

**ŠESTI PERIODIČNI IZVJEŠTAJ
BOSNE I HERCEGOVINE
O PROVEDBI KONVENCIJE O ELIMINACIJI
SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE ŽENA
(2013-2016)**

jul, 2017. godine

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA.....	3
UVOD	4
DIO I	5
Član 1: Diskriminacija žena	5
Članovi 2 i 3: Mjere za eliminaciju diskriminacije žena	5
Provođenje, praćenje i koordinacija Gender akcionog plana BiH	7
Provođenje, praćenje i koordinacija Akcionog plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost”	8
Zaštita prava preživjelih žrtava i svjedoka seksualnog nasilja tokom rata	10
Pravni mehanizmi za žalbe i besplatna pravna pomoć	14
Rodno odgovorna statistika	15
Član 4: Promoviranje jednakosti između žena i muškaraca.....	16
Član 5: Eliminacija stereotipa i predrasuda	18
Nasilje na osnovu spola i nasilje u porodici.....	19
Član 6: Suzbijanje trgovine ženama i iskorištavanja žena u svrhu prostitucije	23
DIO II	25
Član 7: Politički i javni život	25
Učešće žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti	26
Sudovi i tužilaštva.....	27
Državna uprava.....	27
Član 8: Učešće u diplomatiji i međunarodnim organizacijama	29
Član 9: Državljanstvo	29
DIO III	30
Član 10: Obrazovanje	30
Član 11: Rad, penzije i socijalna zaštita	33
Zaštita materinstva	37
Pravo na penzijsko i invalidsko osiguranje.....	38
Socijalna zaštita	38
Član 12: Jednakost u pristupu zdravstvenoj zaštiti	39
HIV/AIDS.....	41
Pristup vulnerabilnih grupa zdravstvenim uslugama	42
Član 13: Druge oblasti ekonomskog i društvenog života	43
Bankovni zajmovi, hipoteke i druge vrste finansijskih kredita	43
Sport i kultura	43
Član 14: Žene na selu	44
DIO IV	46
Član 15: Jednakost pred zakonom	46
Član 16: Brak i porodični odnosi.....	46
LISTA PRILOGA	I
PRILOG I – Lista zakona.....	III
PRILOG II–Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u BiH	VI
PRILOG III - Strategije i akcioni planovi koji se direktno ili indirektno odnose na ravnopravnosti spolova u BiH	IX
PRILOG IV – Programi, projekti, aktivnosti, studije i publikacije.....	X
PRILOG V –Statistički podaci i istraživanja.....	XIX

LISTA SKRAĆENICA

AP	Akcioni plan
ARS BiH, MLJPI BiH	Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH
BD BiH	Brčko distrikt BiH
BHAS	Agencija za statistiku BiH
BiH	Bosna i Hercegovina
CCM BiH	Državno koordinaciono tijelo za razvoj i praćenje implementacije programa prevencije HIV/AIDS-a i tuberkuloze za sredstva Globalnog fonda za borbu protiv AIDS-a i tuberkuloze u BiH
CIK	Centralna izborna komisija BiH
DEI	Direkcija za evropske integracije BiH
DKPT BiH	Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH
EIGE	Evropski institut za ravnopravnost spolova
EK	Evropka komisija
EU	Europska unija
FBiH	Federacija BiH
FIGAP	Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana BiH
FMON	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
FMUP	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova
FUP	Federalna uprava policije
GAP BiH	Gender akcioni plan BiH
GC RS	Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske
GC FBiH	Gender centar Vlade Federacije Bosne i Hercegovine
HIV	Virus humane imunodeficijencije
IRBRS	Investiciono - razvojna banka Republike Srpske
IPARD	Instrument za pretpristupnu pomoć za ruralni razvoj
KO	Koordinacioni odbor
LGBTI	Lesbian Gay Bisexual Transgender Intersexual
MEASURE- BiH	USAID - Projekat podrške monitoringu i evaluaciji
MICS	Anketa višestrukih pokazatelja
MO BiH	Ministarstvo odbrane BiH
MPŠV RS	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS
MS BiH	Ministarstvo sigurnosti BiH
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MVP BiH	Ministarstvo vanjskih poslova BiH
OS BiH	Oružane snage BiH
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Europi
PD PS	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine
RS	Republika Srpska
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
SOC	Sarajevski otvoreni centar
SZO	Svjetska zdravstvena organizacija
UN	Ujedinjeni narodi
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda
UNFPA	Populacijski fond Ujedinjenih naroda
UNHCR	Visoki komesar UN–a za izbjeglice
UNSCR 1325	Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 „Žene, mir i sigurnost“
UO	Upravni odbor
VE	Vijeće Evrope
VM BiH	Vijeće ministara BiH
VSTV BiH	Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH
ZoZD	Zakon o zabrani diskriminacije BiH
ZoRS	Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH

UVOD

Bosna i Hercegovina je 2013. godine podnijela **Kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj BiH (CEDAW/C/BIH/4-5)**. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena (u daljem tekstu UN CEDAW Komitet) je razmotrio ovaj izvještaj na svom 1146. i 1147. zasjedanju (CEDAW/C/SR. 1146 i 1147), te u julu 2013. godine dostavio **Zaključne komentare i Preporuke CEDAW/C/BIH/CO/4-5** za dalju implementaciju CEDAW Konvencije u BiH.

Komitet je istakao pozitivne aspekte i pohvalio napredak koji je postignut u Bosni i Hercegovini od razmatranja trećeg periodičnog izvještaja 2006. godine (CEDAW/C/BIH/3), posebno u unapređenju zakonodavnog, institucionalnog i političkog okvira sa ciljem ubrzavanja ukidanja diskriminacije žena i promoviranja rodne ravnopravnosti.

Pored pozitivnih ocjena, Komitet je ukazao na glavne oblasti zabrinutosti i podsjetio na obavezu države BiH da kontinuirano i sistematski primjenjuje sve odredbe Konvencije, koja je obavezujuća za sve organe vlasti i na svim nivoima, te pozvao na preduzimanje svih neophodnih mjera u cilju provođenja Preporuka CEDAW/C/BIH/CO/4-5. Komitet je, također, zatražio da BiH u roku od dvije godine, dostavi pisanu **informaciju o preduzetim mjerama za sprovođenje preporuka sadržanih u stavovima 10 (a) do (d)** koje se odnose na zaštitu prava preživjelih žrtava i svjedoka seksualnog nasilja tokom rata u BiH, te preporuka 34 (a) do (h) koje se odnose na učešće žena na tržištu rada. Ova informacija, koju je usvojilo Vijeće ministara BiH, dostavljena je UN CEDAW Komitetu 2015. godine, nakon čega je Komitet dostavio ocjenu Informacije o poduzetim i ostvarenim mjerama u navedenim oblastima (CEDAW/C/BIH/CO/4-5/Add.1).

U skladu sa obavezom dostavljanja redovnog periodičnog Izvještaja CEDAW Komitetu u julu 2017. godine, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH (ARS BiH, MLJPI BiH) je u saradnji sa nadležnim institucijama BiH, Gender centrom Federacije BiH (GC FBiH)¹ i Gender centrom Republike Srpske (GC RS)² izradila **Šesti periodični izvještaj o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena Bosne i Hercegovine za period 2013-2016. godine**. Izvještaj sadrži informacije prikupljene od preko 50 institucija izvršne, zakonodavne i sudske vlasti na nivou države, entiteta i Brčko Disktrikta BiH (BD BiH), te međunarodnih i nevladinih organizacija u BiH kojima je upućen poziv za dostavljanje informacija.

Šesti periodični izvještaj izrađen je u skladu sa smjernicama za izradu izveštaja o ljudskim pravima prema tijelima UN-a (OHCHR/HRTD/CBH/1) iz 2014. godine. Izvještaj sadrži pregled stanja, preduzetih mjera i postignutih rezultata prema članovima Konvencije, s ciljem uklanjanja svih oblika diskriminacije žena. U okviru pojedinih članova dat je osvrt i na implementaciju odgovarajućih preporuka Komiteta CEDAW/C/BIH/CO/4-5. Prilozi I-V sadrže dodatne informacije vezane za zakone, politike i institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova BiH, kao i programe, projekte, aktivnosti, istraživanja i statističke podatke vezane za pojedine članove Konvencije.

¹ Šesto periodično izvješće o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena u Federaciji Bosne i Hercegovine (2013-2016) je usvojeno Zaključkom na 100. Sjednici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine (V. Broj: 617/2017 od 27.04.2017. godine).

² Izvještaj o primjeni Konvencije Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije u Republici Srpskoj, koji je usvojen na sjednici Vlade Republike Srpske u maju 2017, dostupan na linku: [Izvještaj o primjeni Konvencije Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije u Republici Srpskoj](#).

DIO I

Član 1: Diskriminacija žena

1. Pored **Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH (ZoRS)**³, donošenjem **Zakona o zabrani diskriminacije BiH (ZoZD)**⁴ upotpunjen je pravni okvir za ravnopravnost spolova u BiH na način da su unaprijeđeni mehanizmi zaštite od diskriminacije u skladu sa direktivama EU. Za slučajeve direktne i indirektne diskriminacije, te poticanja na diskriminaciju, prema odredbama Zakona o zabrani diskriminacije omogućeno je pokretanje parničnog postupka. Uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje i djela kojima se vrši nasilje na osnovu spola su predmet tužbe tužilaštvu i to prema standardima krivičnog zakonodavstva u BiH, prema kojima se vodi postupak.
2. **Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije**, koji je usvojen 2016. godine⁵, poboljšana je definicija diskriminacije. Proširena je lista osnova diskriminacije tako da one sada eksplicitno uključuju i dob, invaliditet i seksualnu orijentaciju. Ojačana je pozicija žrtve diskriminacije u kontekstu efektivnog korištenja mehanizama zaštite, naročito sudskog postupka za zaštitu od diskriminacije.
3. Zakonom o zabrani diskriminacije i Pravilnikom o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u BiH propisano je da su nadležne institucije u BiH dužne redovito voditi evidencije o svim slučajevima prijavljene diskriminacije i prikupljene podatke dostavljati Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH (MLJPI BiH). Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (VM BiH) je u aprilu 2016. godine usvojilo **Izveštaj o pojavama diskriminacije u BiH, sa Akcionim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u BiH**.

Članovi 2 i 3: Mjere za eliminaciju diskriminacije žena

Usklađivanje propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH

4. Važna mjera za eliminaciju diskriminacije žena je uspostavljanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova u BiH, što je regulisano ZoRS-om. (*Šema institucionalnih mehanizama u BiH, te nadležnosti Agencije za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Gender centra Federacije BiH i Gender centra Republike Srpske predstavljeni su u prilogu II ovog izvještaja*).
5. Usklađivanje zakona i politika sa ZoRS predstavlja značajnu mjeru za ukidanje diskriminacije žena. Naime, pomenuti zakon u članu 24. stav (4) navodi da su nadležni državni, entitetski i kantonalni organi vlasti, kao i organi jedinica lokalne samouprave dužni sve propise i druge akte iz svoje nadležnosti prije upućivanja u zakonsku proceduru dostaviti na mišljenje nadležnim institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova radi usaglašavanja sa ZoRS.
6. ARS BiH, MLJPI BiH i entitetski gender centri kontinuirano daju mišljenja na zakonske i druge akte, te predlažu načine usaglašavanja sa ZoRS i drugim pravnim standardima za ravnopravnost spolova. Najveći broj dostavljenih preporuka je uvršten u prijedloge dokumenata, a posebna pažnja je posvećena potrebi zaštite osoba koje pripadaju osjetljivim grupama. U izvještajnom periodu **zabilježeno je kontinuirano godišnje povećanje broja dostavljenih akata za oko 30%, na koje je traženo mišljenje ARS BiH, MLJPI BiH ili entitetskih gender centara o usklađenosti sa ZoRS**.

³ „Službeni glasnik BiH“, broj 32/10

⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/09, 66/16

⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 66/16

7. ARS BiH, MLJPI BiH je izradila **Informaciju o usaglašenosti nacrtu zakonskih akata i drugih propisa sa ZoRS** u 2015. godini, koju je dostavila Uredu za zakonodavstvo i Generalnom sekretarijatu Vijeća ministara BiH (VM BiH) u januaru 2016. Svim institucijama je dostavljen akt u kojem se podsjećaju na obavezu pribavljanja mišljenja od ARS BiH, MLJPI BiH na zakonske i podzakonske akte prije upućivanja u proceduru usvajanja.
8. U 2015. godini na mišljenje ARS BiH, MLJPI BiH je dostavljeno ukupno 32 zakonska i podzakonska akata, a u toku 2016. broj materijala je povećan na 45 akata. **Broj dostavljenih i obrađenih pravnih akata o usklađenosti sa ZoRS, u periodu 2013-2016. godine, je povećan oko tri puta**, a odnose se većinom na oblasti sigurnosti, pravosuđa, javne uprave i statistike. U 90% slučajeva prihvaćene su sugestije ARS BiH, MLJPI BiH.
9. Direkcija za evropske integracije BiH (DEI) je instruirala institucije BiH da u pripremi priloga i dopune priloga za Godišnji izvještaj Evropske komisije (EK), čiju izradu koordinira DEI, u analize stanja, gdje je to primjenjivo, uvrste rodnu dimenziju i statističke podatke razvrstane po spolu. Analiza stanja u prijedlozima alokacija IPA 2016 i IPA 2017 uključuje rodnu dimenziju u odgovarajućim akcionim dokumentima, a što podrazumijeva statističke podatke razvrstane po spolu. U prijedlogu alokacije IPA 2017 je Akcioni dokument koji predviđa uspostavu sistema za praćenje provedbe ZoRS kao i prateću sveobuhvatnu javnu kampanju. Takođe, VM BiH je uvojilo Smjernice za izvještavanje EK u procesu EU integracija u koje su uvrštene odredbe o osiguranju rodne dimenzije.
10. U skladu sa mandatom, GC FBiH daje mišljenja o usaglašenosti sa odredbama ZoRS na sve dostavljene propise i politike i ostvario je dobru saradnju sa nadležnim predlagateljima. S tim u vezi, u 2015/16 analizirana je lista propisa koji su razmatrani na Vladi FBiH. GC FBiH je dao 18 mišljenja na propise i politike, a na 24 dokumenata su date preporuke u cilju osiguranja strateškog pristupa u provođenju standarda za ravnopravnost spolova. Glavne oblasti usaglašavanja su bile: rad i zapošljavanje, javna uprava, zdravlje i socijalna zaštita.
11. GC RS je izradio **Poseban izvještaj o usaglašavanju zakona i drugih propisa Republike Srpske sa pravnim standardima za ravnopravnost spolova i Poseban izvještaj o slučajevima ispitivanja povrede prava po osnovu spola u postupcima pred Gender centrom Republike Srpske**. Izvještaje je usvojila Vlada RS u martu 2017. godine, a prvopomenuti izvještaj i Narodna skupština RS. U predmetnim izvještajima sadržani su podaci od osnivanja GC RS do 31.12.2016. godine.
12. GC RS je u saradnji sa svim partnerima radio na uvođenju principa ravnopravnosti spolova u dokumente zakonskog, podzakonskog i strateškog karaktera iz raznih oblasti. U izvještajnom periodu GC RS je dao 143 mišljenja na zakonske i podzakonske akte. U 85 % slučajeva predlagачi akata su prihvatili preporuke GC RS, a najveći napredak vidljiv je u prihvatanju preporuka za obezbjeđivanje ravnopravne spolne zastupljenosti u organima i tijelima koji se propisima osnivaju. Zakoni, koji su doneseni u izvještajnom periodu i sadrže odredbe o zabrani diskriminacije po osnovu spola, odnose se na oblasti javne uprave, rada i zapošljavanja, obrazovanja, kulture i finansija.

Saradnja izvršne i zakonodavne vlasti

13. Kontinuiranu podršku usklađivanju zakonodavstva i sveukupnom procesu uvođenja i primjene standarda ravnopravnosti spolova pružaju **Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH (KORS PDPS BiH), Komisija za ravnopravnost spolova Predstavničkog doma Parlamenta FBiH i Odbor jednakih mogućnosti Narodne skupštine RS**. Sa ovim mehanizmima u okviru zakonodavne vlasti države i entiteta, ARS BiH, MLJPI BiH i entitetski gender centri ostvaruju uspješnu saradnju kroz zajednički rad na izmjenama i dopunama zakona i politika, razmatranje redovnih izvještaja o stanju ravnopravnosti spolova, organizaciji tematskih sjednica i redovnih promotivnih aktivnosti.

14. Primjer saradnje između ARS BiH, MLJPI BiH i KORS PDPS BiH je rad na izmjenama i dopunama Zakona o radu i Zakona o plaćama u institucijama BiH, prijedlogu izmjena i dopuna Izbornog zakona s ciljem povećanja kvote manje zastupljenog spola na kandidatskim listama na 50%, te Zakona o Vijeću ministara BiH sa prijedlogom uvođenja kvote od 40% manje zastupljenog spola. Iako neke zakonodavne inicijative nisu prihvaćene, one su bile podloga za nastavak uspješnog zajedničkog rada, kao što je na primjer uvođenje rodno – osjetljivog jezika u rad Parlamentarne skupštine BiH. Na osnovu dokumenta **“Upute o korištenju rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine”**, na prijedlog KORS PS BiH usvojene su 2014. godine **Izmjene i dopune Jedininstvenih pravila za izradu pravnih propisa u institucijama BiH**⁶ u skladu sa ZoRS, koje nalažu da se u budućim propisima koje donosi VM BiH i Parlamentarna skupština BiH poštuju principi rodne ravnopravnosti.

Provođenje, praćenje i koordinacija Gender akcionog plana BiH

15. U cilju sistemskog uvođenja principa ravnopravnosti spolova u sve oblasti javnog i privatnog života Vijeće ministara BiH je usvojilo drugi po redu **Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013–2017. (GAP BiH)**⁷ i zadužilo sve nadležne institucije BiH da se aktivno uključe u realizaciju planiranih aktivnosti iz ovog plana.
16. **Preporukom 18 CEDAW/C/BiH/CO/4-5** Komitet poziva na uspostavljanje djelotvornih mehanizama saradnje između tijela za ravnopravnost spolova i relevantnih ministarstava u cilju što efikasnije provedbe GAP BiH, odnosno integrisanja standarda ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima. U cilju unaprijeđenja nadzora nad provođenjem aktivnosti i mjera navedenih u GAP BiH, VM BiH je imenovalo **Upravni odbor (UO) za koordinaciju i praćenje provođenja GAP BiH**⁸ i **Koordinacioni odbor (KO) za praćenje provedbe GAP-a BiH na nivou institucija BiH**⁹, a vlade FBiH i RS imenovale su **koordinacione odbore institucija na entitetskom nivou**¹⁰. UO GAP BiH čine: direktorice ARS BiH, GC FBiH BiH i GC RS.
17. Koordinacioni odbori za praćenje GAP BiH izrađuju godišnje operativne planove za provođenje GAP BiH i godišnje izvještaje, koje odobrava UO. Uspostavljanjem odbora unaprijeđen je rad na sprovođenju GAP-a i saradnja ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH i GC RS sa institucijama na svim nivoima vlasti uključujući i jedinice lokalne samouprave. Kao rezultat ove saradnje su pokrenute i realizovane inicijative za izmjene i dopune zakonskih i podzakonskih akata iz određenih oblasti društvenog života, kao i inicijative za usvajanje i provođenje privremenih posebnih mjera u prioritetnim oblastima GAP-a.
18. Provedba GAP BiH je do kraja 2016. godine velikim dijelom finansirana iz sredstava **Finansijskog mehanizma za podršku implementaciji GAP BiH (FIGAP)**¹¹. VM BiH je u aprilu 2016. godine, usvojilo **Informaciju o provođenju završne evaluacije FIGAP programa**, koja je potvrdila njegovu učinkovitost i održivost sa aspekta ostvarenja postavljenih ciljeva i očekivanih rezultata. Iz sredstava FIGAP-a podržano je oko 65 projekata institucija i 80 projekata nevladinih organizacija provedenih u partnerstvu sa institucijama na svim nivoima vlasti. Gender institucionalni mehanizmi su pružali stručnu i tehničku podršku institucijama u implementaciji projekata koji su imali za cilj uvođenje principa ravnopravnosti spolova u djelokrug rada institucija, u različitim oblastima GAP BiH. Obavljeno je preko 100 konsultacija i preko 500 obuka o temama ravnopravnosti spolova, koje su većinom uvrštene u redovne programe obuka koji se za različite ciljne grupe provode na nivou BiH i entiteta. Rezultat toga

⁶ „Službeni glasnik BiH“ broj:58/14

⁷ „Službeni glasnik BiH“ broj: 98/13

⁸ „Službeni glasnik BiH“ broj 40 od 31.05.2016. godine

⁹ „Službeni glasnik BiH“ broj: 66/16 od 06.09.2016. godine

¹⁰ Odluka Vlade FBiH, V. broj: 929/2015 od 16. 07. 2015. godine i „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 77/15 i 92/15

¹¹ FIGAP – Finansijski mehanizam za podršku implementaciji GAP BiH, uspostavljen je Sporazumom o zajedničkom finansiranju, između Vijeća ministara BiH i grupe donatora (razvojne agencije Švedske, Austrije i Švajcarske)) koji je potpisan krajem 2009. godine i trajao je, sa produžecima, do kraja 2016.godine.

je da su pojedine institucije počele sistemski, samostalno planirati i provoditi aktivnosti na postizanju ravnopravnosti spolova, ali većina i dalje ovisi o tehničkoj podršci ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH i GC RS. *Lista od 37 projekata NVOa i 29 projekata institucija, podržanih iz sredstava FIGAP-a, u periodu 2013-2016.godine, nalazi se u prilogu IV ovog izvještaja.*

19. ARS BiH, MLJPI BiH je u saradnji sa entitetskim gender centrima izradila **Prijedlog programa FIGAP II (2017-2021)**. Švedska Sida je izrazila spremnost za dalje finansiranje FIGAP-a II. U toku je procedura potpisivanja Sporazuma između MLJPI BiH i Švedske Sida-e, čime su obezbijedena značajna sredstva za finansiranje narednog GAP BiH za period 2018-2022. uključujući podršku nadležnim institucionalnim kao i vaninstitucionalnim partnerima. U tom procesu ključnu ulogu imaju ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH i GC RS, te mehanizmi saradnje između ovih institucija i drugih institucija na svim nivoima organizacije vlasti u BiH, kao i nevladinog sektora.
20. Budući da ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH i GC RS pružaju kontinuiranu stručnu i administrativnu podršku institucijama koje su nadležne za provedbu GAP BiH, Komitet u **Preporuci 18** takođe poziva na jačanje ljudskih, tehničkih i finansijskih kapaciteta gender institucionalnih mehanizama, a posebno kapaciteta, vidljivosti i uticaja ARS BiH, MLJPI BiH u kojoj još uvijek postoji nedostatak ljudskih resursa. Ovo predstavlja prepreku za učinkovito funkcionisanje ARS BiH, MLJPI BiH, posebno ako se ima u vidu kontinuirano povećanje obima posla donošenjem novih sektorskih strategija i akcionih planova, kao što je Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u BiH za period 2014-2017, te Okvirna strategija za provedbu Istanbulske konvencije u BiH za period 2015-2018. o kojima će biti govora u daljem tekstu. Pretpostavka je da će se uspostavljanjem novog FIGAP-a otvoriti dalje mogućnost za jačanje kapaciteta gender institucionalnih mehanizama.

Provođenje, praćenje i koordinacija Akcionog plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“

21. **Preporukom 12 CEDAW/C/BIH/CO/4-5** Komitet ukazuje na važnost punog sprovođenja Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 (2000) „Žene, mir i sigurnost“ u BiH. Nakon isteka prvog **Akcionog plana za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ za period 2010-2013** (AP UNSCR 1325), provedena je nezavisna evaluacija koja je potvrdila izuzetan napredak u uvođenju rodni pitanja i učešću žena u sektorima odbrane i sigurnosti. Posebno je naglašen uspjeh modela međuinstitucionalne saradnje kroz djelovanje **Koordinacionog odbora (KO) za nadzor nad provođenjem AP UNSCR 1325**, te ključna uloga ARS BiH koja rukovodi i koordinira procesom donošenja, implementacije i izvještavanja o provedbi Plana. Oslanjajući se na nalaze i preporuke ove evaluacije, izrađen je naredni AP UNSCR 1325 za BiH u punoj saradnji nadležnih institucija i nevladinih organizacija.
22. Vijeće ministara BiH je 2014. godine usvojilo drugi **Akcioni plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“** za period 2014–2017.¹² Imenovan je i dopunjen sastav KO AP UNSCR 1325¹³ koji čine predstavnici/e 18 nadležnih institucija i agencija na državnom i entitetskom nivou, uključujući i entitetske gender centre, te jedne predstavnice nevladinog sektora¹⁴. Uspostavljena je i **Koordinaciona grupa nevladinih organizacija** koje su potpisale Memorandum o saradnji sa KO AP UNSCR 1325 i odredile svoju predstavnicu u ovom odboru.

¹² „Službeni glasnik BiH“ broj: 89/14 od 17. novembra 2014. godine.

¹³ „Službeni glasnik BiH“ broj 20/15, 55/16

¹⁴ Institucije zastupljene u KO AP UNSCR 1325 su: Ministarstvo odbrane i Oružane snage BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu, Granična policija BiH, Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvo finansija i trezora BiH, Ministarstvo pravde BiH, Ured za zakonodavstvo VM BiH, Ured Parlamentarnog vojnog povjerenika, Ministarstvo unutrašnjih poslova FBiH, Federalna uprava policije, Centar za uklanjanje mina u BiH, Gender centar RS, Gender Centar Federacije BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH i predstavnica nevladinog sektora iz NVO „Vive žene“.

23. Izrađen je **Plan monitoringa i evaluacije AP UNSCR 1325** sa kvantitativnim i kvalitativnim indikatorima za svaki cilj i očekivani rezultat. Značaj ovog plana je njegova konkretna primjena u praksi. Rukovodeći se postavljenim indikatorima znatno je pojednostavljen i unaprijeđen participatorni proces izrade godišnjih operativnih planova aktivnosti, provedbe, te godišnjeg izvještavanja. Do sada je VM BiH **usvojilo dva godišnja izvještaja o provedbi AP UNSCR 1325 u BiH** koja potvrđuju napredak u primjeni ove rezolucije. BiH je prepoznata na regionalnom i međunarodnom nivou po primjerima dobre i inovativne prakse. Postignuti rezultati po pojedinim oblastima navedeni su u ovom izvještaju u okviru odgovarajućih članova Konvencije (politički i javni život, trgovina osobama, mjere za ukidanje diskriminacije žena). U nastavku slijedi nekoliko opštih pokazatelja uspjeha u provedbi AP UNSCR 1325 u BiH.
24. U drugi AP UNSCR 1325 u BiH uveden je novi strateški cilj koji se odnosi na **povećanje stepena ljudske sigurnosti iz perspektive ravnopravnosti spolova**, što je poslužilo kao platforma za pokretanje inicijativa na lokalnom nivou. Usvojeno je pet (5) lokalnih akcionih planova i pokrenute aktivnosti na izradi planova u još tri lokalne zajednice. Ovi planovi su usmjereni na sigurnosne probleme i prijetnje sa kojima se građani/ke svakodnevno suočavaju u privatnim i javnim prostorima, uključujući: rodno zasnovano nasilje i diskriminaciju, ograničen pristup prirodnim i ekonomskim resursima, ugrožavanje sigurnosti vezano za prirodne katastrofe (kao što su nedavne poplave u BiH), neadekvatnu uličnu rasvjetu i javni transport, itd. Aktivnosti BiH na provođenju UN SCR 1325 na lokalnom nivou, istaknute su kao primjer dobre prakse u **Globalnoj studiji o implementaciji UN Rezolucije 1325¹⁵** koja je izrađena na zahtjev generalnog sekretara Vijeća sigurnosti UN-a.
25. Važan segment provedbe AP UNSCR 1325 predstavlja **regionalna saradnja** koja se ostvaruje između zainteresiranih predstavnika/ca zakonodavne, izvršne vlasti i neovisnih tijela u BiH i zemljama regije kroz razmjenu dobrih praksi, stručnih i finansijskih resursa. Pozivajući se na Regionalnu deklaraciju o saradnji zemalja Zapadnog Balkana i Mediterana (zemlje Sjeverne Afrike) iz 2013. godine, potpisana je, u julu 2014. godine, **Zajednička izjava o saradnji institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova zemalja Zapadnog Balkana**. Definisani su zajednički prioriteti među kojima je i oblast: rod i sigurnost. Primjer regionalne saradnje koja je rezultirala konkretnom akcijom je usvajanje Lokalnog akcionog plana za provedbu UNSCR 1325 za Grad Niš (Srbija) koji je u potpunosti izrađen po uzoru na metodologiju izrade lokalnih akcionih planova u BiH, a uz tehničku podršku ARS BiH, MLJPI BiH sa kojom je Grad Niš potpisao Memorandum o saradnji.
26. Pored regionalne saradnje ostvarena je **saradnja i na širem međunarodnom nivou** i promovirane dobre prakse BiH. Kao rezultat toga, ARS BiH, MLJPI BiH je tokom 2016 i 2017 god., na poziv vlada zemalja Finske, Moldavije i Albanije direktno učestvovala u izradi njihovih nacionalnih akcionih planova, koji slijede strukturu Akcionog plana u BiH. U procesu međunarodne saradnje, razmjene i promocije praksi BiH značajnu ulogu su imali predstavnici/ce KO, a veliku podršku je pružio Institut za inkluzivnu sigurnost iz Vašingtona.
27. Provedba AP UNSCR u BiH je dijelom finansirana iz sredstava **FIGAP Programa**, što je značajno doprinijelo postizanju rezultata, imajući u vidu nedostatak sredstava iz redovnih budžeta institucija. Od ukupno oko 1,5 mil KM dodijeljenih grantova nevladinim organizacijama u okviru FIGAP programa, trećina sredstava bila je usmjerena na projekte koji su direktno ili indirektno bili usmjereni na provedbu UN SCR 1325.
28. Evidentan je napredak u **sistemsom pristupu uvođenju principa ravnopravnosti spolova** u rad nadležnih institucija sektora odbrane i sigurnosti. **Obuke o ravnopravnosti spolova** su uključene u redovne programe obuka u sektorima odbrane i sigurnosti. **Proširena je mreža imenovanih kontakt osoba** za pitanja ravnopravnosti spolova u svim institucijama sektora odbrane i sigurnosti. **Baze podataka, razvrstane po spolu, dodatno su unaprijeđene** i redovno se ažuriraju. **Povećana je zainteresovanost žena za vojni i policijski poziv i**

¹⁵ Studija je dostupna na web stranici Agencije za ravnopravnost spolova BiH: <http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/12/UNW-GLOBAL-STUDY-1325-2015.pdf>

značajno povećan broj žena upućenih u mirovne misije, zahvaljujući uvedenim afirmativnim mjerama (npr. prema podacima Ministarstva sigurnosti BiH broj žena u mirovnim misijama se povećao sa oko 16% u 2009. na 30% u 2016. godini).

29. I pored evidentnog napretka u provođenju AP UNSCR 1325 u BiH, CEDAW Komitet je u zaključnim komentarima skrenuo pažnju na sporost većeg broja aktivnosti na rješavanju problema preživjelih žrtava seksualnog nasilja tokom rata u BiH, što je i jedan od ciljeva pomenutog AP. Komitet prepoznaje neusklađenost krivičnog zakonodavstva u BiH sa međunarodnim standardima, te nedovoljno provođenje strategija, akcionih planova i programa usmjerenih na zaštitu preživjelih žrtava i svjedoka. Tako su i odgovarajuće **Preporuke 10 (a-e) UN CEDAW Komiteta** usmjerene na oblast: **Žene u postkonfliktnim situacijama**, o čemu informišemo u nastavku.

Zaštita prava preživjelih žrtava i svjedoka seksualnog nasilja tokom rata

30. U skladu sa **Preporukom 10 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** da se ubrza provođenje državne Strategije za rad na predmetima ratnih zločina, VM BiH je 2015. godine usvojilo "**Informaciju Bosne i Hercegovine za UN CEDAW**" koja sadrži detaljne informacije o provedbi ove preporuke. Ova strategija osigurava da se teret procesuiranja raspodijeli između pravosuđa na državnom nivou i u entitetima. U 2016. godini zabilježen je porast broja završenih predmeta u odnosu na prethodne godine, a što je rezultat značajnog povećanja broja optužnica za ratne zločine sa elementima seksualnog nasilja. O tome svjedoči podatak da je u 2011. godini broj procesuiranih lica iznosio 13, u 2016. godini taj broj se povećao na 22, dok su u februaru 2017. pred Sudom BiH bili u toku krivični postupci u 46 predmeta, u kojima se optuženi terete za krivična djela sa elementima seksualnog nasilja počinjenog u ratu. *Statistički pokazatelji o predmetima ratnog zločina sa elementima seksualnog nasilja za period 2009 – 2016. su dati u prilogu V izvještaja, tabeli br. 5 i tabeli br. 6.*
31. U Tužilaštvu BiH 2016. godine bilo je neriješeno ukupno 181 najsloženijih predmeta ratnih zločina u fazi prijave i 147 predmeta ratnih zločina u fazi istrage. Iste godine pred Sudom BiH vođen je 61 postupak u najsloženijim predmetima ratnih zločina. Od početka rada Suda BiH (2002. godine) pa do kraja 2016. godine pred ovim sudom pravosnažno su okončani postupci protiv ukupno 70 lica (od čega 67 muškaraca i tri žene) za krivična djela ratnog zločina sa elementima seksualnog nasilja počinjenog nad ženama. Od tog ukupnog broja, za 53 lica (51 muškarac i dvije žene) donesene su osuđujuće presude, dok je 17 lica (16 muškaraca i jedna žena) oslobođeno od optužbi. Osuđenim licima izrečene su kazne zatvora/dugotrajnog zatvora u ukupnom trajanju od 695 godina.
32. S ciljem implementacije **Preporuke 10 (b) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** koja se odnosi na izmjenu svih relevantnih kaznenih zakona uključivanjem definicije seksualnog nasilja tokom rata, usvojene su **izmjene i dopune Krivičnog zakona BiH**¹⁶ kojima se seksualno nasilje kao ratni zločin i zločin protiv čovječnosti definiše u skladu sa standardima međunarodnog krivičnog prava i sudskom praksom međunarodnih sudova i tribunala. Ovim izmjenama i dopunama ukida se raniji uvjet o upotrebi sile, tj. zahtjev dokazivanja da je djelo izvršeno upotrebom sile ili pod prijetnjom upotrebe sile, zbog kojeg se smatralo da je do spolnog odnosa došlo bez pristanka samo u okolnostima koje podrazumijevaju direktnu upotrebu sile ili prijetnju upotrebom sile. Ovaj zakon primjenjuje se u svim predmetima ratnih zločina, bez obzira pred kojim pravosudnim organom se postupak vodi.
33. Donošenjem **Zakona o dopuni Krivičnog zakona FBiH**¹⁷ iz 2014. godine, dopunjen je član koji se odnosi na izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti, tako što su uvedene kazne zatvora za javno poricanje ili opravdavanje genocida, zločina protiv čovječnosti ili počinjenih ratnih zločina utvrđenih pravomoćnom odlukom Međunarodnog suda pravde, Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju ili domaćeg suda. **Zakonom o**

¹⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 40/15

¹⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br. 76/14

izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH¹⁸ iz 2016. godine propisana je definicija krivičnog djela iz mržnje, kao svakog krivičnog djela učinjenog zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Ovim zakonom propisane su odgovarajuće kazne zatvora za kvalificirane oblike kaznenih djela ubojstva, teške tjelesne ozljede i silovanja počinjenih iz mržnje i krivičnog djela oštećenje tuđe stvari. Također, **Krivičnim zakonikom RS¹⁹** inkriminisano je krivično djelo „Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje“, te propisane novčane kazne ili kazne zatvora do tri godine za bilo kakvo pozivanje, izazivanje ili podsticanje na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenom licu ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, spola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina. Sudska praksa i kaznena politika **Apelacionog suda Brčko distrikta BiH** su usklađeni sa Krivičnim zakonom BiH i međunarodnim standardima, uključujući pojam silovanja, kao i ratni zločin protiv čovječnosti.

34. **Preporukom 10 (c) CEDAW/C/BIH/CO/4-5**, Komitet preporučuje da se ubrza usvajanje nacrtu zakona i programa planiranih da osiguraju djelotvoran pristup pravdi za sve žene žrtve seksualnog nasilja tokom rata, uključujući odgovarajuća obeštećenja. MLJPI BiH je izradilo **Prijedlog Programa za žrtve ratnog silovanja, seksualnog zlostavljanja i torture i njihove obitelji u BiH** (2013-2016), koji nije usvojen jer nije dobio podršku svih nivoa vlasti u BiH. Nadalje, do sada nije usvojena ni **Strategija tranzicijske pravde, niti Zakon o pravima žrtava torture u BiH**, a isti su više puta bili u planu rada VM BiH.
35. Pitanja žrtava torture i civilnih žrtava rata u pogledu ostvarivanja jednakog statusa i pristupa pravima i zaštiti se regulišu na nivou entiteta RS i FBiH, te nivou BD BiH i njihov pristup pravima ovisi o mjestu prebivališta. Vlada RS je u 2016. godini predstavila **Prednacrt zakona o žrtvama ratne torture RS**, kojim se namjerava riješiti status i osigurati socijalna pomoć preživjelima, uključujući žene žrtve seksualnog nasilja u ratu. Očekuje se da zakonodavna procedura bude završena tokom 2017. godine.
36. **Preporuka 10 (d) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** ukazuje na važnost djelotvornog provođenja novog Zakona o programu zaštite svjedoka i mjera zaštite svjedoka na nivou okružnih i kantonalnih sudova. Novi **Zakonom o programu zaštite svjedoka BiH²⁰** donesen je 2014. godine s ciljem da osigura efikasnu zaštitu svjedoka prije, tokom i nakon krivičnog postupka, kako bi im se omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje. Zakon se primjenjuje samo u postupcima pred Sudom BiH, te kroz taksativno navođenje krivičnih djela kod čijeg dokazivanja se može primijeniti program zaštite svjedoka. Program se primjenjuje samo prema onim svjedocima koji su zbog svog svjedočenja izloženi ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, njihovu slobodu i imovinu. Odluku da neki svjedok uđe u program zaštite svjedoka donosi posebna Komisija za primjenu programa, koju čine sudija Krivičnog odjeljenja Suda BiH, tužilac Tužilaštva BiH i načelnik Odjeljenja za zaštitu svjedoka Državne agencije za istrage i zaštitu, dok je za organizaciju i provedbu programa zaštite na operativnom nivou zaduženo Odjeljenje za zaštitu svjedoka.
37. **Odjeli za podršku svjedocima** uspostavljeni su u sljedećim institucijama: Sudu BiH, Tužiteljstvu BiH, okružnim tužilaštvima i okružnim sudovima u RS, kantonalnim sudovima i tužiteljstvima u FBiH²¹, te Osnovnom sudu BD BiH. U odjelima za podršku svjedocima zaposleni su psiholozi koji pružaju psihosocijalnu, informativnu i organizacijsku podršku i pomoć svjedocima prije, tokom i nakon sudskih postupaka (uključujući žrtve ratnih zločina, nasilja u porodici i dr.). Administrativno osoblje i psiholozi koji se angažuju na predmetima

¹⁸ „Službene novine Federacije BiH“, broj 46/16

¹⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske broj: 64/17

²⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 36/14

²¹ Kantonalni sud u Sarajevu (uključuje i Općinski sud), Kantonalno tužiteljstvo u Sarajevu, Kantonalni sud u Novom Travniku, Kantonalno tužiteljstvo SBK, Kantonalni sud i Kantonalno tužiteljstvo u Bihaću, Kantonalno tužiteljstvo HNK/Ž, Mostar (uključuje i Sud), Kantonalni sud u Zenici, Kantonalno tužiteljstvo ZE-DO kantona, Kantonalno tužiteljstvo Tuzlanskog kantona

ratnih zločina u RS počeli su sa radom u 2014. godini. Primjer dobre prakse je rad Okružnog suda u Banja Luci u kojem je formiran poseban Odjel za podršku svjedocima, koji ima zaposlenog diplomiranog psihologa i pruža psihološku podršku svjedocima svih krivičnih djela tokom suđenja, te psihološku pripremu za svjedočenje, te savjetovanje nakon svjedočenja. Prioritet u radu Odjela su svjedoci na predmetima ratnih zločina i maloljetnici, naročito žrtve seksualnog nasilja.

38. S ciljem stvaranja mreže za podršku žrtvama i žrtvama/svjedocima u predmetima ratnih zločina, seksualnog nasilja i drugih krivičnih djela u osam od deset kantona u FBiH, potpisani su i protokoli o međusobnoj saradnji mjerodavnih ministarstava, institucija i nevladinih organizacija u pružanju sveobuhvatne i učinkovite podrške žrtvama i svjedocima u slučajevima ratnih zločina, seksualnog nasilja i drugih oblika kaznenih djela. Uspostavljanjem mreže omogućen je svjedocima/žrtvama bolji pristup informacijama i upoznavanje s koracima, procedurama, te vrstom podrške koju mogu dobiti od potpisnica Protokola.
39. U BD BiH je 2013. godine usvojen **Poslovnik o primjeni mjera zaštite svjedoka**²² i **Uputstvo** koji se odnose na zaštićene svjedoke i svjedočenja uz pomoć tehničkih uređaja, dok se adekvatna obeštećenja obezbjeđuju kroz redovan sudski postupak.
40. **Centar za edukaciju sudaca i tužitelja u FBiH** priprema i realizuje godišnji Program početne obuke i program stručnog usavršavanja sudaca i tužitelja, koji uključuje i obuke o postupanju u predmetima ratnih zločina silovanja i seksualnog zlostavljanja, te je izrađen priručnik „Ratno seksualno nasilje“. U okviru ove obuke obrađuju se teme vezane za međunarodni i domaći pravni okvir i procedure, multidisciplinarni pristup zaštiti žrtava i svjedoka, sudsku praksu i dostignuća, te psihosocijalne aspekte, traumu, sekundarnu viktimizaciju i dr. **Centar za edukaciju sudija i tužilaca RS** je u 2014. godini realizovao obuke za sudije i tužioce o mjerama zaštite i pružanje podrške za svjedoke. 2014. godine objavljen je Priručnik „Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH“ sa praktičnim preporukama za primjenu u sudskoj praksi.²³
41. **Preporukom 10 (e) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** Komitet upućuje na neophodnost razvijanja sveobuhvatnog pristupa unaprijeđenju statusa i položaja svih žena žrtava seksualnog nasilja tokom rata, uključujući suzbijanje stigme, davanje odštete, rehabilitaciju, te pristup žrtava uslugama bez obzira na prebivalište. Ne postoji integrisani zakon na nivou BiH kojim se regulišu ova pitanja, tako da je ostvarivanje prava preživjelih regulisano na nivou entiteta i BD BiH. U BiH ne postoji fond za naknadu štete ili drugi mehanizmi obeštećenja za žrtve krivičnih djela u slučajevima gdje počinitelji nisu u mogućnosti da plate štetu.
42. Evidentirane su odluke sudova u BiH sa dodjeljivanjem novčane kompenzacije žrtvama ratnog seksualnog nasilja u krivičnim postupcima. Međutim, zahtjevi za naknadu nematerijalne štete podliježu zastari, te takvi zahtjevi mogu biti upućeni isključivo prema počiniteljima, a ne prema državi ili entitetima, eliminišući time supsidijarnu odgovornost države za naknadu počinjene štete. Većina žrtava i dalje zahtijeva da traže naknadu štete u odvojenim parničnim postupcima pred lokalnim sudovima koji ne primjenjuju iste standarde, niti imaju adekvatne kapacitete za zaštitu svjedoka. Kada traže odštetu pred parničnim sudovima, žrtve podnose sav teret dokazivanja, moraju angažirati advokata i odgovorne su za plaćanje sudskih troškova.
43. Vlada i Narodna skupština RS usvojile su 2015. godine **Informaciju GCRS o nalazima i preporukama studije o položaju srpskih žena žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja u BiH**²⁴. Značaj ove Informacije je što je prvi put u najvišem zakonodavnom organu RS razmatrana ova problematika i ukazano na položaj žena žrtava rata, te nedostatke u

²² "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", broj: 5/13

²³ Dostupno na:

http://www.atlantskainicijativa.org/bos/images/Rod_i_reforma_pravosudja_u_BiH/Publikacije/prirucnik-sudska-razmatranja-bos-final.pdf

²⁴ Zaključak Narodne skupštine Republike Srpske br. 02/1-021-492/15, od 21.04.2015. godine ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 32/15).

zakonodavstvu i praksi. Date su konkretne preporuke za djelovanje nadležnih organa vlasti, koje je usvojila Narodna skupština RS. Osnovano je prvo Udruženja žena žrtava rata u RS, koje sada ima status udruženja od posebnog interesa. Republički centar za istraživanje rata i ratnih zločina i traženje nestalih je sproveo poseban program za psihosocijalno osnaživanje ove kategorije žena, pod nazivom „Snaga je u nama“.

44. U Federaciji BiH, prava preživjelih žrtava na materijalnu odštetu se ostvaruju u skladu sa odredbama **Zakona o osnovama socijalne zaštite FBiH**²⁵. Mjesečno lično novčano primanje iznosi 70% mjesečnog iznosa lične invalidnine ratnog vojnog invalida prve grupe, odnosno, jednako je iznosu koji pripada civilnoj žrtvi rata prve grupe. Za ostvarivanje ovog prava nije potrebno da se provodi sudski postupak ili da postoji presuda, već se ostvarivanje prava dokazuje činjenicom da se ratno silovanje dogodilo. Finansiranje odšteta je participativno, tako da FBiH obezbjeđuje 70%, a kantoni 30% potrebnih sredstava, čime je osigurana redovna i jednaka zaštita i podrška žrtvama u svim dijelovima ovog entiteta. Prema podacima Federalnog ministarstva rada i socijalne politike pravo na ova primanja je ostvarilo 884 korisnika, a zaključno sa januarom 2017. godine ovih korisnika je bilo 890.
45. **Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom FBiH**²⁶ priznaje status posebne kategorije civilne žrtve rata žrtvama silovanja i seksualnog zlostavljanja i propisuje obavezu da dokažu da su pretrpjeli seksualno nasilje tokom rata, ali ne i dokaz o tjelesnom oštećenju. **Izmjenama i dopunama ovog Zakona**²⁷, koje su usvojene 2016. godine, uvedena je nezavisna stručna komisija zadužena za izdavanje potvrda preživjelim.
46. U skladu sa **kantonalnim propisima** osobe koje su preživjele seksualno nasilje se smatraju posebnom kategorijom civilnih žrtava rata, te pored prava na mjesečno lično novčano primanje imaju i ostala prava koja uključuju: zdravstvenu zaštitu, psihološku pomoć, pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala, profesionalnoj rehabilitaciji, prekvalifikaciji i dokvalifikaciji, te u nekim kantonima i prioritet u zapošljavanju, prioritetno stambeno zbrinjavanje, te pravnu pomoć.
47. Izmjenama i dopunama **Odluke o zaštiti civilnih žrtava rata u BD BiH** iz 2015. godine, ukinuta je ranija diskriminatorna odredba kojom se status preživjelog seksualnog nasilja priznavao samo onima koji su pored dokaza o tjelesnom oštećenju mogli dokazati da je počinitelj pronađen i osuđen. Sadašnje odredbe su manje restriktivne i priznaju psihičku ozljedu kao osnovu za status, ali zahtijevaju potvrdu da je žrtva pretrpjela seksualno nasilje i medicinski dokaz o trajnoj psihičkoj traumi koje izdaje nezavisna stručna komisija. U vrijeme izrade ovog izvještaja, komisija još nije bila počela s radom.
48. U oba entitea, civilne žrtve rata, uključujući preživjele ratnog seksualnog nasilja, nastavljaju da se suočavaju sa različitim tretmanom u odnosu na ratne vojne invalide. Ovo se manifestuje u znatno nižim naknadama – često u iznosu od 70% od maksimalne mjesečne naknade za ratne vojne invalide. Ne može se zanemariti i utjecaj stigme na sveukupna nastojanja da se pruži pomoć i podrška preživjelim.
49. UN agencije u BiH su, u saradnji sa institucijama na svim nivoima vlasti, izradile zajednički program podrške pod nazivom „**Traženje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u BiH**“. Predviđene mjere u ovom programu su u skladu sa preporukama Komiteta i očekuje se da će doprinijeti rješavanju problema i potreba žena žrtava rata. U okviru programa provedena su i istraživanja „Socijalna i ekonomska prava preživjelih seksualnog nasilja tokom rata u BiH“ i „Stigmatizacija osoba koje su preživjele seksualno nasilje u konfliktu u BiH“. Pokrenuta je izrada zakonskih i podzakonskih rješenja, podržano ekonomsko i psihosocijalno osnaživanje žena, te urađene sektorske analize

²⁵ „Službene novine Federacije BiH“, broj 36/09, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16

²⁶ „Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99, 54/04, 39/06

²⁷ „Službene novine Federacije BiH“, broj 45/16

kapaciteta institucija, pružalaca usluga žrtvama, u oblasti zdravstvene, socijalne zaštite, besplatne pravne pomoći, obrazovanja, rada i zapošljavanja. U saradnji entitetskih ministarstava zdravlja i UNFPA izrađeni su resursni paketi za podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja u zdravstvenom sektoru u FBiH i RS koji uključuju i postupanje sa žrtvama koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje tokom rata.

50. Povodom 19. juna, Međunarodnog dana borbe protiv seksualnog nasilja u ratu, donesena je **Deklaracija Međureligijskog vijeća** o suzbijanju stigmatizacije osoba koje su preživjele seksualno nasilje u ratu u BiH, koju su potpisali predstavnici svih vjerskih zajednica u BiH, te na taj način iskazali svoju opredijeljenost i posvećenost ovim pitanjima, pozivajući sve građane, lokalne zajednice i javne ustanove da ne diskriminiraju, ne odbacuju, ne sputavaju niti stigmatiziraju osobe koje su preživjele seksualno nasilje u ratu.
51. Međunarodna nevladina organizacija koja se bavi pružanjem pravne podrške „TRIAL International“ podnijela je u januara 2017. godine predstavku pred CEDAW Komitetom u ime preživjele ratnog silovanja, državljanke BiH. U istoj se od BiH zahtijeva procesuiranje i adekvatno kažnjavanje odgovornih, formalno priznanje statusa civilne žrtve rata, kao i osiguranje drugih mjera reparacije.

Pravni mehanizmi za žalbe i besplatna pravna pomoć

52. **Preporuke 16 (a-c) UN CEDAW Komiteta** odnose se na pravne mehanizme za žalbe, te upućuju na važnost jačanja kapaciteta pravosuđa, povećanja svijesti žena o njihovim pravima, dostupnosti pravnih lijekova i besplatne pravne pomoći. U cilju implementacije **Preporuke 16 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** u vezi sa osiguranjem systemske i obavezne obuke za sudije i tužioce, entitetski centri za obuku sudija i tužilaca su osigurali obaveznu obuku o ZoRS, ZoZD, te UN CEDAW Konvenciji i njenom Opcionom protokolu, Općim preporukama i stavovima UN CEDAW Komiteta. Također, svake (školske) godine modularni sustav početne obuke sadrži i module o primjeni ZoRS, zakona o zaštiti od nasilja u porodici, ZoZD zabrani i Konvencije VE o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Napredak je ostvaren i u pogledu organiziranja obuka o temi zabrane diskriminacije manjinskih skupina, posebno LGBTI osoba.
53. Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) je usvojilo **Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u BiH**, kao zvanični institucionalni mehanizam za prevenciju ovih pojava. Smjericama se definiraju seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje, u skladu sa ZoRS i ZoZD, kao i načini rješavanja takvih slučajeva na sudovima i u tužilaštvima BiH. Održane su i posebno osmišljene obuke za zaposlenike/ce u pravosuđu. Na ovaj način su pravosudne institucije iskazale interes i opredjeljenje ka prevenciji seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja, te služe kao primjer drugim institucijama za razvijanje sličnih institucionalnih politika.
54. **Preporuka 16 (b) CEDAW/C/BIH/CO/4-5**, koja se odnosi na povećanje svijesti žena o njihovim pravima i dostupnosti pravne pomoći, najvećim dijelom je realizovana kroz promotivne aktivnosti gender institucionalnih mehanizama, međunarodnih i nevladinih organizacija. Kontinuirano se provode kampanje podizanja svijesti i smanjenja tolerancije na nasilje. Naročito se izdvaja kampanja **"16 dana aktivizma protiv nasilja na osnovu spola"**, ali i niz drugih medijskih i građanskih kampanja za podizanje svijesti o nasilju kao kršenju ljudskih prava i promociji mehanizama zaštite. U ovim aktivnostima je zapažena značajna saradnja i pomoć medija, a **Kodeks za štampu i Kodeks o emitovanju radio i TV programa sadrže odredbe koje zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola, te podstiču ravnopravnost spolova.**
55. Kao odgovor na **Preporuku 16 (c) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** koja se odnosi na osiguranje ujednačenog pristupa pravnoj pomoći, 2016. godine usvojen je **Zakon o pružanju besplatne**

pravne pomoći BiH²⁸. Ovim zakonom se propisuju oblici ostvarivanja besplatne pravne pomoći, subjekti za pružanje i korisnici besplatne pravne pomoći, uslovi i način za njeno ostvarivanje, finansiranje i kontrolu, kao i nadzor nad provođenjem ovog zakona. Također, u RS²⁹ i u osam (od ukupno deset) kantona u FBiH³⁰ usvojeni su zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći. Pri Apelacionom sudu BD BiH se primjenjuje Zakon o kancelariji za pravnu pomoć³¹.

56. U skladu sa navedenim zakonima, besplatna pravna pomoć pruža se u upravnim postupcima i sporovima, prekršajnom, parničnom i izvanparničnom postupku, te izvršnom i kaznenom postupku. Besplatnu pravnu pomoć ostvaruju, prema određenim kriterijima, sve osobe bez obzira na ispunjavanje uvjeta sadržanih u ovim propisima, uključujući i žrtve nasilja u porodici ili nasilja na osnovu spola, te druge ugrožene grupe osoba. Ovi propisi sadrže odredbe o zabrani diskriminacije nad korisnicima pomoći po bilo kom osnovu, te definišu i oblike pravne pomoći.
57. Uspostavljene su i **institucije za pružanje besplatne pravne pomoći**. U osam kantona FBiH osnovani su zavodi za besplatnu pravnu pomoć, a u RS je od 2008. godine uspostavljen Centar za pružanje besplatne pravne pomoći, kao republička upravna organizacija u sastavu Ministarstva pravde RS. U BD djeluje Kancelarija za pravnu pomoć kao samostalan i nezavisan organ. Uz podršku UNDP-a, uspostavljena je **Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći** u BiH, koja okuplja 14 nevladinih organizacija i javnih ustanova iz BiH. Neke od ovih organizacija se bave specifično pružanjem pravne pomoći žrtvama nasilja u porodici i nasilja nad ženama, uključujući žrtve trgovine ženama, te tražioce azila i osobe pod privremenom zaštitom u BiH.

Rodno odgovorna statistika

58. Kako bi se unaprijedila ocjena napretka u ostvarenju de facto ravnopravnosti, uticaj poduzetih mjera i postignutih rezultata po ovom i svim drugim članovima Konvencije, **Preporukom 42 CEDAW/C/BIH/CO/4-5**, Komitet zahtijeva da se unaprijedi prikupljanje i analizu statističkih podataka, razvrstanih po spolu i po urbanim i ruralnim područjima uključujući uvažavanje ranjivih grupa žena. Imajući u vidu obavezu propisanu članom 22. ZoRS, institucije na svim nivoima u BiH su obavezne da redovno prikupljaju, evidentiraju i analiziraju podatke i statistike razvrstane po spolu, koji predstavljaju kvantitativne sektorske indikatore stanja. I dalje je prisutan **nedostatak sektorskih statistika razvrstanih po spolu, te neujednačena metodologija prikupljanja podataka na nivou entiteta** u pojedinim oblastima, što otežava agregiranje podataka za državu u cjelini.
59. Agencija za statistiku BiH (BHAS) i entitetski zavodi za statistiku nastavili su sa praksom objavljivanja publikacije **“Žene i muškarci”**. Publikacija obuhvata podatke iz različitih statističkih i drugih oblasti razvrstane po spolu kao što su: stanovništvo, zdravlje i mortalitet, obrazovanje, nauka i istraživanje, zaposlenost, socijalna zaštita, kriminalitet, politička vlast, javna uprava i nasilje nad ženama. Ova publikacija služi kao izvor informacija svim korisnicima zainteresovanim za analizu položaja žena i muškaraca u BiH. Izvori podataka su redovna istraživanja koja sprovode statističke institucije.
60. ARS BiH je u saradnji sa BHAS i Evropskim institutom za ravnopravnost spolova (EIGE)

²⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj 83/16

²⁹ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS (Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 120/08, 89/13 i 63/14)

³⁰ Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći KS („Službene novine Kantona Sarajeva“, broj:1/12), Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći BPK („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde“, broj:2/13), Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći ZDK („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj:1/14), Zakon o pružanju pravne pomoći TK („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj:10/08), Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći USK („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj:22/12), Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći HNK („Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj:7/13), Zakon o pružanju pravne pomoći Posavskog Kantona („Narodne novine Županije Posavske“, broj:3/10), Zakon o županijskom zavodu za pravnu pomoć ZHK („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, br. 5/08 i 4/09)

³¹ „Službeni glasnik BD“ br 19/07.

pokrenula izradu **Indeksa rodne ravnopravnosti za BiH**, prema EIGE metodologiji, odnosno EU standardima. Indeks je prepoznat kao jedan od najvažnijih instrumenata za praćenje stanja rodne ravnopravnosti u zemlji, kao i za komparaciju sa drugim zemljama EU i regiona. Indeks je naročito važan za kreiranje politika i praćenje postignutog napretka u oblasti ravnopravnosti spolova. U toku je identifikacija raspoloživih indikatora u pojedinim oblastima, te nedostajućih indikatora za koje je potrebno obaviti dodatna istraživanja.

61. **Anketa percepcije građana u BiH** se sprovodi svake godine u okviru USAID-ovog projekta „**MEASURE – BiH**“ kako bi se analizirali trendovi i opšti stavovi bh. građana o vlastima, vladavini prava, korupciji, građanskom učešću i organizacijama civilnog društva, medijima, socijalnoj uključenosti, razvoju omladine, rodnim pitanjima, te o drugim temama. Na inicijativu i uz tehničku pomoć ARS BiH, Anketa je 2016. godine proširena u dijelu pitanja koja se odnose na ravnopravnosti spolova.³²

Član 4: Promoviranje jednakosti između žena i muškaraca

62. **Praktične mjere za promoviranje i unapređenje ravnopravnosti spolova, koje uključuju i afirmativne mjere, u svim sferama društvenog života** u BiH definišu se periodičnim strateškim dokumentima države i entiteta. U izvještajnom periodu na državnom nivou usvojeni su sljedeći strateški dokumenti:

- Gender akcioni plan BiH (2013-2017)³³
- Akcioni plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 (2013-2017)³⁴.
- Okvirna strategija za provedbu Konvencije Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije; 2015-2018)³⁵.

Na nivou entiteta usvojene su sektorske strategije i akcioni planovi koji se odnose na oblasti: nasilje u porodici, unapređenje položaja žena na selu, te uvođenje rodno odgovornog budžetiranja i bit će navedeni u nastavku Izvještaja, prema odgovarajućim članovima Konvencije.

63. U dijelovima Izvještaja koji govore o provođenju ovih strateških dokumenata navedeni su konkretni primjeri provođenja mjera u praksi koje se odnose na unapređenje **statističke evidencije razvrstane po spolu, usklađivanje zakona, politika, podzakonskih i drugih propisa za ZoRS**. Važno je spomenuti da su **kontakt osobe za ravnopravnost spolova uspostavljene u preko 90% institucija** na državnom i entitetskom nivou, nadležnih po prioritetnim oblastima GAP BiH. Također, **obuke o ravnopravnosti spolova uvrštene su redovne programe obuka**, odnosno nastavne planove i programe državne i entitetskih agencija za državnu službu, policijskih akademija i centara za obuku sudija i tužilaca.

64. U skladu sa ZoRS zaživjela je praksa **donošenja internih akata (odluka, smjernica, preporuka) o uvođenju konkretnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u nadležnim institucijama**, kako je navedeno u primjerima koji slijede:

- **Ministarstvo odbrane BiH** donijelo je Odluku kojom se sve organizacione jedinice obavezuju na realizaciju mjera iz AP UNSCR 1325 u BiH;
- **Ministarstvo sigurnosti BiH** usvojilo je Odluku kojom se definiraju aktivnosti u vezi sa primjenom ZoRS-a BiH i drugim aktivnostima u cilju uređenja, promocije i zaštite ravnopravnosti spolova, garantiranja jednakih mogućnosti i ravnopravnog tretmana svih osoba bez obzira na spol;
- **Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)** usvojila je Preporuke za postupanje koje su proizašle iz prethodno provedene analize stanja u oblasti rodne ravnopravnosti u policijskoj službi;

³² Anketa percepcije građana, dostupna na: [http://www.measurebih.com/anketa-percepcija-gradjana-\(nscp-bih\)-3o3sizr](http://www.measurebih.com/anketa-percepcija-gradjana-(nscp-bih)-3o3sizr)

³³ „Službeni glasnik BiH“, broj 98/13

³⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 89/14

³⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 75/15

- **Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH** usvojilo je Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u BiH, po kojima se postupa u rješavanju ovih slučajeva na sudovima i tužilaštvima;
- **Direkcija za evropske integracije BiH**, donijela je Dokument koji reguliše obaveze i preporuke za osiguranje rodne ravnopravnosti u DEI BiH.

Ova praksa se nastavlja, te i druge institucije donose interne programe mjera kao što je **Ministarstvo finansija i trezora BiH, Ministarstvo komunikacija i prometa BiH** i druge.

65. Pojedine institucije su, također u skladu sa ZoRS, uvele **posebne privremene mjere** radi postizanja ravnopravnosti spolova. Ove mjere dovele su do konkretnih rezultata, kao npr:

- Ministarstvo sigurnosti je uvelo afirmativnu mjeru kojom se broj potrebnih godina radnog iskustva za žene koje se prijavljuju u mirovne misije smanjuje sa osam na pet godina. **To je rezultiralo povećanjem učešća žena sa oko 16% u 2009. na 30% u 2016. godini.**
- Kao rezultat afirmativne mjere i promocije vojnog poziva za žene, povećan je broj kandidatkinja koje se prijavljuju **na javni oglas za prijem u Oružane snage BiH, od 23 kandidatkinje koje su se prijavile 2008. godine do 594 prijave u 2014. godini.**
- **Posljednjim izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH utvrđena je kvota od najmanje 40% pripadnika/ca manje zastupljenog spola** na kandidatskim listama. Kao rezultat ove afirmativne mjere, na opštim izborima 2014. godine, kandidatske liste političkih partija sadržavale su preko 40% žena (na primjer, u FBiH čak 43,6% kandidatkinja).

66. **Uvođenje gender odgovornog budžetiranja u budžetski sistem u BiH** također predstavlja važan instrument, ali i praktičnu mjeru kojom se promovira i unapređuje ravnopravnost spolova. Na inicijativu ARS BiH i entitetskih gender centara, **Ministarstvo finansija i trezora BiH i entitetska ministarstva finansija su uveli komponentu ravnopravnosti spolova u instrukcije za budžetske korisnike.** Također, Informacioni sistem za upravljanje budžetom uključuje komponentu ravnopravnosti spolova, na koju se moraju referisati svi budžetski korisnici prilikom pripreme budžeta. Na ovaj način su osigurani preduslovi da se kroz primjenu programskog budžetiranja aspekt rodne ravnopravnosti uključi u cijeli budžetski proces u BiH.

67. U FBiH je nakon uspješne implementacije **Strateškog plana za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u Budžet Federacije BiH** (SP GOB F BiH 2013-2015)³⁶, na inicijativu GC FBiH donesena Odluka³⁷, kojom je Vlada FBiH osigurala nastavak rada na uvođenju gender odgovornog budžetiranja u skladu sa postojećom reformom javnih finansija. U izvještajnom periodu su unaprijeđene budžetske instrukcije sa zahtjevom za iskazivanje ciljeva, mjera i budžetskih indikatora u odnosu na ravnopravnost spolova. Pored toga, trogodišnji Dokument okvirnog Bužeta FBiH sadrži poglavlje sa informacijama o napretku i praćenju, Obrazloženje uz Nacrt Budžeta FBiH sadrži poglavlje o uticaju na ravnopravnost spolova, a godišnji zakoni o izvršavanju Budžeta FBiH sadrže odredbu kojom se obavezuju odabrani budžetski potrošači da uključuju načela gender odgovornog budžeta u programe utroška i izvještaje o utrošenim sredstvima Budžeta. Primjeri nekih praktičnih mjera su:

- U okviru budžetskog programa „Poljoprivreda“ uvedena je **posebna mjera za žene koje su aplicirale sa projektima ruralnog razvoja**, tako što prilikom bodovanja ovih projekata dodjeljuju dodatni bodovi, čime se nivo podrške **povećava za dodatnih 5%**;
- Program sufinansiranja zapošljavanja uveo je **mjeru podrške zapošljavanju nezaposlenih osoba, posebno žrtava nasilja** u porodici prema kojoj se osnovni iznos sufinansiranja **povećava za 10% za navedenu kategoriju.**

68. U RS je realizovan Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu do 2015. godine, **kao privremena posebna mjera u okviru Strateškog plana ruralnog razvoja 2009-2015.** Konkretni rezultati navedeni su u dijelu izvještaja koji se odnosi na žene na selu.

69. Kako je navedeno u prethodnom dijelu Izvještaja, realizacija strateških i akcionih planova za ravnopravnost spolova u BiH podržana je iz sredstava FIGAP-a. U periodu 2010-2016,

³⁶ Odluka V. broj 1144/2013 („Sl. novine FBiH“, broj: 85/13)

³⁷ Odluka V. broj 547/2016, („Sl. novine F BiH“, broj: 19/16)

podržano je preko 60 projekata koje su implementirale institucije i preko 80 projekata koje su provele nevladine organizacije u saradnji sa institucijama na svim nivoima vlasti. U nastavku slijedi nekoliko primjera provedenih mjera i rezultata projekata podržanih iz FIGAP-a:

- **Jačanje kapaciteta državnih službenika** (192 državna službenika obučena su za usklađivanje zakona sa ZoRS BiH);
- **Provođenje mjera za ekonomsko osnaživanje žena** (268 poduzetnica je dobilo start-up sredstva, preko 300 žena je prekvalifikovano i obučeno za samozapošljavanje; 41 žena zaposlena je kao njegovateljica);
- **Provođenje mjera prevencije nasilja u porodici** (1789 učenika i učenica i 347 učitelja su upoznati sa temom nasilja u porodici, oko 100 profesionalaca u centrima za socijalni rad je obučeno za rad sa počiniocima nasilja u porodici);
- **Mjere za uključivanje muškaraca u aktivnosti na prevenciji nasilja** na osnovu spola (640 mladića sudjelovalo je u promotivnim aktivnostima u vezi sa nasiljem u porodici) i
- **Uvođenje ravnopravnosti spolova u planove i programe visokog školstva i naučne zajednice** (36 novih magistrica i magistara rodnih studija, koji su pohađali Postdiplomski gender studij, a koji je na inicijativu i uz podršku ARS BiH, MLJPI BiH uspostavljen u okviru Centra za interdisciplinarne studije Univerziteta u Sarajevu).

Član 5: Eliminacija stereotipa i predrasuda

70. **ZoRS BiH, u članu 11.**, uvodi obvezu eliminacije nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost spolova, kao i da sadržaji, koji promoviraju jednakost spolova, moraju biti sastavni dio nastavnog programa za sve nivoe obrazovanja. Također, u članu 21. ZoRS propisuje dužnost medija da kroz programske koncepte razvijaju svijest o ravnopravnosti spolova.
71. **GAP BiH 2013-2017** u dijelu koji se odnosi na transversalne oblasti ističe da su stereotipi i predrasude osnovni uzrok nejednakopravnosti spolova i diskriminacije na osnovu spola, te da bi sve aktivnosti trebale biti usmjerene na promjenu svijesti o ravnopravnosti spolova kod šire i stručne javnosti. Obzirom da mediji imaju veliki uticaj na društvene promjene, medijska promocija ravnopravnosti spolova, kao načela ljudskih prava, može ubrzati strukturalne promjene ka ravnopravnosti spolova.
72. MLJPI BiH je izradilo **Akcijski plan za obrazovanje iz ljudskih prava za novinare i medijske profesionalce u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2016 -2019**, koji je usvojen od strane VM BiH. Cilj ovog akcijskog plana je kreiranje konkretnih mjera za unaprjeđenje pristupa i prikazivanja marginalizovanih i manjinskih grupa u medijskom prostoru, te izrada smjernica za medijsko izvještavanje iz perspektive zaštite i promocije ljudskih prava, uključujući i ravnopravnost spolova.
73. **Preporuka 20 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** koja se odnosi na uklanjanje rodnih stereotipa iz obrazovnih udžbenika i nastavnih sadržaja realizira se Odlukom o postupku pripremanja i odobravanja udžbenika, radnih udžbenika i drugih nastavnih sredstava za osnovne i srednje škole, koju je usvojila Koordinacija ministara obrazovanja u FBiH. U navedenoj odluci je istaknuto da rukopis udžbenika, radnih udžbenika i drugih nastavnih sredstava, bez obzira na njegove stručne i druge kvalitete, ne može biti odobren za upotrebu ukoliko postoje sadržaji koji su u suprotnosti sa Ustavom BiH i FBiH, posebno u pogledu nacionalnih i vjerskih, ljudskih i manjinskih prava, temeljnih sloboda i odnosa među spolovima, te odgoja za demokratsko pravo. Uprkos ovim odredbama, analize sadržaja udžbenika još uvijek pokazuju prisutnost rodnih stereotipima u udžbenicima.³⁸
74. **Istraživanje o rodnim nejednakostima u Republici Srpskoj iz perspektive životnih tokova**, radi podizanja svijesti stručne i šire javnosti, rezultiralo je preporukama koje je usvojila Vlada RS 2016. godine. Mjere predložene u preporukama za oblast obrazovanja se odnose,

³⁸ Dr.sci. Medina Mujić i Mr.sc. Saša Knežević, "Pogled iz drugog ugla: udžbenička politika i analiza zastupljenosti stereotipa u udžbenicima srednjih škola u kantonu sarajevo", Sarajevo, 2016

između ostalog, na uvođenje rodno osjetljivih sadržaja u redovne i vannastavne obrazovne programe, te u okviru različitih predmeta u osnovnim i srednjim školama, uključujući i povremena predavanja i seminare koji obrađuju specifične teme vezane za rodne odnose.

75. Obzirom na nepoštivanje rodno osjetljivog jezika u pisanju titula, na inicijativu Sarajevskog otvorenog centra (SOC) i ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH je pokrenuo **inicijativu za usklađivanje Pravilnika o korištenju akademskih titula i sticanju naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo**³⁹, čiji sastavni dio čini Popis akademskih titula, naučnih i stručnih zvanja koja se mogu sticati na visokoškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo, kao i **Pravilnika o sadržaju javnih isprava koje izdaju visokoškolske ustanove u Kantonu Sarajevo**, kako bi se akademske titule, naučna i stručna zvanja na diplomama koje izdaju visokoškolske ustanove u Kantonu Sarajevo, mogle navoditi kako u muškom, tako i u ženskom rodu.
76. **ARS BiH prati implementaciju strategije Ministarstva civilnih poslova BiH za razvoj nauke u BiH (2017 – 2022)** koja daje strateške smjernice i plan djelovanja za razvoj naučno – istraživačke i istraživačko–razvojne djelatnosti i inovacija u BiH s ciljem prosperitetnog razvoja nauke i istraživanja, privrede, obrazovanja i kulture u BiH. Ovaj strateški dokumenat sadrži dio u kojem se navodi da će BiH, kroz saradnju svih nadležnih ministarstava, razvijati politiku ravnopravnosti spolova u istraživačkim institucijama. Posebna pažnja je posvećena područjima u kojima su nedovoljno zastupljene žene (na primjer na visokim pozicijama i menadžmentu u istraživačkim institucijama), te praćenju zastupljenosti žena u projektima koji se podržavaju od strane ministarstava i u formiranju stručnih i savjetodavnih tijela“. **Strategija naučnog i tehnološkog razvoja RS (2012–2016)** također ističe potrebu za većom mobilizacijom žena u sektoru istraživanja i razvoja, što je nerazdvojni dio politike ravnopravnosti spolova.

Nasilje na osnovu spola i nasilje u porodici

77. U skladu sa **Preporukom 22 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** BiH je 2013. godine postala 6. zemlja članica VE koja je ratifikovala **Konvenciju VE o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici** (Istanbulska konvencija). Značajnu ulogu i podršku s ciljem ubrzanja ratifikacije Konvencije pružila je Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PD PS BiH. VM BiH je, 2015. godine, donijelo Odluku o usvajanju **Okvirne strategije za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH (2015–2018)**.
78. Izvještaj o implementaciji **Okvirne strategije za 2015/16.** bilježi napredak u ostvarivanju ciljeva i mjera. Izazov u provođenju Okvirne strategije predstavlja činjenica da Vlada RS nije prihvatila provođenje iste na teritoriji ovog entiteta. Iz istih razloga ni planirano Koordinaciono tijelo za provedbu Strategije nije formirano, tako da tu ulogu vrši ARS BiH, MLJPI BiH. Činjenica da Okvirna strategija nije prepoznata u RS kao obavezujuća javna politika onemogućava njenu konzistentnu, efikasnu i koordiniranu implementaciju na teritoriji cijele BiH.
79. U cilju sprovođenja obaveza iz Istanbulske konvencije, Vlada RS je zadužila GCRS kao koordinaciono tijelo RS za sprovođenje, praćenje sprovođenja i izvještavanje Vlade RS o programima i mjerama prema Konvenciji, uključujući saradnju sa organima i organizacijama u RS, BiH i Savjetu Evrope u vezi sa ovom konvencijom. Istovremeno su zadužena sva ministarstva i republički organi i organizacije da sarađuju sa GC RS na ispunjavanju obaveza iz Konvencije.
80. Na inicijativu GC RS, **novi Krivični zakonik RS** je usaglašen sa Istanbulskom konvencijom uvođenjem novih krivičnih dijela predviđenih ovom konvencijom. Također, u aprilu 2016.

³⁹ Pravilnik o korištenju akademskih titula i sticanju naučnih i stručnih zvanja na visokoškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 34/08)

godine usvojen je **Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH** kojim je propisana definicija krivičnog djela iz mržnje, uključujući i ona učinjena zbog spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe, te su propisane odgovarajuće kazne zatvora za kvalificirane oblike kaznenih djela ubojstva, teške tjelesne ozljede, silovanja i oštećenja tuđe stvari. Ovo su pozitivni koraci u nastojanju da se krivična djela počinjena iz mržnje prepoznaju i sankcionišu.

81. Usvojene su izmjene i dopune entitetskih zakona o zaštiti od nasilja u porodici (**Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH**⁴⁰ i **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS**⁴¹) prema kojima se dodatno unapređuje zaštita žrtava nasilja u porodici, kao i koordinirano i efikasno djelovanje subjekata zaštite. Ovi zakoni su u značajnoj mjeri usklađeni sa Istanbulskom konvencijom.
82. **Vlada FBiH shodno članu 36. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji donijela je Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji** (2013-2017). U poglavljima 7. i 8. Strategije koji se odnose na implementaciju, monitoring i izvještavanje detaljno je razrađen način izvještavanja i pripreme akcionih planova. U vezi s tim imenovan je Stručni tim za izradu i praćenje provedbe Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji.⁴²
83. U RS se provodi **Strategija za suzbijanje nasilja u porodici u RS (2014-2019)**, kojom koordinira Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i samom Strategijom uspostavljen je **Savjet za borbu protiv nasilja u porodici RS**, kao mehanizam za praćenje primjene Zakona i ove strategije, što je u skladu sa **Preporukom 22 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5**, koja se odnosi na uspostavljanje djelotvornih institucionalnih mehanizama za koordinaciju, praćenje i ocjenu uticaja provedbe strategija i primjene zakona na svim nivoima organizacije vlasti u BiH.
84. **Programi mjera i mehanizmi koordinacije i multisektorske saradnje uspostavljeni su** i na nižim nivoima vlasti. U četiri kantona Federacije BiH doneseni su dvogodišnji programi mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici. U devet kantona potpisani su protokoli o saradnji i imenovana koordinaciona tijela. Do kraja 2013. u 36 opština u RS (57%) potpisani su protokoli o postupanju u slučajevima nasilja u porodici i multisektorskoj saradnji, koji predstavljaju lokalne mehanizme za koordinaciju i praćenje mjera za dosljednu primjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.
85. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici **predviđaju standarde i kriterije za osnivanje i rad sigurnih kuća** u pogledu prostora, opreme i kadra, koji će biti ili su, u slučaju RS, već propisani posebnim podzakonskim aktima. Predstoji usklađivanje ovih standarda sa Istanbulskom konvencijom, naročito u smislu osiguranja dovoljnog broja sigurnih kuća, standarda sigurnosti ovih objekata, te standarda o servisima i kvalitetu usluga žrtvama nasilja.
86. **Na teritoriji BiH postoji (9) sigurnih kuća sa 187 raspoloživih mjesta.** Na području FBiH ima 6 sigurnih kuća sa 135 raspoloživih mjesta za smještaj žrtava nasilja u porodici. U isto vrijeme u RS djeluju tri sigurne kuće a njihov ukupni kapacitet je 52 mjesta. Osim sigurnih kuća, nekoliko općina FBiH je dalo na raspolaganje i stanove za smještaj socijalnih kategorija, između ostalog i žrtava nasilja u porodici. U izvještajnom periodu u 9 sigurnih kuća zbrinute su 1222 žrtve nasilja (960 u FBiH i 262 u RS), od kojih više od polovine čine djeca.
87. Finansiranje sigurnih kuća je i dalje nedovoljno, kako za odgovarajuću opremljenost tako i za obavljanje specifičnih dužnosti zaštite i podrške žrtvama nasilja. Prema Zakonu o zaštiti od

40. „Službene novine Federacije BiH”, broj 20/13,

41. „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 102/12 i 108/13,

42. Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji (2013-2017) („Službene novine Federacije BiH“, br. 73/11 i 34/14)

nasilja u porodici RS godišnje se obezbjeđuju sredstva u iznosu od 70% iz budžeta RS, dok 30% od utvrđene cijene smještaja obezbjeđuju jedinice lokalne samouprave iz koje žrtva dolazi. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući, drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice osiguravaju se iz budžeta kantona u visini 30% i budžeta FBiH u visini 70%. U toku je izrada podzakonskog akta kojim će se regulisati kriteriji za finansiranje privremenog smještaja žrtava porodičnog nasilja u sigurne kuće.

88. Na teritoriji Federacije BiH i Republike Srpske kontinuirano funkcionišu i promoviraju se **SOS telefoni**, uspostavljeni uz podršku entitetskih gender centara. Ukupan broj poziva na SOS telefon 1264 (RS) u periodu 2014–2016 je 10.604, a na 1265 (FBiH) 5.642 poziva. *U prilogu V izvještaja – Tabela br. 7 sadržani su raspoloživi statistički podaci za FBiH i RS o SOS telefonima, sigurnim kućama i evidentiranim slučajevima nasilja u porodici.*
89. GCFBiH i GCRS u okviru svojih mandata prikupljaju statističke podatke, redovno prate i analiziraju stanje rodno zasnovanog nasilja za područje entiteta. U RS je u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, 2013. godine donesen **Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici**. U FBiH je donesen **Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama**, osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere.
90. **U FBiH izrađena je baza podataka o slučajevima nasilja u porodici**, shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, a u koordinaciji GC FBiH. Time je omogućen unos podataka o prijavama nasilja u porodici od strane policije, praćenje zaštitnih mjera od strane centara za socijalni rad, smještaja u sigurne kuće od strane NVO-a koje imaju sigurnu kuću, te poziva na SOS telefon 1265. Kroz 70 edukacija provedenih na Policijskoj akademiji, obuku za primjenu propisa iz oblasti nasilja u obitelji i korištenja elektroničkog načina vođenja evidencija je prošlo blizu 600 osoba. U toku je unos podataka za sve navedene oblasti.
91. Statistički podaci općinskih i kantonalnih sudova, kantonalnih tužilaštava na području FBiH uključuju podatke o broju predmeta za pojedina krivična djela, počiniocima krivičnih djela (po spolu) i oštećenim (po spolu), kao i o broju i vrsti izrečenih kazni, te broju i vrsti zaštitnih mjera za djelo nasilja u porodici. Tako je prema podacima GC FBiH u 2014. najviše izrečeno zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju (144), dok je u 2015. najviše izrečenih zabrana približavanja žrtvi nasilja (62). U 2016. godini izrečeno je najviše zaštitnih mjera zabrane uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju (265), a izrečeno je i 18 zaštitnih mjera privremenog lišavanja slobode i zadržavanja.
92. Prema statističkim pokazateljima o nasilju u porodici u RS u periodu 2014-2016., Ministarstvo unutrašnjih poslova RS zabilježilo je ukupno 3.421 prijavu nasilja u porodici, centri za socijalni rad ukupno 3.736 zaprimljenih prijava, zdravstvene ustanove ukupno 1.047, osnovni sudovi ukupno 2.149 i obrazovne ustanove ukupno 175 prijava za nasilje u porodici.
93. Raspoloživi statistički podaci i različito regulisani načini njihovog prikupljanja na nivou entiteta potvrđuju činjenicu da u BiH još uvijek **ne postoji jedinstvena metodologija prikupljanja podataka o rodnozasnovanom nasilju**, kako nalaže **Preporuka 22 (c) CEDAW/C/BIH/CO/4-5**. U nastojanju da se metodologije prikupljanja podataka na entitetskom nivou usklade, kako bi podaci bili kompatibilni na nivou BiH, ARS BiH, MLJPI BiH i entitetski gender centri su, uz podršku UN Women, u 2015. godini, izradili **Prijedlog indikatora za praćenje provođenja Istanbulske konvencije**.
94. **Istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH** provedeno je tokom 2013. godine u saradnji ARS BiH, MLJPI BiH, entitetskih gender centara i statističkih institucija, a uz finansijsku podršku UNFPA, UN WOMEN i FIGAP programa. Istraživanje je pokazalo da je čak 47,2% žena tokom odraslog života bilo bar jednom izloženo jednom obliku nasilja, dok je u 12 mjeseci koji su prethodili istraživanju u takvoj situaciji bilo 11,9% žena. Ovo istraživanje je također pokazalo da nasilje ima različite, većinom nevidljive forme, da

žrtve nasilja ni same ne prepoznaju različite vrste nasilja, niti sebe kao žrtve, te da veoma slabo poznaju mehanizme zaštite, a još manje im se obraćaju, najčešće zbog nedostatka povjerenja u subjekte zaštite. U prilogu V, u tabelama br.8 i 9, te grafikonima 4,5,6 i 7 su navedeni rezultati Istraživanja o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH.

95. S ciljem povećanje svijesti šire društvene zajednice o problemu nasilja u porodici, a u skladu sa **Preporukom 22 (b) CEDAW/C/BIH/CO/4-5**, na cijeloj teritoriji BiH kontinuirano se obilježavaju kampanje „**16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici**“, „**Život bez nasilja**“ i „**Bijela vrpca - Muško NE nasilju nad ženama**“, tokom kojih se ostvaruje dobra saradnja sa nevladinim organizacijama. Kampanjama se odazivaju predstavnici zakonodavne i izvršne vlasti na svim nivoima. **Procjenjuje se da o temi nasilja nad ženama i nasilja u obitelji godišnje ima oko 1000 objava u medijima.**
96. Pokrenute su aktivnosti **većeg uključivanja medija i akademske zajednice u rad na prevenciji i borbi protiv nasilja u obitelji**. U RS je izrađen poseban **Priručnik o rodno osjetljivom izvještavanju** o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, te su u izvještajnom periodu organizovane posebne obuke i radionice za novinare. Mediji su sastavni dio većine multisektorskih timova u FBiH, a rade se i posebni programi edukacije o rodno osjetljivom izvještavanju o nasilju u porodici. Izrađeno je pet naučnih istraživanja u FBiH o nasilju u porodici, organizovano oko 500 različitih radionica, konferencija i javnih skupova kojima je prisustvovalo oko 6.000 osoba.
97. GC RS kontinuirano **prati i analizira slučajeve femicida, odnosno rodno zasnovanih ubistava žena**, u cilju definisanja budućih koraka za prevenciju ovog oblika rodno zasnovanog nasilja. Prema evidencijama MUP RS, u periodu od 2000. do 2015. godine u RS je ubijeno 88 žena koje su bile uglavnom žrtve partnerskog ili porodičnog nasilja. GC FBiH od 2014. godine prikuplja statističke podatke za kazneno djelo ubistva. Podaci sadrže broj počinitelaca i žrtava razvrstanih po spolu, kao i podatke o izrečenim sankcijama. Među žrtvama su evidentirane i žene, međutim iz statističkih podataka nije vidljivo koji su uzroci nasilja, tj. da li je kao uzrok prepoznato rodno zasnovano nasilje.
98. GC RS je izradio **posebnu analizu postupanja institucija u slučajevima rodno zasnovanih ubistava** u periodu 2014-2015. godine. Utvrđen je mali broj prijavljenih slučajeva nasilja, neadekvatna evidencija obraćanja žrtava i postupanju institucija, te neadekvatna razmjena informacija među institucijama, neprepoznavanje rodno zasnovanog nasilja i nejednakosti spolova kao osnovnog uzroka ubistava žena, te izostanak senzibiliteta i podrške žrtvama. S ciljem **podizanja svijesti javnosti o femicidu** kao najtežem obliku nasilja nad ženama, 2015. godine u RS je organizovana prva regionalna konferencija posvećena femicidu, na kojoj je otvorena široka rasprava sa svim nadležnim institucijama u BiH o problemu femicida i efikasnosti mjera za njegovo suzbijanje i sprečavanje.
99. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, pokrenula je inicijativu za formiranje Posmatračkog tijela „**Femicid Watch**“. Cilj Posmatračkog tijela „Femicid Watch“ bio bi praćenje pojave ubistava žena iz rodnog aspekta, prikupljanje i analiziranje podataka radi uočavanja ključnih propusta koji dovode do ubistava žena.
100. **Preporuka 22 (d) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** naglašava obavezu kontinuirane edukacije sudija i tužilaca, te policijskih službenika. S tim ciljem, sistematizirana je obuka o Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, ZoRS-u, ZoZD i Konvencije VE o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u centrima za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS, a u okviru tema koje se tiču krivičnog prava, porodičnog prava i ljudskih prava. Također su definisani i posebni moduli vezani za sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u sklopu programa obuka policijskih akademija FBiH i RS i drugih institucija za policijsko obrazovanje u BiH. Osnivanje **udruženja žena policajki u FBiH i RS**, znatno je doprinijelo jačanju statusa ženskih policijskih inspektora i povećanju senzibiliziranosti policije za problem nasilja nad ženama.

101. U BiH djeluju nevladine organizacije koje pružaju direktnu podršku, zaštitu i rehabilitaciju žrtvama nasilja u porodici, što je u skladu sa **Preporukom 22 (e) CEDAW/C/BIH/CO/4-5**. One su okupljene oko **“Sigurne mreže”**, koja je potpisala Sporazum o saradnji sa ARS BiH, MLJPI BiH. Članice **“Sigurne mreže”** učestvuju u izradi strateških dokumenata i predstavljene su u Stručnom timu za izradu i praćenje provedbe strateških dokumenata u oblasti nasilja u porodici u FBiH. Osim zakonske obaveze provedbe psihosocijalnog tretmana, u izvještajnom periodu GCFBiH je podržao formiranje 22 grupe samopomoći za rad sa počiniteljima nasilja u porodici na dobrovoljnoj osnovi u pet kantona FBiH. Kroz ove grupe prošlo oko 180 osoba koje su počinile nasilje u obitelji. U RS je osnovan i funkcioniše **“Muški centar”** u Modriči, koji radi sa počiniocima nasilja u porodici.
102. U 2016. godini, **iz budžeta ARS BiH, MLJPI BiH dodjeljena su sredstva u iznosu od 50.000 KM** nevladinim organizacijama za projekte koji doprinose saradnji sa nadležnim institucijama, efikasnijoj prevenciji i zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja s posebnim akcentom na podršku vulnerabilnim grupama. Pojedini projekti bili su usmjereni na uspostavljanje multidisciplinarnog pristupa zaštiti žrtava kroz povezivanje i jačanje kapaciteta svih subjekata zaštite u lokalnim zajednicama. Ostali projekti su bili više fokusirani na prevenciju kroz podizanje svijesti javnosti, edukaciju mladih, te ispitivanje percepcije o nasilju nad ženama u ruralnim područjima.
103. U cilju poboljšanja sistemskog i regulatornog okvira za borbu i prevenciju nasilja nad ženama, kao i unapređenja multidisciplinarnog pristupa pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja, u toku je implementacija sledećih projekata:
- **“Standardi i angažman za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH” 2016-2019**, koji se realizuje u strateškom partnerstvu UN Women, sa ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH i GC RS, uz finansijsku podršku švedske Sida-e i
 - **“Jačanje kapaciteta institucija za ravnopravnost spolova u BiH za rješavanje rodno zasnovanog nasilja” 2017-2020**, koji realizuje ARS BiH, MLJPI u saradnji sa GC FBiH i GC RS, uz finansijsku podršku USAID-a.
- ARS BiH, MLJPI BiH kopredsjedava **Zajedničkim upravnim odborom** pomenutih projekata. Uz podršku Delegacije EU u BiH, ARS BiH, MLJPI BiH je uspostavila i sistem koordinacije međunarodne pomoći u oblasti ravnopravnosti spolova u BiH.

Član 6: Suzbijanje trgovine ženama i iskorištavanja žena u svrhu prostitucije

104. U skladu sa **Preporukom 24 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** **Izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH**⁴³ krivično djelo „Trgovina ljudima“, koje u sebi sadrži elemente iskorištavanja u državi u kojoj oštećeni (žrtva trgovine ljudima) nema državljanstvo ili prebivalište, je ostalo u ovom krivičnom zakonu, dok su ostala krivična djela trgovine ljudima obuhvaćena krivičnim zakonima entiteta i BD. Žrtve krivičnog djela iz Krivičnog zakona BiH su lica bez državljanstva BiH ili prebivališta u BiH ili državljanin BiH u inostranstvu.
105. **Krivični zakoni FBiH**⁴⁴, **RS**⁴⁵ i **BD**⁴⁶ su usklađeni sa **Krivičnim zakonom BiH**. Navedenim izmjenama pooštrene su i kazne za predmetno krivično djelo, pa je tako za osnovni oblik djela predviđena kazna od najmanje 5 godina zatvora (umjesto dotadašnje 3 godine), dok je za trgovinu maloljetnim licima, jednako kao i za izvršenje predmetnog krivičnog djela od strane službenog lica prilikom obavljanja službene dužnosti propisana kazna zatvora u trajanju od najmanje 10 godina (umjesto dosadašnjih 5 godina).
106. Dodat je i novi stav (10) u Krivični zakon BiH koji propisuje da se protiv žrtve međunarodne

⁴³ „Službeni glasnik BiH“, broj 40/15

⁴⁴ „Službene novine FBiH“, broj 46/16

⁴⁵ „Službeni glasnik RS“, broj 67/13

⁴⁶ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 33/13

trgovine ljudima koju je počinilac krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve međunarodne trgovine ljudima. Organovanje međunarodne trgovine ljudima je propisano u novom članu (186.a), ali je kazna ostala ista (najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora).

107. Izmjenama **Krivičnog zakona BiH** iz 2015. **revidiran je i pooštren kazneni okvir** za pojedine oblike krivičnog djela „Međunarodna trgovina ljudima“ iz člana 186. Krivičnog zakona BiH, a što će imati uticaja i na visinu kazni koje se izriču za ovo krivično djelo. Budući da do sada nije bilo izrečenih presuda primjenom nove zakonske definicije, trenutno nije moguće dati konkretne podatke o efektima navedenih zakonskih izmjena na kaznenu politiku.
108. **Zakon o strancima BiH**⁴⁷ donesen je 2015. godine i njegove odredbe su usklađene sa članovima **Konvencije VE o suzbijanju trgovine ljudima** i **Direktive 2004/81 EZ Evropskog parlamenta** o odobrenju boravka izdanom državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili im je pružena pomoć da ilegalno migriraju, a sarađuju s nadležnim tijelima. Odredbe se odnose na zaštitu i pomoć žrtvama trgovine ljudima kojima je odobren privremeni boravak u BiH iz humanitarnih razloga.
109. Nakon provedbe **Strategije suprostitavljanja trgovini ljudima u BiH i Akcionog plana (2013–2015)**, VM BiH je usvojilo 2015. godine **Akcioni plan suprostitavljanju trgovini ljudima u BiH (2016-2019)**. Ovaj plan je usmjeren na unapređenje sistema podrške za borbu protiv trgovine ljudima, te efikasno krivično gonjenje trgovine ljudima i povezanih zločina, na preveniranje, efikasnu zaštitu i pomoć žrtvama trgovine ljudima, te jačanje partnerstva između aktera uključenih u suprostitavljanje trgovini ljudima. Multidisciplinarni pristup realizaciji Plana podrazumijeva uključenost svih nadležnih institucija na svim nivoima organizacije vlasti u BiH.
110. **MS BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima** formiralo je **regionalne monitoring timove**, s ciljem postizanja odgovarajućih standarda i poboljšanja funkcionalnih veza između nadležnih organa vlasti i NVO-a u BiH koje učestvuju u provođenju aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima.
111. VM BiH je usvojilo **Strategiju u oblasti migracija i azila i Akcioni plan (2016 – 2020)**. Jedan od ciljeva predviđenih u prijedlogu strateškog dokumenta sadrži mjere i aktivnosti usmjerene na smanjenje trgovine ljudima u BiH.
112. Prema **izvještajima Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima**, od 2013 do 2015 identificirano 100 potencijalnih žrtava trgovine ljudima. *Statistički podaci o broju žrtava trgovine ljudima za period 2012 – 2015, razvrstani po spolu, obliku trgovine ljudima i državljanstvu su dati u prilogu V izvještaja – Tabela br. 11.*
113. Sud BiH je u periodu od 2011–2017. godine izrekao jednu pravosnažnu osuđujuću presudu za krivično djelo iz člana 187. Krivičnog zakona BiH (Međunarodno navođenje na prostituciju/Međunarodno vrbovanje radi prostitucije) protiv jednog lica (muškarac). Presuda je donesena 2016. godine, a osuđenom licu je izrečena zatvorska kazna u ukupnom trajanju od 1 godine i 8 mjeseci. Pred Sudom BiH se trenutno vode postupci u dva predmeta protiv ukupno dva lica (dva muškarca) za krivično djelo iz člana 187.
114. U periodu od stupanja na snagu izmjena Krivičnog zakona BiH (2015-2017.) Sud BiH nije donio nijednu presudu za krivično djelo iz člana 186. Krivičnog zakona BiH, primjenom nove zakonske definicije. Također, u navedenom periodu nije donesena nijedna presuda ni za novo krivično djelo iz člana 186.a Krivičnog zakona BiH.

⁴⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 88/15

115. U cilju osnaživanja sistema zaštite žrtava trgovine ljudima u BiH, te ispunjavanja strateških ciljeva za suprostavljavanje trgovini ljudima, MS BiH je 2015. izradilo dokument „**Vodič za multidisciplinarnu saradnju u procesu rehabilitacije, resocijalizacije, reintegracije i repatrijacije žrtava trgovine ljudima u BiH**“ koji predstavlja praktično uputstvo svim subjektima zaštite žrtava trgovine ljudima, posebno uposlenima u centrima za socijalni rad.
116. MS BiH je 2013. u saradnji sa regionalnim monitoring timovima i NVO obilježilo **18 oktobar, Evropski dan borbe protiv trgovine ljudima**. Održavane su preventivne radionice na temu trgovine ljudima, panel diskusije sa učenicima srednjih škola, performans i izložba dječijih radova na temu trgovine ljudima.
117. U skladu sa **Preporukom 24 (e) CEDAW/C/BIH/CO/4-5 MLJPI BiH obezbjeđuje redovna budžetska sredstva za grantove NVO-ima** u ukupnom iznosu od 60.000 KM za direktnu podršku žrtvama trgovine ljudima kroz rehabilitaciju i reintegraciju žena i djevojčica žrtava trgovine ljudima u lokalnoj zajednici. Pored toga, realizovani su i brojni projekti u saradnji MS BiH, međunarodnih i nevladinih organizacija usmjereni na jačanje kapaciteta i unaprijeđenje procedura za proaktivnu zaštitu žrtava i sprječavanje trgovine ljudima. *Pregled projekata nalazi se u Prilogu IV Izvještaja.*

DIO II

Član 7: Politički i javni život

118. Izborni zakon BiH je usklađen sa ZoRS, što je u skladu sa **Preporukom 28 (a-b) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** kojom Komitet sugeriše razvijanje djelotvornih mehanizama za primjenu kvota, poretka na listi i uspostavljanje sankcija za neispunjavanje ovih obaveza. Prema **Izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH**⁴⁸ iz 2013. godine jednaka zastupljenost postoji kada je jedan od spolova zastupljen sa 40% od ukupnog broja kandidata i kandidatkinja na listi (prije toga kvota je bila 33%). Pored obaveznog postotka i kvota uveden je i obavezni poredak pri rangiranju. To pravilo nalaže najmanje jednog kandidata manje zastupljenog spola među prva dva kandidata, dva kandidata manje zastupljenog spola među prvih pet kandidata i tri kandidata manje zastupljenog spola među prvih osam kandidata, itd. Kvota uspostavljena Izbornim zakonom u BiH je obavezna, tako da Centralna izborna komisija BiH (CIK BiH) ima pravo odbiti listu stranke u slučaju da ona ne poštuje pravilo o kvotama.
119. U 2016. izrađene su **Izmjene i dopune Izbornog zakona BiH**, kojima se pored ostalog, predviđala jednaka zastupljenost spolova na kandidatskim listama (po 50% oba spola na listi), međutim **ove izmjene i dopune nisu usvojene**. Izrađen je i **Prijedlog zakona o izmjeni i dopunama Zakona o Vijeću ministara BiH**, kojim bi se propisala ravnopravna zastupljenost oba spola u sastavu VM BiH (imenovanje najmanje 40% osoba manje zastupljenog spola). Iako je bio usvojen u prvom čitanju na sjednici PD PS BiH, ovaj zakon ipak nije usvojen. Oba ova zakonska rješenja izradili su ARS BiH, MLJPI BiH, Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PD PS BiH i NVO Sarajevski otvoreni centar (SOC).
120. **Preporuka 28 (c-e) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** sugeriše povećanje napora za izgradnju kapaciteta kandidatkinja i provođenje kampanja podizanja svijesti o važnosti ravnopravnog učešća, kao i inicijative prema političkim strankama. Komitet sugeriše i ohrabrivanje medija kako bi kandidati i kandidatkinje dobile ravnopravnu vidljivost.
121. ARS BiH, MLJPI BiH je tokom 2014. godine implementirala projekat s ciljem povećanja opredjeljenosti političkih stranaka za ravnopravnost spolova. Osaženo je 137 kandidatkinja, te je pripremljena „**Izjava o opredijeljenosti političkih partija za ravnopravnosti spolova**“, koja je potpisana od strane 9 političkih stranaka te je uspostavljen model direktne saradnje i komunikacije ARS BiH, MLJPI BiH s političkim partijama. U cilju jačanja kapaciteta

⁴⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj 18/13

kandidatkinja za Opšte izbore 2014. godine, ARS BiH i Udruženje „Infohouse“ održali su edukacije o ZoRS za 100 članova/ica iz 12 parlamentarnih stranaka. Tokom izbornog procesa ARS BiH, MLJPI BiH i entitetski gender centri upućuju **javni poziv svim političkim strankama** za dosljednu primjenu ZoRS-a prilikom kandidovanja lista, kampanja i tokom i nakon izbora.

122. Redovno se **provode promotivne aktivnosti i kampanje** koje se intenziviraju pred opšte i lokalne izbore, koje uključuju i radio i televizijske spotove. Povodom Opštih izbora 2014. GC FBiH proveo je **kampanju „Jednaki u različitosti“**, a GCRS program **„Biraj ravnopravno“**. Povodom Lokalnih izbora 2016. godine, CIK BiH je provela posebnu kampanju s fokusom na povećanju učešća žena u javnom i političkom životu.

Učešće žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti

123. U BiH **učešće žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti** na svim nivoima iznosi oko 20%. Primjena postojećih zakonskih odredbi kao što su kvota od 40%, član 4.19. Izbornog zakona BiH, ili član 20. ZoRS, dovela je do određenog napretka, ali potrebno je uključivanje dodatnih afirmativnih mjera koje bi rezultirale konkretnim povećanjem broja žena na mjestima donošenja odluka.
124. Nakon Opštih izbora 2014⁴⁹, trenutna zastupljenost žena u **Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH** iznosi 23.8%. Trend povećanja broja žena u Parlamentarnoj skupštini BiH je primjetan, kao i odnos biračkog tijela prema ženama koje su izabrane, jer 4 žene koje su bile izabrane 2010. godine su ponovno izabrane 2014. godine. Prva zamjenica Kolegija PD PS BiH je žena, od ukupno tri člana (predsjedavajući, jedna zamjenica i jedan zamjenik). Ovaj podatak je primjer uticaja mjere iz Poslovnika PD PS BiH. *Statistički podaci o zastupljenosti žena i muškaraca u Parlamentarnoj skupštini BiH predstavljeni su u tabelama br. 12 i 13 u prilogu V Izvještaja.*
125. U **parlamentima entiteta**, prosjek učešća žena je 19.7% (Parlament FBiH 21.4%, Narodna Skupština RS-a 18%). U FBiH broj žena se povećao za više od 4%, dok je zabilježen pad izabranih žena u Narodnoj Skupštini RS-a za 5% u odnosu na prethodni skupštinski saziv iz 2010. godine. Međutim, nakon održanih Lokalnih izbora 2016. godine u Narodnoj skupštini RS je došlo do određenih promjena, te sada žene zauzimaju 23% poslaničkih mjesta. Na nivou kantona, prosjek žena je 18.5% sa najvećim procentom izabranih žena u Posavskom Kantonu 23.8%, a najmanjim u Kantonu 10 sa 4%. *Statistički podaci o zastupljenosti spolova u parlamentima entiteta nakon Opštih izbora dati su u tabelama br. 14 i 15 u prilogu V Izvještaja.*
126. Pozitivan korak u realizaciji **Preporuke 28 (c-e) CEDAW/C/Bih/CO/4-5**, je formiranje **Kluba parlamentarki FBiH**, kao prvog međustranačkog kluba u BiH. Dvadeset i tri žene, članice Parlamenta FBiH, su se okupile sa ciljem da kroz aktivnosti zagovaranja, osnaživanja i umrežavanja sa zainteresiranim stranama doprinesu poboljšanju položaja žena u BiH. U saradnji s drugim klubovima i radnim tijelima ovaj klub radi na kreiranju, usvajanju i nadzoru nad zakonodavstvom u svim oblastima od interesa za žene. Izrađen je akcioni plan djelovanja i definisane prioritetne teme u saradnji sa ARS BiH i GC FBiH, na kojima se zajednički lobira putem tematskih sjednica, okruglih stolova i susreta sa NVO.
127. Trenutno su u sastavu VM BiH dvije ministrice, u Vladi FBiH je došlo do značajnog porasta broja žena na 25% ministrica, dok je u kantonalnim vladama došlo do smanjenja zastupljenosti žena na ministarskim pozicijama. U Vladi RS ima 25% žena, uključujući premijerku koja vodi Vladu u drugom mandatu. Predsjedavajuća Vijeća naroda RS je takođe je žena. Na poziciji zamjenika premijera Vlade FBiH je žena.

⁴⁹ Podaci Centralne izborne komisije BiH

128. **Na Lokalnim izborima 2016.**⁵⁰ za gradonačelnike/načelnice kandidovalo se 6,22% žena i 93,78% muškaraca, a za vijeća/skupštine 41% kandidatkinja i 59% kandidata. Kada su u pitanju nacionalne manjine ovjereno je 18 imena žena i 125 imena muškaraca. Na Lokalnim izborima 2016. žene su činile 49% glasačkog tijela. Rezultati ovih izbora ukazuju na blago povećanje broja izabranih žena. Prema podacima CIK BiH, 6 žena (4,3% je izabrano za načelnice (5 načelnica u RS, 1 načelnica FBiH), dok je 2012. godine taj procenat iznosio 3,6%.. Udio žena u sastavu vijeća/skupštine je 18.34% žena, što predstavlja blago povećanje participacije žena u odnosu na Lokalne izbore 2012. kada je ovaj procenat iznosio 17.1%.
129. U okviru projekta MEASURE-BiH, USAID je 2016. godine, uz tehničku asistenciju gender institucionalnih mehanizama u BiH i akademske zajednice, proveo **Studiju o rodnom razlikama u razvojnim prioritetima unutar političkih stranaka u Bosni i Hercegovini**⁵¹. Anketa je provedena sa općinskim/gradskim ograncima političkih stranaka, kandidatkinjama i kandidatima iz šest najvećih političkih stranaka u 19 općina/gradova širom BiH. 60% kandidatkinja i kandidata je navelo isključivo prioritete svoje stranke. Među preostalih 40%, kandidatkinje su češće navodile dodatne prioritete koje smatraju važnijim za bolji život u njihovim zajednicama od onih koje prezentiraju njihove stranke.
130. **Anketa percepcije građana BiH**⁵² koja je, također 2016. godine provedena u okviru MEASURE-BiH projekta, USAID-a, indicira da rodni stereotipi postoje u BiH. U okviru reprezentativnog uzorka od više od 3.000 domaćinstava širom BiH, skoro 40% građana (47% muškaraca i 32% žena) misle da su muškarci bolje političke vođe od žena i da trebaju biti izabrani umjesto žena. Nadalje, 27% građana (29% muškaraca i 24% žena) smatra da žene nisu dobri političari jer nisu dovoljno izrične i dominantne. Konačno, 52% građana (56% muškaraca i 48% žena) smatra da su muškarcima bliskija javna, a ženama privatna sfera djelovanja.

Sudovi i tužilaštva

131. U skladu sa Zakonom o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH, VSTV prilikom imenovanja na svim nivoima pravosuđa vodi računa o ravnopravnoj zastupljenosti spolova. Od 8 sudija Ustavnog suda BiH 37% su žene i 63% je muškaraca. Predsjednik Ustavnog suda BiH je muškarac dok su od tri potpredsjednika - dva muškarca i jedna žena.
132. U sastavu VSTV ima 64% žena i 36% muškaraca. U predsjedništvu VTSV-a, muškarac je predsjednik, a dvije žene su zamjenice predsjednika. Podaci iz 2016. pokazuju da je zastupljenost žena u sudovima oko 64%, a u tužilaštvima 51%. Na višim pozicijama, predsjednika sudova i glavnih tužilaca, zastupljenost žena je od 43%, što je povećanje žena u strukturi rukovodilaca pravosudnih institucija BiH u odnosu na prethodni izvještajni period. Predsjednice sudova, dominantne su u kantonalnim sudovima 80%, a od 9 rukovodećih pozicija, žene čine 33%, i to kao v.d. glavne tužiteljice i dvije glavne tužiteljice u okružnim tužilaštvima. *Detaljniji podaci o spolnoj zastupljenosti u sudovima i tužilaštvima BiH dati su u prilogu V Izvještaja - grafiku br. 8, te tabelama br 17 i 18.*

Državna uprava

133. U institucijama BiH ukupno je zaposleno 3 789 državnih službenika/ca, od čega 47% muškaraca i 53% žena. *Statistički pokazatelji o spolnoj strukturi državnih službenika u institucijama BiH su dati u prilogu V izvještaja – grafik br. 9.*

⁵⁰ Podaci Centralne izborne komisije BiH

⁵¹ Sažetak Studije o rodnom razlikama u razvojnim prioritetima unutar političkih stranaka u Bosni i Hercegovini dostupan je na: <http://www.measurebih.com/razlika-u-razvojnim-prioritetima-politicara-i-politicarki>

⁵² Anketa percepcije građana BiH dostupna je na: [http://www.measurebih.com/anketa-percepcija-gradjana-\(nscp-bih\)-303sizv](http://www.measurebih.com/anketa-percepcija-gradjana-(nscp-bih)-303sizv)

134. U institucijama FBiH i RS spolna struktura pokazuje veći broj žena: 53% u FBiH i 60% u RS, ali zapaža se da se njihov broj smanjuje u zavisnosti od toga da li su u pitanju rukovodeća radna mjesta, gdje su brojniji muškarci u oba entiteta sa oko 59%.

Zastupljenost žena u oružanim, policijskim snagama BiH i mirovnim misijama

135. Učešće žena u policiji, vojsci i mirovnim misijama pokazuje određeni napredak u odnosu na prethodne godine, ali je taj napredak daleko od ravnopravne zastupljenosti spolova. Pored činjenice da je žena na poziciji ministrice, u MO BiH su tri žene postavljene na mjesta šefica odsjeka što govori o trendu povećanja učešća žena na rukovodećim pozicijama. Međutim, u OS BiH, procenat učešća žena na rukovodećim pozicijama je i dalje veoma nizak (2,5%). Isti trend se primjećuje i u institucijama sektora sigurnosti na svim nivoima vlasti. Žene su uglavnom zastupljene na nivou srednjeg menadžmenta, dok je minimalna zastupljenost na najvišim rukovodećim pozicijama ministra/direktora, gdje su samo tri žene. U policijskim strukturama žene su podzastupljene na najvišim rukovodećim pozicijama.
136. **Preporuka MO BiH je da se prilikom svakog prijema kandidata, od ukupnog broja primljenih kandidata primi 10% žena**, s tim da se prednost daje najuspješnijim kandidatima u skladu sa listom uspjehnosti. Evidentan je trend povećanog interesa lica ženskog spola za prijem u OS BiH, što ilustruje podatak⁵³ da su se 2008. godine na oglas prijavile 23, a na oglas 2014. godine čak 595 kandidatkinja. U 2015. od ukupno prijavljenih 2693, bila je 241 kandidatkinja (nešto više od 10%). Na drugi javni konkurs za prijem kandidata u OS BiH u kategoriji oficira, prijavilo se 76 kandidatkinja od ukupno prijavljenih 369 kandidata (nešto više od 20%). Omjeri žena i muškaraca zaposlenih u MO BiH i OS BiH pokazuju trend blagog povećanja u korist žena. U MO BiH zaposleno je 38% žena, a u OS BiH zastupljeno je 6,8% žena, dok je 24% žena civilnih lica i 5,5% žena vojnih lica.
137. Učešće žena u policijskim snagama⁵⁴ na svim nivoima vlasti pokazuje procenat od 7,5% zastupljenosti žena, uglavnom na pozicijama policajki i starijih policajki, inspektorica, mlađih i viših inspektorica. Međutim, u ukupnom broju zaposlenih u institucijama sektora sigurnosti⁵⁵ - MS BiH, agencijama za provođenje zakona i sigurnosti BiH, entitetskim i kantonalnim ministarstvima i policiji BD, zastupljenost žena je u prosjeku 50,5%. *Statistički pokazatelji o učešću žena u policijskim snagama su dati u prilogu V – tabela br. 19.*
138. U FMUP-u, 10 kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova i Federalnoj upravi policije (FUP) zaposleno je ukupno 19,4% žena. Na pozicijama rukovodećih državnih službenika/ca je 34,8% žena, dok je ostalih državnih službenika 54,6%. Na pozicijama rukovodnih policijskih službenika/ca je 9,4% žena, a na ostalim pozicijama policijskih službenika/ca je 53,3% žena. Od ukupnog broja zaposlenih u MUP RS je 21,45% žena, od čega je 5,66% policijskih službenika i to 2,83% uniformisanih i 2,83% neuniformisanih. Na rukovodećim pozicijama je 1,2% žena. 12 policijskih službenika je na rukovodećim pozicijama do nivoa komandira policijskih stanica. 12 policijskih službenika ima čin samostalne inspektorke, a dvije čin glavne inspektorke.
139. S ciljem afirmiranja učešća žena u mirovnim misijama **MS BiH koristi afirmativne mjere smanjivši broj potrebnih godina radnog iskustva**, kao jednog od glavnih kriterija za prijavu za učešće u postupku izbora za upućivanje u mirovne misije, sa 8 na 5 godina za žene. Ova afirmativna mjera uvedena je zbog toga što u agencijama za provedbu zakona u BiH nije bilo žena koje su imale 8 godina neprekidnog radnog iskustva u policiji. Korištenje ove afirmativne mjere doprinosi povećanju broja žena u mirovnim misijama, koji trenutno iznosi 30% (povećan za 6% u odnosu na 2014. godinu), što je najveći postotak od kada BiH upućuje policijske službenike u mirovne misije UN-a. **U MO BiH** je, također, došlo do značajnijeg povećanja

⁵³ Podaci Ministarstva odbrane BiH

⁵⁴ Podaci Ministarstva sigurnosti BiH

broja žena u ukupnom broju upućenih u mirovne misije. Procenat od 3.5% povećan je na 6.7%, a veći značaj ostvarenom napretku daje činjenica da su u mirovnim misijama bile jedna žena oficirka i jedna žena podoficirka. Kontinuiranom povećanju broja žena upućenih u mirovne misije doprinose i redovne petodnevne obuke na temu „Rodna pitanja u operacijama podrške miru“ koje su uvrštene u nastavne planove i programe PSOTC - Centra za obuku za operacije podrške miru, OS BiH. MS BiH učestvuje u izvođenju ove obuke.

Član 8: Učešće u diplomatiji i međunarodnim organizacijama

140. Prema podacima Ministarstva vanjskih poslova BiH (MVP BiH), u diplomatsko-konzularnoj mreži zastupljeno je oko 23% žena ambasadorica, 17% generalnih konzulica i 40% šefica stalnih misija. *Statistički podaci o ambasadorima i generalnim konzulima u diplomatsko – konzularnim predstavništvima BiH razvrstani po spolu dati su u prilogu V – Tabela br. 20.*

141. U pregovaračkim delegacijama BiH iz nadležnosti MS BiH radi zaključivanja međunarodnih dokumenata o policijskoj saradnji, readmisiji, zaštiti tajnih podataka, zaštiti i spašavanju, žene su zastupljene u procentu od 34%. MS BiH nastoji da obezbijedi ravnopravnu zastupljenost muškaraca i žena u ovim delegacijama, što pokazuje podatak da se u sastavu svake pregovaračke delegacije nalazi najmanje jedna žena, dok je u sporazumima/protokolima o readmisiji paritet, tj. podjednaka zastupljenost žena i muškaraca.

Član 9: Državljanstvo

142. **Zakonodavni okvir**⁵⁶ u BiH koji reguliše pitanje državljanstva ne pravi nikakvu razliku na osnovu spola, u vezi sa sticanjem, promjenom i prestankom državljanstva. Žene i muškarci u BiH imaju jednaka prava da dobiju, promijene i zadrže državljanstvo, koje je određeno mjestom rođenja.

143. **Preporukom 30 (a-b) CEDAW/C/BiH/CO/4-5** Komitet je pozvao Zemlju članicu da osigura da sva djeca budu registrovana po rođenju, a posebno romska djeca, kao i da razvije mjere kako bi se identifikovala i registrovala neregistrovana djeca, te ojača kampanje podizanja svijesti za Romkinje o važnosti registracije rođenja. U izvještajnom periodu unaprijeđeni su entitetski zakoni ili podzakonski akti koji regulišu upis u matične knjige ili posjedovanje ličnih dokumenata, što je u značajnoj mjeri olakšalo uslove za registraciju građana, posebno romske manjine i njihov lakši pristup obrazovanju i drugim uslugama.

144. **Prema Zakonu o matičnim knjigama FBiH**⁵⁷, općina, odnosno grad, dužni su organizovati pružanje besplatne pravne pomoći za upis osoba u matičnu knjigu rođenih i knjigu umrlih, koje imaju status socijalno ugrožene osobe ili nacionalne manjine, te stvoriti uvjete da sve te osobe budu upisane. Socijalno ugrožene osobe ili nacionalne manjine oslobođene su plaćanja po osnovu poreza za upis u knjige. U RS je na snazi **Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece pripadnika nacionalnih manjina**, kojim je, pored ostalog, propisano da se romska djeca mogu upisati u prvi razred osnovne škole čak i ako ne posjeduju potpune dokumente.

145. **MLJPI BiH** je uz podršku UNHCR realizovao aktivnost pružanja besplatne pravne podrške predstavnicima romske manjine u cilju dobivanja ličnih isprava. Ovaj program je doprinio značajnom napretku u rješavanju problema neregistrovanih Roma, jer je prvobitni broj od 2000 Roma sveden na manje od 57 neregistrovanih osoba.

⁵⁶ Zakon o državljanstvu BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 22/16); Zakon o državljanstvu Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 59/14); Zakon o državljanstvu Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 34/16)

Zakon o matičnim knjigama Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 37/12 i 80/14)

⁵⁷ Zakon o matičnim knjigama Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 37/12 i 80/14)

146. **FMUP** je kroz održavanje seminara i obuka za matične urede promoviralo način upisa djece u matičnu knjigu rođenih te način upisa djece bez roditelja, odnosno nepoznatih roditelja. U saradnji s mrežom za koordinaciju pružatelja besplatne pravne pomoći „Vaša prava BiH“ i UNHCR-om, štampani su promotivni letci, poster, kalendari i dr. kojima se promovira upis djece u matične knjige rođenih, a angažirani su i medijatori za pomoć pri upisu u matične knjige u romskim zajednicama koji pomažu u prevazilaženju jezičnih barijera. Centri za socijalni rad i službe socijalne zaštite u skladu sa svojim nadležnostima provode aktivnosti na terenu, te rade na podizanju svijesti javnosti, a posebno među romskom populacijom, o značaju i obavezi prijavljivanja novorođene djece, kako bi sva djeca bila upisana u matične knjige rođenih.

DIO III

Član 10: Obrazovanje

147. **Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju**⁵⁸ i **Okvirni zakon o visokom obrazovanju**⁵⁹ osiguravaju mogućnost za obrazovanje, nastavak školovanja i mogućnost izbora bez obzira na spol. Strategije reforme obrazovanja, zakoni i razni dokumenti politika promoviraju principe jednakog pristupa, raspoloživosti, prihvatanja, djelotvornosti i službenog prepoznavanja, nediskriminacije i odsustva segregacije u obrazovanju.

148. Kada je u pitanju obrazovanost stanovništva, prema Popisu stanovništva provedenom u 2013. godini, nepismeno je 2.82% stanovništva, od toga 4.76% žena starijih od 10 godina. Od ukupnog broja nepismenog stanovništva u starosnoj grupi od 60 -70 godina je 15.03% žena, a u kategoriji preko 70 godina 49.1% žena. Kao što je vidljivo iz podataka, u ovim starosnim grupama postoji značajna razlika u pismenosti muškaraca i žena, dok u ostalim starosnim grupama ta razlika nije toliko izražena.

149. Procenat zastupljenosti djevojčica i djevojaka u predškolskom, osnovnom, srednjem i visokoškolskom obrazovanju nije značajno promijenjen u odnosu na podatke iz predhodnog izvještaja prema CEDAW Konvenciji. **Dostupni podaci pokazuju da se povećao broj žena magistara i doktora nauka, i veći je nego broj muškaraca.** Npr. procenat žena koje su stekle zvanje doktora nauka povećan za 13,3%. Povećanje broja žena u ovim kategorijama predstavlja napredak u odnosu na prethodni izvještajni period.

150. BiH je uspjela da ostvari rodni paritet u osnovnom i srednjem obrazovanju, dok žene dominiraju u visokom obrazovanju. Podaci BHAS o učešću u obrazovanju u školskoj 2015-2016. godini pokazuju sljedeće::

- u predškolskom obrazovanju 47.95% je djevojčica;
- od 491 djeteta sa posebnim potrebama koja su uključena u predškolsko obrazovanje 35% je djevojčica;
- u osnovnim školama učenice su zastupljene u procentu 48.55%;
- u osnovne škole za djecu s posebnim potrebama uključeno je 33% djevojčica;
- u srednje škole upisano je 49,91% učenica;
- u srednje škole za djecu s posebnim potrebama upisano 38% djevojčica;
- u visokoškolskom obrazovanju upisanih studentica je 54,20% a diplomiranih 58,73%;
- žene su činile 59,58% magistara nauka i specijalista i 51,55% doktora nauka.

151. Žene su, u većem broju nego muškarci, zastupljenije u nastavnom osoblju na svim nivoima obrazovanja, osim u visokoškolskim ustanovama. Prema podacima BHAS iz 2016. godine:

- žene čine 92,54% od ukupnog broja zaposlenih u predškolskim ustanovama;
- žene čine 71,22% zaposlenog osoblja u osnovnim školama;

⁵⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj 18/03

⁵⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/07

- žene čine 59,85%. od nastavnog osoblja u srednjim školama;
- žene čine 43,58% od ukupnog broja nastavnog kadra na visokoškolskim ustanovama.

Detaljniji *statistički podaci u oblasti obrazovanja u BiH razvrstani po spolu su dati u prilogu V – tabeli br. 21 i 26, te grafikonima br 10 i 11.*

152. Postoje razlike zastupljenosti muškaraca i žena unutar određenih kategorija obrazovanja. Žene predstavljaju većinu u zdravstvenim oblastima (farmacija, stomatologija, medicina) i jezičkim studijima. U poređenju s tim, samo 10% žena obrazuje se u oblastima kao što su mašinstvo i elektrotehnika, a manje od 25% je uključeno u oblasti kao što su fizička kultura, drumski/cestovni saobraćaj, kriminalistika i rudarstvo. Oblasti koje imaju približno isti broj muškaraca i žena su pravo, ekonomija, arhitektura i biotehničke nauke. Ovakve razlike u profiliranju zanimanja direktno utiču i na stanje na tržištu rada, te je potrebno uticati na promjene stereotipnog shvatanja zanimanja, što bi omogućilo ravnopravnu zastupljenost na tržištu rada. *Detaljniji statistički podaci o diplomiranim studentima razvrstani po spolu predstavljani su u tabeli br.25 i grafiku br.13.*
153. **Preporukom 32 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** Komitet je preporučio podsticanje mladih žena da biraju netradicionalne oblasti studija i zanimanja, kao i savjetovanje o izboru zanimanja. **Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (FMON)** je potpisnik Memoranduma o razumijevanju o uspostavi partnerstva politika za cjeloživotno poduzetničko učenje u FBiH, te slijedi usvajanje Akcionog plana za razvoj cjeloživotnog poduzetničkog učenja u FBiH. U ovom planu kroz program obuke i mentorstva predviđena je mjera za razvoj ženskog poduzetništva. Isto ministarstvo kroz svoj plan i program planira davanje finansijske podrške javnim i srednjim stručnim školama koje izvode i realiziraju programe prekvalifikacije i dokvalifikacije s fokusom na žensku populaciju. Ova mjera omogućava lakši pristup tržištu rada za odrasle osobe, a posebno za žene kojima je potrebna prekvalifikacija i dokvalifikacija s ciljem njihove bolje socijalne integracije.
154. Nastavljajući se na interdisciplinarne magistarske gender studije, koje je uspostavila i koordinirala ARSBIH, MLJPI BiH, te osigurala finansijsku podršku iz FIGAP-a, uspostavljen je **doktorski gender studij** Univerziteta u Sarajevu. U toku je treća godina postojanja ovog studija i izrada prvih doktorskih teza kandidata i kandidatkinja.
155. **GCRS i Pravni fakultet u Istočnom Sarajevu** su organizovali treću po redu „**Školu rodne ravnopravnosti**“. Primjetna je povećana zainteresovanost studenata za Školu, koju su uspješno završila 43 studenta i sa kojima je radilo dvadeset predavača iz BiH i regiona.
156. U BiH se obilježava „**Međunarodni dan djevojčica u IKT-u**“ u cilju podsticanja većeg interesovanja i napredovanja žena u obrazovanju, inovacijama, tehničkim, tehnološkim i IKT oblastima. Značaj nastavka obrazovanja u ovoj oblasti je višestruk, jer obezbjeđuje brzo zaposlenje i ekonomsku nezavisnost žena. GCRS je od 2011. godine posebno intenzivirao aktivnosti na obilježavanju ovog dana, što je prepoznato kao primjer dobre prakse na međunarodnom nivou. Tokom proteklih šest godina organizovan je niz različitih događaja, npr. dani otvorenih vrata IKT u institucijama, ustanovama, kompanijama, fakultetima i istraživačkim centrima, animirajući veliki broj djevojčica i djevojaka da svoje obrazovanje nastave u oblasti IKT-a.
157. **Konferencija ministara obrazovanja u BiH** je savjetodavno i koordinirajuće tijelo, sastavljeno od ministara obrazovanja na svim nivoima vlasti, koje razmatra i pitanja diskriminacije i integracije djece u školama. Konferencija ministara je donijela zaključke u 2015. i 2016. godini, kojima je osudila svaki mogući oblik diskriminacije, segregacije, asimilacije i politizacije u oblasti obrazovanja u BiH po bilo kom osnovu, te pozvala na poštivanje međunarodnih i domaćih obaveza da se svakom djetetu osigura jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi.

158. **Vlada FBiH** donijela je preporuke za eliminiranje segregirajućih i podijeljenih struktura u odgojno-obrazovnim ustanovama u FBiH. Ministri obrazovanja su se obavezali da će raditi na uklanjanju, ne samo ovih oblika koji se odnose na fenomen dvije škole pod jednim krovom, nego svih oblika koji se odnose na diskriminaciju, segregaciju, asimilaciju, ali i politizaciju u oblasti obrazovanja.
159. Zabilježeni su pozitivni pomaci u smislu administrativnog ujedinjenja škola, te je došlo do poboljšanja nastavnih planova i programa u cilju zaustavljanja segregacije u školama. **Vrhovni sud FBiH 2014. godine donio presudu** kojom je naloženo Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK da poduzme odgovarajuće aktivnosti u cilju zaustavljanja diskriminacije djece. Budući da je u međuvremenu došlo do promjene vlasti nakon proteklih izbora, ostalo je da se između ovog ministarstva i općine koja je osnivač škole dogovore određene aktivnosti na implementaciji te presude.
160. **Preporukom 32 (b) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** Zemlji članici je preporučeno da promovira pristup romskih djevojčica obrazovanju i njihovo zadržavanje na svim nivoima obrazovanja, te podiže svijest o važnosti obrazovanja kao ljudskog prava i kao temelja za osnaživanje žena. Romkinje i dalje bilježe nizak nivo obrazovanja u odnosu na Rome (muškarce) i u odnosu na žene u BiH općenito. Pismenost mladih Romkinja u dobi između 15 i 24 godine iznosi 68,9% u poređenju sa stopom od 90,4% koja se odnosi na njihove vršnjake. Stopa pohađanja osnovne škole Roma približno je jednaka, 70,9% za dječake i 67,8% za djevojčice. Ova se stopa za srednje obrazovanje podigla do 18% za djevojčice, a 26,6% za dječake. Od ukupnog broja upisanih djevojčica Romkinja njih 80% ne završi čak ni osnovnu školu, a samo 4,5% završi srednju školu, u poređenju sa 9,2% romskih dječaka. Realizacijom **Revidiranog akcionog plana za rješavanje problema Roma** u oblasti stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite i zapošljavanja indirektno se uticalo na stvaranje boljih uslova za ravnopravan pristup obrazovnom sistemu pripadnika ove nacionalne manjine.
161. Prema podacima **MLJPI** u školskoj 2015/16. ukupan broj romske djece uključene u redovno osnovno obrazovanje je 1.842 učenika (56% učenika i 44% učenica). U školskoj 2015/16. - 151 romsko dijete je završilo osnovno obrazovanje, od toga 82 muških i 69 ženskih, a u 2014/15. - 243 romske djece je završilo osnovno obrazovanje, 125 muških i 118 ženskih.
162. **Odredbama entitetskih zakona o matičnim knjigama** zdravstvene ustanove su dužne dostaviti pojedinačne izvještaje o novorođenoj djeci, te se smanjuje prostor da romska djeca nemaju ličnih dokumenata, a samim tim i da ne pohađaju školu.
163. Ključne barijere koje ograničavaju šanse i pristup kvalitetnom obrazovanju Roma u FBiH su ekstremno siromaštvo, promjene mjesta boravka, neshvaćanje važnosti obrazovanja njihove djece itd. FMON izdvaja sredstva za finansiranje **Programa „Podršku školovanju djece romske nacionalnosti i drugih nacionalnih manjina i socijalno ugroženih kategorija”** s ciljem povećanja stope pohađanja predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja djece romske nacionalnosti, kao i za nagrađivanje djece romske nacionalnosti koji su ostvarili odličan uspjeh na kraju školske godine tokom osnovnog ili srednjeg obrazovanja. Isto ministarstvo sufinansira nabavke besplatnih udžbenika za učenike u stanju socijalne potrebe koji pohađaju devetogodišnju osnovnu školu u FBiH.
164. Kada je u pitanju pristup obrazovanju romske djece u RS primjenjuje se **Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece pripadnika nacionalnih manjina**, kojim je propisano da romska djeca mogu biti upisana u prvi razred osnovne škole čak i ako ne posjeduju potpune dokumente, a za romsku djecu obezbjeđuju se besplatni udžbenici za sve razrede. Djeca koja stanuju na udaljenosti većoj od četiri kilometra imaju besplatan prevoz, a romski učenici i studenti dobijaju i stipendije.

Član 11: Rad, penzije i socijalna zaštita

165. **Zakoni koji regulišu pitanje rada i radnih odnosa u BiH** usklađeni su sa ZoRS. Uvedene su odredbe kojima su utvrđeni osnovi i vrste diskriminacije u radu i radnim odnosima, zabrana diskriminacije i zaštita u slučaju diskriminacije. Između ostalog, preuzete su definicije zabrane seksualnog uznemiravanja i nasilja na osnovu spola, te utvrđena pravna zaštita za te slučajeve.
166. U izvještajnom periodu usvojeni su **Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o platama i naknadama u institucijama BiH i Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o radu u institucijama BiH**⁶⁰. Kao početni korak u implementaciji Akcionog plana za realizaciju Reformske agende za BiH, usvojeni je novi **Zakon o radu Republike Srpske**⁶¹ i novi **Zakon o radu Federacije BiH**⁶². Ovi zakoni su usklađeni sa ZoRS BiH, posebno u dijelu koji se tiče zaštite majki i materinstva, te korištenja porodijskog/roditeljskog odsustva. Novim zakonskim rješenjima regulisano je da i muškarci mogu koristiti roditeljsko odsustvo i preuzeti brigu o djeci ravnopravno sa ženama i izvan situacija krajnje nužde, kako je to dosada bilo predviđeno. Ovim putem se ostavlja sloboda roditeljima da izaberu oblik raspodjele roditeljskih dužnosti, mimo uvriježenih patrijarhalnih stavova, što je bitan korak s aspekta promoviranja postizanja ravnopravnosti spolova.
167. **Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima je prioritetna oblast u GAP BiH (2013-2017).** Osnovni cilj koji se želi postići previđenim mjerama je eliminiranje diskriminacije na osnovu spola u radu, zapošljavanju i na tržištu rada, te osiguranje jednakih mogućnosti ženama i muškarcima u pristupu ekonomskim resursima, uključujući i smanjenje siromaštva putem novih makroekonomskih i razvojnih strategija. Ove mjere razrađuju se i provode kroz godišnje operativne planove nadležnih institucija na državnom i entitetskom nivou.
168. Na svim nivoima vlasti u BiH provode se programi i mjere za ravnopravan pristup mogućnostima zapošljavanja i ekonomskim resursima. **Aktivne politike zapošljavanja** su bile usmjerene na obuku, stručno zapošljavanje i usavršavanje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju, pripremu nezaposlenih za tržište rada i stvaranje jednakih mogućnosti za sve u pristupu tržištu rada. Podrška je pružena ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Povećani su poticaji za zapošljavanje i razvoj poduzetništva žena, što ukazuje na pozitivne trendove ulaganje u programe zapošljavanja.
169. Međutim, i pored poduzetih mjera i dalje je veoma niska zastupljenost žena na tržištu rada. Prema podacima BHAS iz **Ankete o radnoj snazi, 2016.** žene čine 51,5% radno sposobnog stanovništva, ali od ukupnog broja zaposlenih osoba 35,9% su žene. Takođe, žene čine 61,5% neaktivnog stanovništva. *U prilogu V ovog izvještaja dati su detaljni statistički podaci razvrstani po spolu o strukturi zaposlenih i nezaposlenih prema različitim kategorijama i to u graficima br. 14, 15, 16 i 17. te u tabeli br. 28.*
170. Detaljnijom analizom statističkih pokazatelja, može se uočiti da je izraženo duže čekanje žena na prvi posao, dugotrajni su prekidi u radnom stažu zbog porodijskog odsustva i njege starijih ili bolesnih članova porodice, te nemogućnosti pronalaska posla u zrelijoj životnoj dobi zbog promjene potreba tržišta rada. U poređenju sa drugim državama regije sa sličnim tranzicijskim procesima, BiH ima procentualno najmanji nivo učešća žena, u odnosu na ukupan broj evidentiranih na tržištu rada. I dalje su prisutni stereotipi o „ženskim i muškim poslovima“. Žene su više prisutne u tradicionalnim uslužnim djelatnostima.
171. Prisutne su razlike u platama između žena i muškaraca koje se mjere u odnosu na satnicu koju ostvaruju muškarci na tržištu u odnosu na žene. Prema podacima iz Ankete rada iz 2013.

⁶⁰ „Službeni glasnik BiH“ broj 32/13

⁶¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 1/16

⁶² „Službene novine Federacije BiH“, broj 26/16

razlika je procjenjena na 9%, što je potvrđeno u istraživanju Svjetske banke, BHAS i entitetskih zavoda za statistiku „**Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo u BiH**“⁶³ iz 2015. Ustanovljene su vidljive rodne razlike u satnici u korist muškaraca u svim starosnim grupama, nivoima obrazovanja, zanimanjima i industrijama. U okviru stanovništva koje radi za platu ili dnevnicu u dobi od 15 do 64 godine rodne razlike u satnici se procjenjuju na 9% prosječne satnice muških radnika (3,9 KM za muškarce i 3,5 KM za žene). Skoro u svim privrednim granama muškarci zarađuju više, osim u sektoru poljoprivrede i rudarstva, prometa nekretninama, te u administrativnim službama. Ne postoje podaci šta uslovljava ovo stanje posebno zbog činjenice da uglavnom na tržištu učestvuju žene sa višim nivoom obrazovanja, za razliku od muškaraca.

172. Prema prvom **Istraživanju o broju žena i muškaraca u upravljačkim strukturama preduzeća**, koje je ARS BiH, MLJPI BiH provela u maju 2014. godine, na ovim pozicijama je bilo svega 15,7% žena. Istraživanje je bazirano na odgovorima 70 od top 100 poslovnih subjekata prema analizi „Poslovnih novina“ iz 2013. Analizirana je zastupljenost žena i muškaraca u upravnim i nadzornim odborima u FBiH, te u upravnim i izvršnim odborima u RS.
173. U BiH nije uspostavljena jedinstvena baza podataka o ženskom poduzetništvu, te jedine validne podatke sadrži **Anketa poslovnog okruženja i rezultata poduzeća - BEEPS**⁶⁴. Procenat firmi čije su vlasnice žene iznosi 27,3%, što je ispod prosjeka zemalja ECA regiona⁶⁵ od 33%, sa malim razlikama prema veličini firme. Žene u BiH imaju nešto veće šanse da budu najviši rukovodioci u firmi, što pokazuje procenat od 24,2% firmi u kojima su najviši rukovodioci žene (to je nešto iznad ECA prosjeka od 21,3%). Šanse žena da postanu najviši rukovodioci su mnogo veće u firmama srednje veličine (29,2%), što je više od ECA prosjeka, dok u manjim firmama (22,5%), udio žena - menadžera je i dalje niži od ECA prosjeka.
174. Evidentno je nepostojanje povoljnog okruženja za ubrzani razvitak poduzetništva uopće, što se izravno reflektira i na razvitak ženskog poduzetništva, čiji značaj nije prepoznat u dovoljnoj mjeri. Dostupne statistike pokazuju da se poduzetnice realiziraju isključivo u malim i srednjim poduzećima, a najviše u mikropoduzećima kojih je oko 20-25%. Kao vlasnice malih i srednjih poduzeća, žene često nemaju jednak status i kredibilitet kao muškarci, teže im je osnivati kompaniju, a treba im i mnogo više truda i vremena da postanu prihvaćene u poslovnim krugovima.
175. **Preporuke 34 (a-h) UN CEDAW Komiteta** usmjerene su na oblast zapošljavanja. U zaključnim komentarima Komitet izražava zabrinutost zbog izrazito niskog učešća žena na tržištu rada, učešća u neformalnom sektoru i „sivoj ekonomiji“, pomanjkanja institucionalnog okvira za provođenje zabrane diskriminacije i seksualnog uznemiravanja na radu, nedostatka ustanova za brigu o djeci, te neujednačenost prava na zaštitu materinstva.
176. Prema podacima **Centralne banke BiH učešće sive ekonomije u bruto domaćem proizvodu dostiže nivo od oko 30%**. Istraživanja tržišta rada, koja provode zavodi za statistiku, redovno ukazuju na nedostatak zvaničnih statističkih podataka o nezaposlenosti, a kao razlog tome navode značajnu stopu zaposlenosti u sivoj ekonomiji u kojoj su zastupljene i žene.
177. Kada se radi o **Preporukama 34 a i b UN CEDAW Komiteta**, važno je istaći da su standardi rodne ravnopravnosti u velikoj mjeri ugrađeni u pravni okvir za rad, zapošljavanje i pristup resursima, te usvojene politike i strateški dokumenti koji podržavaju ravnomjerno sudjelovanje žena i muškaraca na tržištu rada. Donošenje mjera kojima službe za zapošljavanje postaju

⁶³ Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo u Bosni i Hercegovini (Dostupno na: <http://arsbih.gov.ba/izvjestaj-svjetske-banke/>)

⁶⁴ eng. The Business Environment and Enterprise Performance Survey, BEEPS, je istraživanje koje se periodično provodi zemljama ECE regiona u saradnji Evropske banke za obnovu i razvoj i Svjetske banke

⁶⁵ ECA je skraćenica od „Europe and Central Asia“ i obuhvata zemlje šire regije Evrope i Centralne Azije

aktivni učesnici na tržištu rada i usmjeravaju aktivnosti ka teže zapošljivim kategorijama koje prate i adekvatna finansijska izdvajanja, navodi na zaključak da je došlo do promjene na nivou politika i da su prepoznate višestruke koristi uključivanja principa ravnopravnosti spolova u strateške ciljeve i aktivnosti.

178. **Strategija zapošljavanja u BiH 2010-2014**, implementirana je od strane nadležnih institucija na osnovu akcionih, odnosno operativnih planova za provođenje spomenute Strategije. **Strategija zapošljavanja u Federaciji BiH 2009-2013**, prepoznala je žene, a posebno višestruko isključene kategorije žena, kao ranjivu grupu, te je uključivala mjere za povećanje stope zaposlenosti žena, vođenje statističkih podataka razvrstanih po spolu, praćenje efekata implementacije strateških dokumenata na oba spola, sprečavanje rada „na crno“ i sl. Usvojen je i implementiran **Akcionni plan zapošljavanja u Federaciji BiH, 2010-2013**, čiji su rezultati najvidljiviji kroz dodijeljene transfere iz Proračuna Vlade FBiH Federalnom zavodu za zapošljavanje i kantonalnim službama za zapošljavanje. Pružena je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su Strategijom utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama, ženama, povratnicima, Romima itd.
179. Broj žena koje se obuhvaćene mjerama aktivne politike zapošljavanja u FBiH je iz godine u godinu u porastu, tako da je 2014. ostvareno ravnopravno sudjelovanje žena (od 38,30% do 54,5%) na ukupno sedam od devet mjera. Realizacijom ovih mjera nastojalo se ostvariti zapošljavanje što većeg broja posebno osjetljivih kategorija s evidencije nezaposlenih u FBiH. Uočen je pozitivan trend ulaganja Vlade FBiH u programe zapošljavanja, te su izdvajanja u 2015. povećana, kroz programe sufinansiranja zapošljavanja i stjecanja prvog radnog iskustva.
180. Značajni rezultati ostvareni su kroz dodjelu **poticaja za razvoj ženskog poduzetništva**, a bolji uvid je postignut uvođenjem rodno razvrstane statistike i rodni indikatora. Poticaji poduzetništvu žena realizirani su u okviru **Strateškog plana za uvođenje gender odgovornog proračuna u Proračun FBiH 2013-2015** kroz program za razvitak malog i srednjeg poduzetništva u FBiH. Kroz ovaj program poticaj za poduzetništvo žena dobilo je 30 obrta i 30 društava sa 310 zaposlenih, uz planiranu obavezu otvaranja 70 novih radnih mjesta. U 2016. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta dodijelilo je sredstva u iznosu od 350.000 KM kao podsticaj poduzetnicama.
181. U Akcionom planu realizacije **projekta Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u FBiH (2016-2018)** je planirano usklađivanje Zakona o poticanju razvoja male privrede i Zakona o obrtu i sličnim djelatnostima sa ZoRS BiH. Na taj način bi se osiguralo uvođenje principa ravnopravnosti spolova u sve stavke Programa razvoja, a ne samo u poseban program koji služi kao afirmativna mjera za poticanje poduzetništva žena.
182. U **Strategiji za unaprijeđenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2021)** je kroz specifičan cilj „Jačati zapošljavanje i samozapošljavanje osoba sa invaliditetom“ predviđena aktivnost koja se odnosi na podsticanje ženskog poduzetništva sa posebnim naglaskom na žene sa invaliditetom.
183. **Strategijama zapošljavanja RS za period 2011-2015. i 2016-2020.** žene su identifikovane kao ugrožena grupa na tržištu rada i uveden je princip nediskriminacije po osnovu spola u programima i mjerama za zapošljavanje, kao opšta odredba. Međutim, u samoj realizaciji godišnjih akcionih planova nije bilo posebnih programa usmjerenih na žene, a naročito ugrožene grupe žena.
184. U cilju unapređenja razvoja preduzetništva žena, u RS je usvojen novi **Zakon o razvoju malih i srednjih preduzeća**⁶⁶ koji propisuje razvoj ženskog preduzetništva donošenjem programa podrške, provođenjem obuka, boljim pristupom finansiranju i udruživanju preduzetnica, što u ranijem zakonskom rješenju nije bilo predviđeno. U istom zakonu,

⁶⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 50/13

predviđena su podsticajna sredstva za pružanje obuka za početnike u poslovanju preduzetnice, mlade i druge. **Strategijom razvoja malih i srednjih preduzeća RS (2016-2020)** utvrđen je jedan od strateških ciljeva koji je usmjeren na stimulisanje razvoja i promociju preduzetništva i preduzetničkih vještina u okviru kojeg je predviđena podrška razvoju preduzetništva žena. Formiran je **Savjet za žensko preduzetništvo privredne komore RS** i realiziran projekat „**Podrška ženskom preduzetništvu**“ koji je finansiran iz sredstava FIGAP programa.

185. Iz sredstava **FIGAP programa** podržani su projekti u oblasti ekonomskog osnaživanja žena koji su bili usmjereni na promociju poduzetništva žena, prekvalifikacije i dokvalifikacije za zapošljavanje i samozapošljavanje u skladu sa potrebama tržišta rada. Ovi su projekti uključivali i brojne oblike neformalne edukacije (pokretanje biznisa, pčelarstvo, platenički uzgoj voća i povrća, informatička edukacija), u cilju izgradnje vještina žena za sudjelovanje na tržištu rada i za pokretanje samostalnih biznisa. Npr. kroz Program Federalnog ministarstva okoliša i turizma realizirane su aktivnosti razvijanja profitabilnog procesa „ručne“ reciklaže otpadne ambalaže kroz domicilna udruženja i izradu upotrebnih predmeta/suvenira, sa ciljem ekonomskog osnaživanja žena iz ruralnih područja, vulnerabilnih skupina, smanjenja siromaštva, zaštite okoliša i promocije turizma Federacije BiH.
186. U skladu sa **Preporukom 34 (c) UN CEDAW/C/BIH/CO/4-5**, koja se odnosi na uslove rada žena u neformalnom sektoru, BiH je s Međunarodnom organizacijom rada potpisala **Program dostojanstvenog rada za BiH (2012-2015)**. Kao oblast od kritične važnosti prepoznata je potreba za formalizacijom neformalnog rada, te su u okviru Programa organizirane radionice i provedena kampanja za podizanje svijesti o neformalnom sektoru u kojem veće sudjelovanje imaju žene. Jedan od očekivanih rezultata ovog programa predviđa jačanje efektivnosti sustava inspekcija rada u cilju boljeg promoviranja dostojanstvenih uvjeta rada putem informiranja, savjeta i provođenja zakona.
187. Tržište rada, te mjere za smanjenje rada u sivoj ekonomiji imaju prioritetan značaj u **Reformskoj agendi za BiH (2015-2018)**⁶⁷, koja s ciljem obeshrabrivanja rada u sivoj ekonomiji, uključuje aktivnosti na sprječavanju prijava nižeg dohotka kao temelja za obračun i plaćanje poreza i doprinosa. **Institucija ombudsmana** za ljudska prava BiH je 2015. godine izdala preporuke resornim ministarstvima da zajedno s inspekcijom rada izvrše analizu potrebnih mjera kako bi unaprijedili, odnosno osigurali primjenu međunarodnih standarda zaštite prava radnika i u zakonodavstvu i u praksi, te da se ojačaju kapaciteti inspeksijskih organa u cilju zaštite prava na rad i u vezi s radom.
188. Vlada Federacije BiH je u proteklom periodu poduzela niz aktivnosti kako bi osigurala smanjenje stope rada „na crno“. Donesen je i Akcioni plan za realizaciju Reformske agende Federacije BiH, a borba protiv sive ekonomije je multisektorska aktivnost koju, u skladu sa raspoloživim mjerama, provode gotovo sva ministarstva. S tim u vezi, planirana je izrada Akcionog plana Vlade FBiH za borbu protiv sive ekonomije koji će uključivati prioritete kratkoročne i srednjoročne aktivnosti za smanjenje sive ekonomije u Federaciji BiH, posebno u sektorima građevinarstva, turizma i ugostiteljstva i trgovine (uključujući i internet-trgovinu).
189. Jedna od mjera koja doprinosi implementaciji **Preporuke 34 (d) UN CEDAW/C/BIH/CO/4-5** je **Prijedlog odluke o otkazivanju Konvencije o podzemnom radu za žene, broj 45 iz 1935. godine**, Međunarodne organizacije rada u cilju usklađivanja ove oblasti sa Evropskom socijalnom poveljom. VM BiH je utvrdilo ovaj prijedlog odluke u aprilu 2017. godine, a Ministarstvo civilnih poslova BiH će ga uputiti u dalju proceduru otkazivanja.
190. **Preporuka 34 (e) UN CEDAW/C/BIH/CO/4-5** upućuje na uspostavljanje povjerljivog i bezbjednog sistema za podnošenje žalbi u vezi s diskriminacijom na osnovu spola i seksualnim uznemiravanjem na radnom mjestu. Izmjenama i dopunama ZoRS (član 23.)

⁶⁷ Reformska agenda za BiH (2015-2018) dostupna je na web stranici: <http://reformskaagenda.ba/akcioni-plan/>

utvrđeni su svi oblici diskriminacije na osnovu spola i mehanizmi zaštite od diskriminacije, dostupni kroz disciplinske, građanske i krivične postupke. Ovim zakonom, kao i ZoZD, predviđene su prekršajne sankcije u vidu novčanih kazni za sve oblike diskriminacije po svim zabranjenim osnovama (uključujući spol). Pored toga, u slučajevima diskriminacije zaposlenika, u skladu sa zakonima o radu i zakonima o državnoj službi utvrđena su **prava žene za vrijeme trudnoće i porodijskog dopusta**, te u slučaju nepoštovanja istih, predviđene su novčane kazne, odnosno pokretanje disciplinskog postupka protiv državnog službenika koji izvrši diskriminaciju.

Zaštita materinstva

191. **Preporukom 34 (g) UN CEDAW/C/BIH/CO/4-5** eksplicitno se nalaže usklađivanja zaštite trudnica i majki radi garantovanog plaćenog porodijskog odsustva za sve žene, budući da je zaštita materinstva jedan od važnih segmenata za bolje usklađivanje profesionalnog i privatnog života. U BiH prava iz oblasti zaštite majke i materinstva uređena **su zakonima iz oblasti rada i radnih odnosa i zakonima iz oblasti socijalne zaštite**.
192. U radnom zakonodavstvu u BiH regulisani su načini na koje se određuju plaće i naknade, kao i dodaci na osnovnu plaću, posebna zaštita zaposlenim ženama za vrijeme, prije i poslije rođenja djeteta, zaštita majki koje doje, roditeljsko odsustvo nakon rođenja djeteta, kao i porodijske naknade za vrijeme trajanja porodijskog/roditeljskog odsustva. Također, ovi zakoni sadrže odredbe koje se tiču zaštite majki koje doje, te propisuju pravo majke da odsustvuje s posla jednom dnevno u trajanju po sat vremena radi dojenja djeteta, te da to pravo žena može koristiti do navršene jedne godine života djeteta.
193. **Mjere za usklađivanje poslovnog i privatnog života** predviđene su u GAP BiH (2013-2017), uključujući zaštitu materinstva i očinstva, unaprjeđenje odredbi o plaćenom porodijskom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu za oba roditelja, te posebne mjere koje olakšavaju zaposlenicima/ama usklađivanje profesionalnih i porodičnih obaveza. U BiH porodijske naknade za vrijeme trajanja porodijskog odsustva zavise od mjesta prebivališta, odnosno od mjesta gdje se vrši uplata, te se isplaćuje u skladu sa propisima RS i kantonalnim propisima u FBiH.
194. Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH je, u 2014. izradila **Specijalni izvještaj o stanju zaštite majke i materinstva na području FBiH**⁶⁸. Preporukama su predložena moguća rješenja finansiranja porodijskih naknada i dječijeg doplatka, poput uspostavljanja posebnog fonda za isplatu naknada koji bi se financirao iz doprinosa. Evidentirane su mnogobrojne inicijative zakonodavnih tijela za ravnopravnost spolova, ARS BiH, MLJPI BiH i gender centara, ministarstava na svim nivoima vlasti, nevladinih organizacija i medija, međutim do sačinjavanja izvještaja, žene u FBiH još uvijek ne uživaju jednaka prava po osnovu naknade za vrijeme trajanja porodijskog odsustva. Uvjeti za ostvarivanje i financiranje ovih prava uređuju se kantonalnim propisima, što je dovelo do neujednačenosti u visinama naknada jer pojedini kantoni nisu u mogućnosti u svojim proračunima osigurati potrebna sredstva.
195. Planom **Federalnog ministarstva rada i socijalne politike** za 2017. godinu, određeno je da se prava porodijska, kao i druga prava iz oblasti zaštite porodice s djecom u FBiH urede zasebnim propisom – Zakonom o zaštiti porodice s djecom u FBiH, kojim će se nastojati otkloniti uočeni nedostaci s ciljem unaprjeđenja sistema socijalne zaštite porodice s djecom i osiguranja minimuma jednakih prava, sa jasno definiranim izvorima finansiranja na području FBiH.

⁶⁸ Dostupno na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2015102111102085bos.pdf

196. Evidentan je napredak u provođenju **Preporuke 34 (g i h) UN CEDAW/C/BIH/CO/4-5. U zakonodavstvu o radu**⁶⁹ u BiH uvedena je mogućnost da oba roditelja koriste odsustvo nakon rođenja djeteta. Na ovaj način odsustvo nakon rođenja djeteta se može koristiti iz dva dijela: prvi dio koji može koristiti isključivo majka djeteta (odnosno u periodu kada je majci i djetetu potrebna posebna zaštita), te drugi dio odustva koji u dogovoru koriste jedan ili drugi roditelj. Predviđeni su mehanizmi zaštite žena tako da poslodavac ne može odbiti da zaposli ženu zbog njene trudnoće, niti može tražiti bilo kakve podatke o trudnoći.

Pravo na penzijsko i invalidsko osiguranje

197. Važeća zakonska rješenja u BiH jasno propisuju uslove koje je potrebno ispuniti za ostvarivanje penzija, odnosno, potrebne godine staža i navršene godine života, kako za muškarce, tako i za žene. U okviru reformi mirovinskog sustava, Vlada FBiH je 2016. godine utvrdila **Prijedlog Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju** koji propisuje uvjete za mirovinu sa najnižom dobnom granicom u odnosu na zemlje regiona. Prijedlog je dostavljen Parlamentu FBiH i još uvijek je u proceduri donošenja. **Novim Zakonom o radu RS** je propisano da žena - majka stiče pravo na penziju za jednu godinu manje staža osiguranja za svako rođeno dijete, u odnosu na uslove za sticanje prava na penziju uređene Zakonom o penzijsko – invalidskom osiguranju RS.
198. U okviru **Istraživanja o socio-ekonomskim rodnom nejednakostima u RS**, istražene su rodne razlike u starijoj dobi (65+) sa aspekta životnih tokova koje se manifestuju kroz oblasti zdravlja i obrazovanja, ekonomskog položaja, partnerstva i porodičnog konteksta, rodni identiteti i vrijednosni orijentacija i učešća u zajednici. Slabija obrazovna struktura žena uticala je na njihov ekonomski položaj. Manji broj žena nego muškaraca je zbog nezaposlenosti ostvario pravo na ličnu penziju u starosti: 20,5% žena u dobi od 65+ ne prima nikakvu penziju u odnosu na samo 5,7% muškaraca iste dobi; 85% muškaraca prima penziju na osnovu ostvarenog radnog staža, u odnosu na tek 33% žena u dobi od 65+. I kada ostvare ličnu penziju na osnovu radnog staža, njihove penzije su niže nego penzije muškaraca, zbog toga što su kraće radile i manje zarađivale. *U prilogu V ovog izvještaja – grafik br. 18 dati su statistički podaci o korisnicima prava na penziju u BiH prema spolu.*
199. Istraživanje je, također, pokazalo da veliki broj starijih žena živi u domaćinstvima sa svojom odraslom djecom, u proširenim i višeporodičnim domaćinstvima i uključene su u razmjenu brige sa mlađim generacijama, ali uz specifične rodne obrasce. Žene su više (u smislu broja sati tokom nedjelje) uključene u razmjenu nego muškarci i kao pružaoci i kao primaoci podrške. Žene nešto više pružaju podršku nego što je primaju, dok muškarci nešto više primaju podršku nego što je pružaju mlađim generacijama. U situacijama bolesti, o ženama najviše brinu djeca, a o muškarcima supruga i djeca, što je efekat dužeg života žena i većeg udjela udovica.

Socijalna zaštita

200. Prava iz socijalne zaštite u BiH, zajamčena entitetskim zakonima su: novčana i druga materijalna davanja, osposobljavanje za život i rad, smještaj u drugu obitelj, smještaj u ustanove socijalne skrbi, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kućna njega i pomoć u kući. Propisima kantona u FBiH može se proširiti krug korisnika socijalne zaštite u skladu sa programima razvitka socijalne zaštite i specifičnim prilikama u kantonu, te se utvrđuju iznosi novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak za stjecanje tih prava i njihovo korištenje, ukoliko to nije uređeno zakonom na nivou FBiH. Propisom kantona mogu se utvrditi i druga prava iz socijalne skrbi u skladu sa mogućnostima programa razvitka socijalne skrbi.

⁶⁹ Zakon o radu u institucijama BiH 32/13, Zakon o radu Republike Srpske „Službeni glasnik RS“ broj 1/16, Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH“ broj 26/16, Zakon o radu Brčko distrikta BiH – prečišćeni tekst iz 2006. godine.

201. Korisnici socijalne zaštite u BiH su osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe kao što su djeca bez roditeljske skrbi, odgojno zanemarena djeca, odgojno zapuštena djeca, djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama, osobe s invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihičkom razvoju, materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe, stare osobe bez obiteljske skrbi, osobe s društveno negativnim ponašanjem, osobe i obitelji u stanju socijalne potrebe, kojima je uslijed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne skrbi.
202. Prema podacima BHAS iz 2015, broj korisnika i korisnica socijalne zaštite, kako u kategoriji maloljetnih, tako i u kategoriji punoljetnih korisnika i korisnica se smanjuje, ali to ne znači da se popravio položaj najugroženijih kategorija stanovništva, nego da je na njihov broj i položaj uticalo mnogo različitih faktora. Tako je npr. u 2014. godini bilo više maloljetnih žena-korisnica, a veći je broj punoljetnih muškaraca - korisnika. U kategoriji maloljetnih korisnika ugroženih porodičnom situacijom, kao i u kategoriji punoljetnih lica psihičkih bolesnika i društveno neprihvatljivog ponašanja, bilo je više žena nego muškaraca. *Statistički podaci o korisnicima socijalne zaštite, razvrstani po spolu, dati su u prilogu V – tabeli br. 31.*
203. U domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja približno je jednak broj dječaka i djevojčica. U ustanovama socijalne zaštite za invalidnu djecu i omladinu i odrasle sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju više je muškaraca. Među odraslim licima u ustanovama socijalne zaštite skoro u svim kategorijama je više žena. Ukoliko se radi o starosti kao razlogu smještaja, dva puta je više žena nego muškaraca smješteno u ustanove socijalne zaštite za odrasla lica. Žene čine 3/4 zaposlenih u centrima za socijalni rad, a približno je jednak omjer zaposlenih i u domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja. *Statistički podaci o korisnicima socijalne zaštite prema različitim kategorijama dati su u prilogu V – grafik br. 20, 21 i 22, te tabelama br. 32, 33, 34 i 35, dok su podaci o zaposlenima u centrima za socijalni rad i domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja dati u graphicima br. 23 i 24.*

Član 12: Jednakost u pristupu zdravstvenoj zaštiti

204. U skladu sa **Zaključnom preporukom 36 (a) CEDAW/C/BIH/CO/4-5** u izvještajnom periodu postignut je napredak na usklađivanju zakona, propisa i strategija koje reguliraju oblast zdravlja i zdravstvene zaštite sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova. ZoRS BiH propisuje da svi imaju jednako pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu bez obzira na spol, te je zabranjena diskriminacija u bilo kojem obliku u korištenju svih oblika prava utvrđenih važećim zakonima u ovoj oblasti.
205. Oblast zdravstva u BiH je u nadležnosti entiteta i kantona, odnosno BD BiH. Uspostavljena je praksa da se zakoni i strateški dokumenti u procesu izrade, a prije upućivanja vladama entiteta, dostave na komentare entitetskim gender centrima. Razvijanje gender senzitivnog pristupa u zdravstvu, kako za korisnike zdravstvenog sustava, tako i za one koji se nalaze u ulozi pružatelja usluga u ovom sektoru, za sve nivoe vlasti, rezultiralo je unaprijeđenjem određenih pravnih rješenja u zakonima i poboljšanju kvaliteta strateških dokumenata s aspekta usklađenosti sa ZoRS.
206. **Izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti RS**, članom 36. je, između ostalog, posebno navedeno da primarna zdravstvena zaštita obuhvata zaštitu zdravlja žena i djece, što znači da se zdravstvena zaštita žena pruža na nivou doma zdravlja i na nivou ambulanti porodične medicine, koje su raspoređene po čitavoj teritoriji RS, kako bi primarni nivo zaštite bio dostupan svima, a posebno ženama. Kako bi se unaprijedilo seksualno i reproduktivno zdravlje, napravljena je revizija **Politike za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u RS (2012-2017)** kojom je potvrđena odlučnost da se dodatno posveti unapređenju seksualnog i reproduktivnog zdravlja, zdravstvenih usluga i prava na seksualno i reproduktivno zdravlje.

207. **Klastersko istraživanje višestrukih pokazatelja za BiH (eng. Multiple Indicator Cluster Survey, MICS)** iz 2012, u dijelu koji se odnosi na reproduktivno zdravlje, sadrži podatke o poznavanju i korištenju kontracepcije, u cilju adekvatnog planiranja porodice. Kontracepciju (bilo koju metodu) koristi 43,3% žena koje su u braku ili u zajednici, pri čemu daju prednost tradicionalnim metodama (33,3%) u odnosu na 10% žena koje koriste moderne metode. Najčešća metoda kontracepcije je prekinuti snošaj, koju koristi 29,2% udatih žena, nakon čega slijedi muški kondom (5,9%). Od ostalih metoda kontracepcije 2,2% žena koriste spiralnu, 3,9% prakticira periodičnu apstinenciju i 1,6% koristi kontracepcijske pilule. Ukupno 56,7% žena u dobi od 15 do 49 godina, koje su u braku ili u zajednici, ne koriste niti jednu metodu kontracepcije. U odnosu na prethodni izvještajni period nema značajnih pomaka. Procenat žena koje koriste, odnosno čiji partneri koriste neki oblik kontracepcije, procijenjen je na 49%, što se smatra niskim u odnosu na OECD⁷⁰ prosjek od 73%.
208. Prenatalna njega i zaštita porođilja se smatra važnim faktorom za povećanje procenta preživljavanja novorođenčadi. Prema dostupnim podacima, prenatalnu negu ne dobija 13% žena u BiH, niti čak petina žena romske nacionalnosti (21%). Prenatalnu zaštitu je, u većini slučajeva, pružalo stručno osoblje i to u najvećoj mjeri doktori medicine (86%). Ukupno 84% majki je imalo četiri ili više posjeta u vezi s prenatalnom zaštitom, dok je manji procenat majki imao jednu, dvije ili tri posjete (ukupno 2%).
209. Prema podacima Transmonee za BiH, broj žena koje umiru od komplikacija povezanih s trudnoćom i porođajem se u proteklih 20 godina prepolovio, što dokazuje unapređenje zdravstvenog sistema i usluga. Stopa smrtnosti majki je značajno niža od prosjeka Evropske unije. Skoro svi porođaji obavljaju se uz pomoć stručnog osoblja (u 2015. godini, 99,96%). Jedna od sedam žena u BiH se porodila carskim rezom (14%). Stopa poroda carskim rezom je u porastu, a nastavak trenda povećanja je zabilježen i u 2015. godini i viši je od procenta koji preporučuje SZO.
210. Stopa smrtnosti dojenčadi je značajno smanjena i niža je od prosjeka u regiji, ali je još uvijek veća od prosjeka u Evropskoj uniji. Vodeći uzroci smrti dojenčadi u 2015. godini djelimično se razlikuju od onih u 2010. godini, a odnose se, u većem procentu, na poremećaje vezane uz kraću trudnoću i malu porođajnu težinu novorođenčeta. *Podaci o mrtvorodnim prema spolu i umrlj dojenčadi su dati u prilogu V – graficima br. 27 i 28.*
211. Podaci BHAS o stopi fertiliteta u 2015. ukazuju na postepen pad fertiliteta u posljednjih 20 godina. U razdoblju 2010-2015. uočljivo je smanjenje broja poroda i pomjeranje dobi rođilja prema starijim podskupinama. Prosječna starost rođilja prelazi optimalnu granicu od 25 godina života. Broj poroda u starosti ispod 15 godina (3 poroda) i iznad 49 godina (1 porod) u 2015. godini sveden je na sporadične slučajeve. *Statistički podaci o broju živorođenih razvrstanih po broju djece, kao i prosječna starost majke prema redu rođenja živorođene djece dati su u prilogu V – tabelama br. 2 i 3.*
212. Na nivou BiH ne postoji pouzdana statistika, kao ni sistematičan i konsolidovan način prikupljanja podataka o prekidima trudnoće/pobačajima. Od ključne važnosti za zdravlje žene i planiranje porodice je pristup parova informacijama i uslugama, kako bi se spriječile prerane trudnoće, mali vremenski razmak između trudnoća, prekasne trudnoće ili prekomjeran broj trudnoća. Međutim, pristup vezan za planiranje porodice tradicionalno je u BiH fokusiran na žene i zahtijeva dugoročan rad na promjeni rodni odnosa budući da muškarci i žene moraju dijeliti odgovornost za planiranje porodice.
213. Prema podacima službi za zdravstvenu zaštitu žena u FBiH mali broj žena reproduktivne dobi je u izvještajnom razdoblju posjetio savjetovašta za planiranje porodice. U 2015. godini zabilježeno je samo 6.831 posjeta, što je za 4,5% manje nego u 2014. godini (6.995).

⁷⁰ OECD-Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj koja se sastoji od 34 države članice

214. Na nivou BiH ne postoji Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, a ovo pitanje se rješava na različite načine u FBiH, RS-u i BD BiH. Na inicijativu **Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamentarne skupštine BiH**, u 2015. godini, grupa eksperata kreirala je **Prijedlog okvirnog zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom u BiH**. Cilj ovog zakona je omogućiti ostvarivanje potomstva i planiranja porodice za bračne i vanbračne parove, kao i žene sa sterilitetom, postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje (MPO), uz osiguranje kvalitete i sigurnosti u svim postupcima MPO u skladu s dostignućima biomedicinske nauke, odnosno, propisima Evropske unije. Prijedlog, međutim, još uvijek nije ušao u parlamentarnu proceduru.
215. **Fond zdravstvenog osiguranja RS** od 2012. godine finansira dvije procedure vantjelesne oplodnje i pravo na sufinansiranje ostvaruju žene koje imaju do 42 godina. Vlada FBiH je u maju 2012, na prijedlog **Federalnog Ministarstva zdravstva**, utvrdila **Nacrt Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji**, te ga uputila u parlamentarnu proceduru, ali je povučen iz procedure na zahtjev jedne od parlamentarnih stranaka.
216. **Odlukom o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava u FBiH** utvrđeno je da kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja mogu financirati do dva pokušaja izvantjelesne oplodnje i to ako je žena starosti do 37 godina. Međutim, provedba ove odluke nije ujednačena na području svih kantona i ovisi o dostupnim finansijskim sredstvima svakog pojedinog kantona. Na federalnom nivou, pravo na jedan besplatan postupak imaju parovi koji imaju invaliditet, a sredstva su osigurana iz Fonda solidarnosti FBiH u okviru programa „Humana reprodukcija osoba s invaliditetom“.
217. **Medicinska promjena spola** i dalje nije zakonski ni proceduralno regulisana u BiH. Transrodne osobe iz BiH obavljaju postupak promjene spola u inostranstvu (najčešće u Srbiji i Sloveniji). Inicijative koje su usmjerene ka poboljšanju položaja transrodnih, kao i interspolnih osoba uglavnom su poticale od nevladinih organizacija koje se bave pravima LGBTI populacije. Ovim pitanjima se, u okviru svojih nadležnosti, bavi i ARS BiH, MLJPI BiH.
218. **Obrazovanje o zdravstvenoj zaštiti**, posebno edukacija o seksualnom i reproduktivnom zdravlju još uvijek nije u dovoljnoj mjeri zastupljena u osnovnim školama u BiH. U pojedinim osnovnim školama uveden je izborni predmet **Zdravi životni stilovi** s ciljem uticaja na promjenu svijesti, načina razmišljanja, životnih navika, te uvođenja zdravih životnih stilova mladih ljudi. U toku je izrada **Nacrta nove strategije za mlade u FBiH**, u saradnji sa UNFPA, koja predviđa brojne aktivnosti u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, planiranja obitelji i demografije, uključujući i sistemsko uvođenje ovih tema u školske nastavne planove i programe. Takođe, postoje brojne **inicijative nevladinih organizacija** koje rade na pitanjima edukacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, seksualno prenosivim infekcijama i prevenciji HIV-a. Međutim, potrebe su daleko veće od sredstava koja su na raspolaganju, tako da sistemska i kontinuirana edukacija mladih nije još uvijek zaživjela.

HIV/AIDS

219. VM BiH je u septembru 2011. godine usvojilo **Strategiju za odgovor na HIV i AIDS u BiH (2011–2016) sa Akcionim planom**⁷¹. Sve mjere definisane Strategijom provođene su kroz jedinstven i vertikalni program prevencije i liječenja HIV i AIDS-a u BiH, finansiranog od strane Globalnog fonda za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije. Ključna vizija Strategije je da BiH postane zemlja u kojoj će se incidencija, odnosno, ukupan broj novih HIV infekcija smanjiti, uz nastojanja da zemlja postane okruženje koje će omogućiti dug, kvalitetan i zdrav život za sve osobe koje žive sa HIV-om. Strategija uzima u obzir posebnosti HIV epidemije u BiH i osigurava značajnu ulogu civilnog društva i zajednica u multisektorskom odgovoru na HIV.

⁷¹ Službeni glasnik BiH“, broj 06/13

220. BiH je postala jedinstven primjer postignutog konsenzusa, okupljanja i promocije saradnje između vladinog sektora i civilnog društva iz cijele BiH putem **platforme Savjetodavnog odbora za borbu protiv HIV/AIDS za BiH (NAB) i CCM BiH**. HIV Programi su pružili priliku za uspostavljanje sistema anonimnih i besplatnih usluga povezivanja najskrivljenijih ključnih populacija izloženih povećanom riziku sa sistemom javnog zdravstva. Stigma i diskriminacija prema najrizičnijoj populaciji se rješava i stavovi se polako počinju mijenjati.
221. Od prvog dijagnosticiranog slučaja HIV infekcije u BiH 1986. do kraja novembra 2016. u BiH je registrirano **ukupno 314 slučajeva zaraze HIV-om**. Tokom 2016. registrirana su 24 nova slučaja zaraze HIV-om (13 FBiH i 11 RS) od čega su 22 slučaja muškarci.

Pristup vulnerabilnih grupa zdravstvenim uslugama

222. **Žene na selu** u velikom broju ne ostvaruju pravo na zdravstveno osiguranje jer, uglavnom zbog neznanja, propuste rok za prijavu na biro za zapošljavanje nakon završene osnovne ili srednje škole. Ako su u bračnoj zajednici, ovise o mužu, poljoprivredniku, da li ih prijaviti kao zaposlene u poljoprivrednom gazdinstvu koje se, u pravilu, vodi u vlasništvu muškog člana obitelji.
223. Pokrenuta je inicijativa za uključenje svih **osoba romske nacionalnosti** u sistem obaveznog zdravstvenog osiguranja na način da se neosigurani Romi, kao i članovi njihovih porodica osiguraju po modelu zdravstvenog osiguranja socijalno ugroženih osoba koje nisu osigurane po drugoj osnovi. Značajni pomaci ostvareni su na području 5 kantona u FBiH, naročito u Tuzlanskom kantonu. Ista je inicijativa upućena i ostalim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja.
224. Na temelju važećih propisa u oblasti zdravstva, utvrđeni su uvjeti pristupačnosti za **osobe s invaliditetom**, u smislu ukidanja arhitektonskih barijera, te je utvrđena obaveza zdravstvene ustanove da pacijentu s invaliditetom, kojem se ne može dati usmena ili pismena informacija na uobičajeni način, osigura tumač znakovnog jezika ili pisana informacija na pismu razumljivom za tu osobu. Međutim, u većini zdravstvenih ustanova ova praksa još uvijek nije uspostavljena. Prema navodima civilnog sektora, specijalističke zdravstvene usluge namijenjene za žene s invaliditetom nisu im prilagođene (ginekološke usluge ili i usluge koje se odnose na materinstvo i savjetovanje o reproduktivnom zdravlju). Pored, toga jedan od izrazitih problema je i **nedostatak podrške osobama, a to su obično žene, koje se brinu o osobama sa stopostotnim stepenom onesposobljenja**.
225. GCRS je 2015. godine izradio **Informaciju o preporukama za unapređenje položaja žena sa invaliditetom u RS** koju je usvojila Vlada RS. Ova Informacija je prvi dokument posvećen tematici života i položaja žena sa invaliditetom u RS, čime pitanje položaja ove ciljne grupe dobija na značaju u okviru institucionalnog djelovanja i šire.
226. Provedbom **Projekta mentalnog zdravlja u BiH** unaprijeđene su usluge i ojačani su kapaciteti pružalaca usluga u oblasti mentalnog zdravlja.
227. Kvalitet zdravstvenih usluga za **zatvorenice u zatvorima i kazneno - popravnim ustanovama** i dalje nije na zadovoljavajućem nivou, zbog nedovoljnih resursa i medicinskog osoblja. Prema dostupnim podacima za FBiH, u zatvoru za žene u Tuzli nalazi se 37 žena, od kojih je većina osuđena za ubojstvo. Neke od njih su se i porodile tokom izdržavanja kazne, a imaju pravo živjeti sa svojom djecom u zatvoru dok djeca ne navrše tri godine. U sklopu zatvora imaju pristup ambulantni u kojoj rade liječnik i medicinske sestre.
228. Problemi s kojima se suočavaju **interno raseljene žene i povratnice** su neujednačeni propisi o korištenju zdravstvene zaštite na teritoriju BiH, ukoliko su izvan područja entiteta kojem pripadaju, te strah od gubitka stečenih prava u mjestima raseljenja. Status povratnika osigurava im pravo na obavezno zdravstveno osiguranje za djecu bez obzira na status roditelja i ostvarivanje zdravstvene zaštite neosiguranih osoba starijih od 65 godina. Dodatni

problem je propuštanje rokova za prijavljivanje na zavod za zapošljavanje, putem kojeg se ostvaruje zdravstvena zaštita, te nedovoljna informiranost povratničke i raseljeničke populacije.

229. Osnovnu prepreku za zadovoljavanje socijalnih i zdravstvenih potreba **starijih osoba** predstavlja trajni nedostatak sredstava. Prema analizi situacije koju je proveo UNFPA 2015. godine za potrebe izrade strategije o starenju u FBiH, **stariju populaciju u većini čine žene, najčešće udovice**. Razina obrazovanja je niža nego kod muškaraca, a prevladavajući izvor prihoda je mirovina, koja je u našim uvjetima uglavnom skromna. Najveći udio starijih žena boluje od neke kronične bolesti.

230. U BiH su na snazi Zakon o strancima⁷² i Zakon o azilu BiH⁷³ koji su usklađeni sa ZoRS. Dok se osoba nalazi u statusu **tražitelja međunarodne zaštite**, MS BiH za istu osigurava: smještaj, ishranu, pristup zdravstvenoj zaštiti, besplatnu pravnu pomoć, psihosocijalnu potporu, pristup osnovnom obrazovanju, te pristup tržištu rada ukoliko u zakonski predviđenom roku nije riješilo zahtjev. Psihosocijalna podrška se pruža svim osobama pod međunarodnom zaštitom u BiH putem specijaliziranih savjetovanja (individualnih ili grupnih). Zakonima je zabranjena diskriminacija po osnovu spola, a posebna pažnja se skreće na rizične grupe (žene žrtve traume, žene žrtve raznih oblika nasilja itd.) za koje postoji opasnost zloupotrebe i seksualne eksploatacije.

Član 13: Druge oblasti ekonomskog i društvenog života

231. Da bi se ostvarila potpuna ravnopravnost spolova u BiH potrebno je ukidanje diskriminacije žena u svim oblastima privrednog i društvenog života, a posebno ostvarivanje:

- a) prava na bankarske zajmove, hipotekarne i druge vrste finansijskih kredita;
- b) prava na učešće u rekreativnim aktivnostima, sportu i svim oblicima kulturnog života.

Bankovni zajmovi, hipoteke i druge vrste finansijskih kredita

232. Zakonima koji regulišu oblast **pristupa i korištenja kredita u BiH** obezbijeđen je jednak pristup pod istim uslovima svim licima, bez razlikovanja po bilo kom osnovu, ali se u praksi zapaža da **žene u mnogo manjem procentu apliciraju i koriste ova sredstva**. Razlog tome je činjenica da žene u manjem broju posjeduju vlasništvo nad zemljom i drugim nekretninama, kao garancijom za novčana sredstva. Na primjer, učešće kredita koje su dobile žene kod Investiciono – razvojne banke RS (IRBRS) kreće se u prosjeku oko 8%.

233. U RS je uspostavljen i **Garantni fond**, radi pružanja podrške razvoju preduzetništva (pravnih i fizičkih lica) sa sjedištem, odnosno prebivalištem u RS. Prioritetni ciljevi Garantnog fonda su izdavanje garancija, supergarancija i kontragarancija za poljoprivredni sektor, sektor razvoja malih i srednjih preduzeća i projekata podrške privatnog preduzetništva. Činjenica da banke kao garancije prihvataju samo utvrdive hipoteke ili žirante onemogućava ili odvraća veliki broj žena od apliciranja za kredite. Evidentno je mali broj preduzeća koja su u vlasništvu žena kako bi koristile garancije dostupne u okviru ovog fonda.

Sport i kultura

234. Oblast sporta u BiH uređena je Zakonom o sportu u BiH⁷⁴. Novi **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sportu BiH**⁷⁵ usklađen je sa ZoRS, jer uvodi odredbe koje zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola i garantuju jednaku dostupnost i ravnopravno učešće u sportu bez obzira na spol, kao i ravnopravnu zastupljenost muškaraca i žena prilikom imenovanja u sastav Vijeća za sport BiH.

⁷² „Službeni glasnik BiH” broj 88/15

⁷³ „Službeni glasnik BiH” broj 11/16

⁷⁴ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, br. 27/08 i 102/09

⁷⁵ „Službeni glasnik BiH”, broj 66/16

235. Prema podacima Zavoda za statistiku FBiH, na području FBiH djeluje 396 sportskih organizacija, koje broje 23.209 aktivnih članova/ica, od čega je 5.366 žena ili 23% ukupnog broja. Kada je riječ o **transferima za sport značajnim za FBiH**, Program utroška sredstava za 2015. sadržavao je opće i posebne kriterije među kojima je bio i **kriterij jednakopravnosti spolova**. U opće kriterije uključen je i kriterij doprinosa ostvarivanju jednakih prava, mogućnosti sudjelovanja i pristupa u oblasti sporta svima bez obzira na spol. U posebnim kriterijima uvršten je i kriterij interesa FBiH za održavanje sportske manifestacije i natjecanja uz uvažavanje jednakopravnosti spolova.
236. **Federalno ministarstvo kulture i sporta** propisalo je, također, opće i posebne kriterije za raspodjelu sredstava tekućih transfera za **oblast kulture**, među kojima u odlučujuće kriterije spada i kriterij doprinosa kandidiranih projekata stvaranju jednakih prava, mogućnosti sudjelovanja i pristupa u oblasti kulture bez obzira na spol, što može predstavljati mjeru u cilju ostvarenja jednakopravnosti muškaraca i žena u ovoj oblasti. Na ovaj način podržavaju se kulturni projekti koji su usmjereni na pitanja ravnopravnosti spolova, redefiniranje odnosa među spolovima i mijenjanje kulturoloških obrazaca u cilju promocije ravnopravnosti spolova.

Član 14: Žene na selu

237. BiH je jedna od najruralnijih zemalja u Europi, sa 61% stanovništva koje živi u ruralnim područjima, bilo da su definirana kao sela ili rijetko naseljene općine. Ruralna područja ne egzistiraju izolirano, već su usko povezana sa sudbinom obližnjih većih mjesta i gradova i s ekonomskim, socijalnim i političkim životom zemlje u cjelini.⁷⁶
238. U ruralnim oblastima dominiraju snažno izražene patrijarhalne vrijednosti i tradicionalna podjela rodni uloga. Rad žena u ruralnom području nije dovoljno vrednovan, a uključuje rad u kućanstvu, obiteljske obaveze, rad na obiteljskom poljoprivrednom dobru, a ponekad i rad izvan kuće. Veći udio nezaposlenog stanovništva čine žene, i kao takve većim dijelom nisu registrirane.
239. Zakoni, politike i prioriteti koji se odnose na poljoprivredu i ruralni razvoj nisu dovoljno usklađeni između dva entiteta u BiH, uključujući i usklađenost istih sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova.
240. **Program ruralnog razvoja u FBiH (2016–2020)** predviđa posebne mjere za žene kao što su posebne metode rangiranja žena aplikata za projekte dodjeljujući dodatnih 20% bodova i povećavajući nivo podrške za 5% za takve projekte.
241. U RS donesen je i novi **Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja (2016 - 2020)**, koji je usaglašen sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova što, između ostalog uključuje: uvođenje pitanja žena (uključujući njihove potrebe, prioritete i doprinose) i rodne ravnopravnosti u sve zakonske i druge akte sa posebnim akcentom na one koji regulišu imovinska pitanja, vlasništvo nad nekretninama i pristup ekonomskim resursima (fizičkom kapitalu, finansijskim i drugim servisima, tehnologijama i tržištu); razvrstavanje statističkih podataka po spolu, podršku udruženjima žena na selu i omogućavanje njihove uključenosti u donošenje odluka koje se odnose na razvoj sela. Planiran je nastavak aktivnosti na ekonomskom osnaživanju seoskih žena, njihovom učešću u donošenju odluka i sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama.
242. U izvještajnom periodu proveden je prvi **Akcionni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj do 2015. godine**, kao privremena posebna mjera u okviru Strateškog plana ruralnog razvoja 2009-2015. Najviše mjera provedeno je u svrhu ekonomskog osnaživanja žena, kao i jačanja uloge žena na selu u razvoju lokalnih zajednica.

⁷⁶Ministarstvo financija i trezora Bosne i Hercegovine i Tim Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini. (2014) *Napredak u realizaciji Milenijskih razvojnih ciljeva u Bosni i Hercegovini 2013*.

Iako su mjere iz Akcionog plana inicijalno bile privremene, one su postale **dio redovnog godišnjeg plana rada Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS**, čime je osigurana njihova održivost u budućnosti. Planirano je jačanje i unapređenje pružanja savjetodavnih usluga u odnosu na potrebe žena i udruženja na selu; podršku zadrugama, privrednim subjektima, preduzetnicima i poljoprivrednim gazdinstvima u kojima su nosioci žene ili su isti u većinskom vlasništvu žena.

243. Donesen je novi **Pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela RS**⁷⁷, kojim je propisano da pravo na podsticajna sredstva za razvoj poslovnih aktivnosti udruženja imaju udruženja poljoprivrednih proizvođača i udruženja žena, koja podnesu zahtjev.
244. GC RS je iz sredstava FIGAP programa dodijelio grantove institucijama i nevladinim organizacijama za provođenje konkretnih mjera podrške ženama za započinjanje samostalnog i/ili porodičnog biznisa u oblastima poljoprivredne proizvodnje, stočarstva, zadrugarstva, turizma i generalno ruralnog razvoja, putem savjetodavnih usluga, te dodjele podsticaja, kredita i garancija. Ovi programi koji su podrazumijevali sufinansiranje iz budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS rezultirali su znatnim **povećanjem broja zahtjeva udruženja žena za sufinansiranje određenih poslovnih aktivnosti od 39%**, u odnosu na prethodni period. Da bi se to postiglo, distribuisano je preko 20.000 primjeraka promotivnog materijala, održano je 67 obuka kojima su prisustvovala 1.302 žene, podržano je 129 udruženja. Rezultat svih sprovedenih mjera i aktivnosti je povećanje uključenosti žena u udruženja i zadruge, te preko 14 % žena nositeljica poljoprivrednog gazdinstva.
245. U pogledu infrastrukture i javnih usluga, odnosno kvaliteta života na selu, te pristupačnosti obrazovanja, zdravlja, socijalne zaštite i drugih javnih usluga, može se zaključiti da je bilo malo ulaganja i mjera koje su posebno bile usmjerene na žene i djevojčice na selu.
246. U BiH se već tradicionalno obilježava Međunarodni dan žena na selu, 15. oktobar. Kampanja „**RAVNOPRAVNO! za žene na selu**“ se redovno provodi na cijeloj teritoriji RS. Cilj ove kampanje je povećanje vidljivosti doprinosa seoskih žena u društvu i unaprijeđenje njihovog položaja. Promotivni materijali se distribuiraju svim jedinicama lokalne samouprave i nevladinim organizacijama, koje također učestvuju u Kampanji i organizuju različite promotivne aktivnosti u svojim lokalnim zajednicama. Štampani i elektronski mediji su aktivno uključeni u Kampanju.
247. Federalni zavod za zapošljavanje implementirao je **Program subvencije za samozapošljavanje u ruralnom sektoru**, čime je povećan broj poduzetnica koje se bave poljoprivrednim poslovima, a zabilježen je trend aktivacije nezaposlenih žena u ruralnim područjima. Prema podacima Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva zaprimljeno je 22.034 aplikacija žena za poticaje 2013. godine, što je 30% ukupno zaprimljenih aplikacija i podržanih sa 7.343.112,35 KM, što potvrđuje tendenciju rasta broja aplikacija žena, u odnosu na 2012. (16.347 zaprimljenih aplikacija) i 2011. (12.383 zaprimljenih aplikacija).
248. Problemu niskog sudjelovanja žena u radnoj snazi posvećena je značajnija pažnja, od pomoći ženama sa sela koje se bave poljoprivredom, do specijalizirane obuke usmjerene na povećanje zapošljivosti specifičnih skupina (samohrane majke, žrtve obiteljskog nasilja, mlade žene). Prepoznato je da je da **ruralni turizam, posebno u seoskom kućanstvu**, predstavlja veliki potencijal razvitka. Općinski razvojni planovi u FBiH stavljaju naglasak na poljoprivredu koja može doprinijeti stvaranju novih poslova u različitim oblastima, npr. proizvodnja organske hrane i drugih proizvoda za razvoj prerađivačke industrije, u čemu žene mogu ostvariti veći angažman.

⁷⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 27/16

249. Prema podacima Svjetske banke o **Zemlji i rodu u BiH (2003-2013)** muškarci su predstavljali više od 70% zemljoposjednika, s malim porastom udjela žena (vlasnica), sa 24,7% u 2003. godini na 26,8% u 2013. godini. Iako su sa pravnog stanovišta muškarci i žene jednaki u smislu prava da posjeduju imovinu, lokalni običaji i tradicije često favoriziraju vlasništvo muškaraca. Kad se radi o vlasništvu nad stambenim jedinicama i zemljištem, postoje uočljive rodne razlike u korist muškaraca. Registracija poljoprivrednih gazdinstava, koja je započela još od 2010. godine, napreduje i utiče na poboljšanje, kako pristupa podsticajima u poljoprivredi, tako i razmjeni dobrih praksi kroz prekograničnu saradnju. To, također, ohrabruje žene da uzmu aktivniju ulogu u programima poticaja poljoprivrednim gazdinstvima, kao i kroz sektor okoliša, gdje se poseban naglasak daje konceptu održivog razvitka koji je neposredno vezan uz unapređenje kvalitete turističke destinacije.

DIO IV

Član 15: Jednakost pred zakonom

250. U izvještajnom periodu nije bilo promjena u BiH koje su se odnosile na ovaj član Konvencije.

Član 16: Brak i porodični odnosi

251. Zakoni u BiH koji regulišu ravnopravnost bračnih partnera i obaveze međusobnog izdržavanja su **Porodični zakon FBiH**⁷⁸ i **Porodični zakon RS**⁷⁹ koji su izmijenjeni i dopunjeni 2014. godine. **Zakonom o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona FBiH** propisano je da prije pokretanja postupka za razvod braka bračni partner ili oba bračna partnera koji imaju djecu nad kojom ostvaruju roditeljsko staranje, kao i za vrijeme trudnoće žene, dužni su podnijeti zahtjev za posredovanje fizičkom i pravnom licu ovlaštenom za posredovanje. **Zakonom o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona RS** garantuje se zaštita prava djeteta da živi sa roditeljima i da se roditelji o njemu brinu prije svih, a to pravo može biti ograničeno samo kada je utvrđeno da je to u najboljem interesu djeteta. Garantuje se zaštitu djeteta od svakog oblika zanemarivanja, nasilja, zlostavljanja i eksploatacije. Nadalje, uvedena je i definicija samohranog roditelja kao roditelja koji samostalno vrši roditeljsko pravo nad djetetom, čiji je drugi roditelj umro ili nije poznat.

252. Nakon što je 2013. zabilježen rekordno mali broj brakova u BiH, u prethodne tri godine (2013-2016.) zabilježen je porast broja sklopljenih brakova. Također, zabilježen je i porast broja razvedenih brakova. Prema podacima BHAS u 2015. godini ukupno je bilo sklopljeno 19 686 brakova, a iste godine ukupno je bilo 2963 razvoda, što je 15% od ukupnog broja sklopljenih brakova u toj godini. Muškarci najčešće stupaju u brak između 25 i 29, te se tako u 2015. u ovom dobu oženilo njih čak 7.326, što je znatno više nego u bilo kojem drugom životnom dobu. Najviše žena stupi u brak u periodu između 25 i 29 godina, a potom žene u dobi između 20 i 24 godine. *Statistički podaci o sklopljenim brakovima i razvedenim brakovima su predstavljani u tabelama 38, 39 i 40, te grafiku br. 38, koji se nalaze u prilogu V ovog izvještaja.*

253. Za kazneno djelo izvanbračne zajednice s mlađim maloljetnikom u FBiH od 2011-2015. zabilježeno je 59 kaznenih djela, za koja je izrečeno sedam kazni zatvora, a određeno je 50 uvjetnih osuda i jedna odgojna mjera. Među oštećenim, ovim kaznenim djelom, bilo je sedam žena, 41 djevojčica i tri dječaka. Odgovorni za ova kaznena djela su 15 žena, 59 muškaraca i jedan dječak.

⁷⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14

⁷⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 54/02, 41/08 i 63/14

254. Praksa ranih brakova je naročito prisutna u romskoj populaciji i zajednicama. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je 2013. objavilo **Smjernice za poboljšanje položaja romske djece u BiH** u kojima se navodi da pet od deset pripadnica romske populacije, u dobi od 20 do 24 godine, i dva od deset pripadnika romske populacije je stupilo u brak prije svoje 18. godine. U cilju sprečavanja i ukazivanja na ovu pojavu kampanja se vodi putem programa zavoda za zdravstvenu zaštitu i romskih medijatora. U opštoj populaciji te brojke su nešto drugačije. Skoro nijedan muškarac (njih 0,6%), u dobi od 20 do 24 godine, nije stupio u brak prije svoje 18. godine. Dok se jedna od deset djevojaka, u dobi od 20 do 24 godine, udala prije 18. godine.

Predlažemo da Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, u skladu sa članom 56. Poslovnika o radu Vijeća ministara BiH donese sljedeće zaključke:

1. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je razmotrilo i usvojilo Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.
2. Zadužuje se Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena dostavi Sekretarijatu UN CEDAW Komiteta putem Stalne misije Bosne i Hercegovine u Ženevi, a preko Ministarstva vanjskih poslova BiH.

LISTA PRILOGA

I. Lista zakona

II. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u BiH

III. Strategije i akcioni planovi iz oblasti ravnopravnosti spolova u BiH

IV. Programi, projekti, aktivnosti, studije i publikacije

V. Statistički podaci i istraživanja

Tabela br.1 Živorodeni i umrli razvrstani po spolu

Tabela br.2 Ukupan broj živorođenih razvrstan po broji djece

Tabela br.3 Prosječna starost majke prema redu rođenja živorođene djece

Tabela br.4 Živorodeni prema školskoj spremi roditelja

Tabela br.5 Predmeti ratnog zločina sa elementima seksualnog nasilja period 2005 – 2016

Tabela br.6 Osuđujuće presude za počinioce seksualnog nasilja u oružanom sukobu

Tabela br.7 Podaci o SOS telefonima, sigurnim kućama i evidentiranim slučajevima nasilja u porodici

Tabela br.8 Prevalencija različitih tipova nasilja definisanih prema počinitelju i kontekstu,

Tabela br.9 Stope ukupnog nasilja za različite starosne grupe žena,

Tabela br.10 Podaci Ministarstva sigurnosti BiH prema navedenim djelima.

Tabela br.11 Podaci o broju žrtava trgovine ljudima (2012 -2015)

Tabela br.12 Poslanici i delegati u Parlamentarnoj skupštini BiH prema spolu u periodu 2014 – 2018

Tabela br.13 Opšti podaci o izborima za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH,

Tabela br.14 Opći podaci o izborima za Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH (2014 – 2018),.

Tabela br.15 Opći podaci o izborima za Narodnu skupštinu Republike Srpske (2014 – 2018),.

Tabela br.16 Analiza zastupljenosti muškaraca i žena na svim pozicijama u ministarstvima BiH

Tabela br.17 Spolna struktura sudaca i tužitelja prema nivou i vrsti pravosudne institucije

Tabela br.18 Spolna struktura rukovodilaca pravosudnih insitucija u BiH, 2016

Tabela br.19 Zastupljenost žena u policijskim snagama

Tabela br.20 Ambasadori i generalni konzuli u diplomatsko – konzularnim predstavništvima BiH

Tabela br.21 Predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH razvrstano po školskim godinama i spolu

Tabela br.22 Učenici upisani u prvi razred osnovne i srednje škole u školskoj 2014/2015

Tabela br.23 Studenti u visokoškolskim ustanovama prema načinu studiranja

Tabela br.24 Magistri nauka, specijalisti i doktori nauka na visokoškolskim ustanovama.

Tabela br.25 Diplomirani studenti u školskoj 2013/2014 prema oblasti obrazovanja i spolu

Tabela br.26 Zaposleni u obrazovanju po akademskim godinama razvrstani po spolu,

Tabela br.27 Osnovne karakteristike stanovništva prema aktivnosti i spolu

Tabela br.28 Struktura zaposlenih prema statusu u zaposlenosti

Tabela br.29 Zaposleni sa punim i kraćim od punog radnog vremena,.

Tabela br.30 Prosjek uobičajnih sedmičnih sati rada na glavnom poslu prema području djelatnosti,

Tabela br.31 Korisnici socijalne zaštite, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Tabela br.32 Maloljetni korisnici socijalne zaštite prema osnovnim kategorijama i starosnim skupinama,

Tabela br.33 Punoljetni korisnici socijalne zaštite prema osnovnim kategorijama i starosnim skupinama

Tabela br.34 Korisnici domova za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja

Tabela br.35 Korisnici ustanova socijalne zaštite za invalidnu djecu, omladinu i odrasle ometene u psihičkom i fizičkom razvoju prema starosnim grupama

Tabela br.36 Prosječna starost umrlih osoba

Tabela br.37 Nasilne smrti prema vrsti i spolu

Tabela br.38 Sklopljeni brakovi prema spolu i starosnim grupama

Tabela br.39 Prethodno bračno stanje mladenaca

Tabela br.40 Razvedeni brakovi prema trajanju braka i broju izdržavane djece

Grafik br.1 Živorodeni i umrli u BiH

Grafik br.2 Prirodni priraštaj stanovništva BiH

Grafik br.3 Stopa ukupnog fertiliteta u BiH

Grafik br.4 Žene koje su od svoje 15. godine iskusile bilo koji oblik nasilja

Grafik br.5 Stope prevalencije različitih oblika nasilja nad ženama

Grafik br.6 Stope ukupnog nasilja nad žene iz gradskih i seoskih sredina,

Grafik br.7 Stope prevalencije partnerskog nasilja prema obrazovanju žena i obrazovanju partnera

Grafik br.8 Spolna struktura sudija i tužilaca BiH 2016, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, 2016.

Grafik br.9 Spolna struktura državnih službenika u institucijama BiH

Grafik br.10 Djeca sa posebnim potrebama u predškolskim ustanovama u školskoj 2014/2015

Grafik br.11 Broj djece u osnovnim i srednjim školama za djecu sa posebnim potrebama u š.g. 2014/2015

Grafik br.12 Srednje obrazovanje u školskoj 2014/2015 godini prema vrsti škole
Grafik br.13 Diplomirani studenti po školskim godinama i razvrstani po spolu,
Grafik br.14 Struktura zaposlenih i nezaposlenih osoba prema najvišoj stručnoj spremi i spolu,
Grafik br.15 Mjere aktivnosti stanovništva prema spolu
Grafik br.16 Struktura nezaposlenih prema trajanju nezaposlenosti u 2014. godini
Grafik br.17 Struktura zaposlenih prema grupama područja djelatnosti
Grafik br.18 Korisnici prava na penziju prema spolu
Grafik br.19 Korisnici invalidskih penzija, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku BiH, 2014.
Grafik br.20 Maloljetni korisnici socijalne zaštite prema grupama kategorija i spolu
Grafik br.21 Punoljetni korisnici socijalne zaštite prema grupama kategorija i spolu,
Grafik br.22 Korisnici ustanova socijalne zaštite za odrasla lica prema razlogu smještaja u 2014.
Grafik br.23 Zaposleni u centrima za socijalni rad
Grafik br.24 Zaposleni u domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja
Grafik br.25 Umrli prema spolu i starosnim grupama
Grafik br.26 Umrli prema vodećim uzrocima smrti i spolu
Grafik br.27 Mrtvorođeni prema spolu
Grafik br.28 Umrli dojenčad prema spolu
Grafik br.29 Razvedeni brakovi prema spolu i starosnim grupama

DIO I

ČLAN 1. DISKRIMINACIJA ŽENA

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH" broj: 32/10)

Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“ broj: 59/09, 66/16)

ČLANOVI 2. i 3. MJERE ZA ELIMINIRANJE DISKRIMINACIJE ŽENA

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH ("Službeni glasnik BiH" broj: 32/10)

Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“ broj: 59/09, 66/16)

Zakon o programu zaštite svjedoka BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 36/14)

Poslovnik o primjeni mjera zaštite svjedoka ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", broj: 5/13)

Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 83/16)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 89/13)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti RS („Službeni glasnik RS“ broj 90/16)

Izmjene i dopune Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 45/16)

Zakon o osnovama socijalne zaštite FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/09, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16)

Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći KS („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj:1/12),

Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći BPK („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde“, broj:2/13)

Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći ZDK („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj:1/14)

Zakon o pružanju pravne pomoći TK („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj:10/08),

Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći USK („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj:22/12)

Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći HNK („Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj:7/13)

Zakon o pružanju pravne pomoći Posavskog Kantona („Narodne novine Županije Posavske“, broj:3/10)

Zakon o županijskom zavodu za pravnu pomoć ZHK („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, br. 5/08 i 4/09)

ČLAN 4. PROMOVIRANJE JEDNAKOSTI IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH ("Službeni glasnik BiH" broj: 32/10)

Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“ broj: 59/09, 66/16)

ČLAN 5. ELIMINACIJA STEREOTIPA I PREDRASUDA

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH ("Službeni glasnik BiH" broj: 32/10)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“ broj: 20/13)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ broj: 118/05 i 17/08)

Zakon o Javnom radiotelevizijskom servisu Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH" broj: 92/05, 32/10)

Zakon o Javnom radiotelevizijskom sistemu Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" broj: 78/05, 35/09, 32/10)

Zakon o komunikacijama ("Službeni glasnik BiH" broj: 31/03, 75/06, 32/10)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 108/13 i 82/15)

ČLAN 6. TRGOVINA ŽENAMA I EKSPLOATACIJA KROZ PROSTITUCIJU ŽENA

Krivični zakon BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 40/15)

Zakon o strancima BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 88/15)
Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije BiH („Službene novine FBiH“, broj 46/16)
Izmjene i dopune Krivičnog zakona Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 67/13)
Krivični zakon Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 33/13)

DIO II

ČLAN 7. POLITIČKI I JAVNI ŽIVOT

Izborni zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08 i 32/10)
Zakon o izmjenama Zakona o finansiranju političkih partija („Službeni glasnik BiH“ broj:102/09)
Zakon o Visokom sudskom i tužiteljskom Vijeću BiH („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 25/04, 32/07)

ČLAN 9. DRŽAVLJANSTVO

Zakon o državljanstvu BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 22/16);
Zakon o državljanstvu Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 59/14);
Zakon o državljanstvu Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 34/16)
Zakon o matičnim knjigama Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 37/12 i 80/14)

DIO III

ČLAN 10. OBRAZOVANJE

Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Službeni glasnik BiH“ broj: 88/07)
Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj: 59/07)
Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 79/15)
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 33/14)
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 33/14)
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zvanjima koja se stiču završetkom visokog obrazovanja („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 33/14 i 63/14)

ČLAN 11. RAD, PENZIJE I SOCIJALNA ZAŠTITA

Zakon o radu u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“ 26/04, 07/05, 48/05 i 50/08, 32/13)
Zakon o državnoj službi u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“ 19/02, 35/03, 04/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 02/06, 32/07 i 43/09)
Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o platama i naknadama u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“ broj 75/15)
Zakon o radu Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj 26/16)
Zakon o državnoj službi u FBiH (Sl. novine FBiH broj 29/03; 23/04; 39/04; 54/04; 67/05; 08/06; 04/12, 99/15)
Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08)
Zakon o plaćama i naknadama u organima vlasti Federacije BiH (Službene novine Federacije BiH, broj 45/10)
Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH („Službeni list FBiH“ 29/98, 49/00, 32/01, 73/05 i 59/06)
Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom FBiH (Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16)

Zakon o radu Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 1/16)
Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS („Sl. glasnik RS“ br. 134/11, 82/13, 103/15)
Zakon o službenicima i namještenicima u organima jedinica lokalne samouprave („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 97/16)
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o dječijoj zaštiti RS („Službeni glasnik RS“ broj: 17/08 i 1/09)
Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 57/16)

ČLAN 12. JEDNAKOST U PRISTUPU ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH („Službene novine FBiH 30/97, 7/02, 70/08)
Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće RS („Službeni glasnik RS“ broj:34/08)
Zakon o azilu BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 11/16)
Zakon o strancima („Službeni glasnik BiH“, broj 88/15)
Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16)
Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u Republici Srpskoj („Službeni glasnik RS, broj 25/93. 32/94, 37/07, 60/07, 111/09 i 118/09)
Izmjene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske (Službeni glasnik RS, broj 44/15)

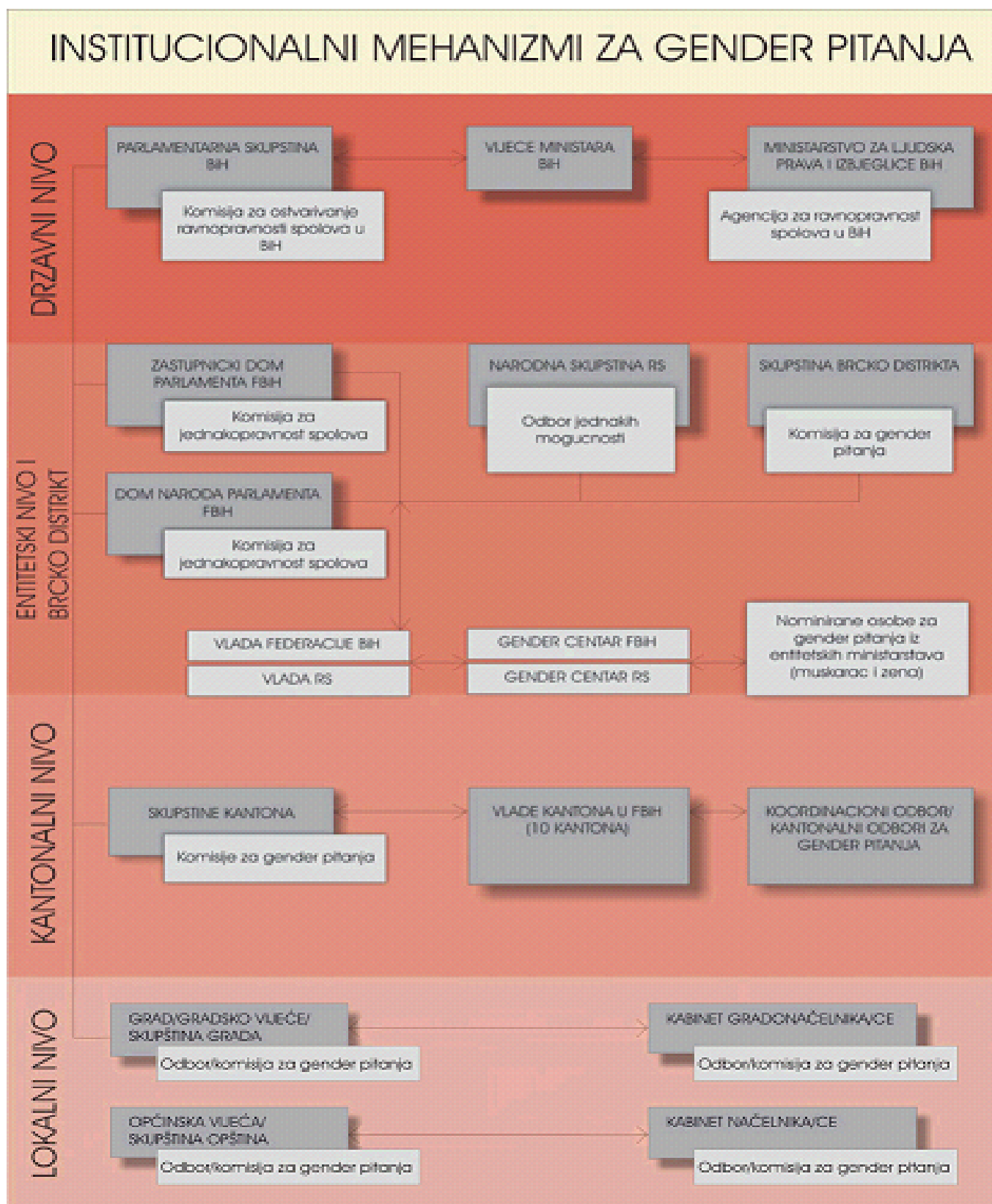
ČLAN 13. DRUGE OBLASTI EKONOMSKOG I DRUŠTVENOG ŽIVOTA

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sportu BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 66/16)

DIO IV

ČLAN 16. BRAK I PORODIČNI ODNOSI

Porodični zakon Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 35/05, 41/05 i 31/14)
Porodični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 54/02, 41/08 i 63/14)

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u okviru svojih nadležnosti obavlja sljedeće poslove:

- a) prati i analizira stanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na osnovu izvještaja koje sačinjava Agencija i izvještaja entitetskih gender centara i o tome godišnje izvještava Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. Na osnovu rezultata analiza i praćenja sačinjava posebne izvještaje, mišljenja, sugestije i preporuke radi upućivanja nadležnim tijelima na državnom nivou;
- b) utvrđuje metodologiju izrade izvještaja o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini;
- c) inicira i koordinira izradu Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine, u saradnji sa entitetskim gender centrima, a koji usvaja Vijeće ministara Bosne i Hercegovine;
- d) prati primjenu i vrši koordinaciju aktivnosti sa svim relevantnim subjektima u procesu implementacije Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine iz člana 24. stav (2) ovog Zakona;
- e) sarađuje sa institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova u institucijama na državnom nivou;
- f) u postupku pripreme nacrtu i prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa, a prije dostavljanja Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, daje mišljenje o usaglašenosti navedenih akata sa ovim Zakonom i međunarodnim standardima o ravnopravnosti spolova;
- g) daje inicijativu i učestvuje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, planova i programa, koji se donose na nivou Bosne i Hercegovine, u cilju utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života;
- h) daje inicijativu za pokretanje postupka za izmjene i dopune propisa u slučaju neusaglašenosti sa odredbama ovog Zakona, domaćim i međunarodnim standardima o ravnopravnosti spolova;
- i) prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povredu nekog prava iz ovog Zakona;
- j) Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine donosi Jedinostvena pravila za primanje i obrađivanje molbi, žalbi i predavki osoba i grupa osoba i iz tačke i. ovog člana;
- k) predstavlja i koordinira aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na međunarodnom i regionalnom nivou;
- l) nadzire provođenje ovog Zakona i u saradnji sa Genderom Centrom Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centrom Republike Srpske i priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza u oblasti ravnopravnosti spolova;
- m) sarađuje u okviru svoje nadležnosti sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- n) vrši aktivnosti na promociji ravnopravnosti spolova;
- o) obavlja ostale poslove u cilju provođenja ovog Zakona.

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar-Centar za jednakost i ravnopravnost spolova Vlade Republike Srpske prate primjenu Zakona na nivou entiteta i u tu svrhu naročito obavljaju sljedeće poslove:

- a) prate usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koji se donose na nivou entiteta, sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
- b) daju mišljenje o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa koje se donose na nivou entiteta sa odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova i pokreću inicijative za usaglašavanje;
- c) prate i analiziraju stanje ravnopravnosti spolova u entitetima;
- d) pripremaju i sačinjavaju redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti spolova u određenim oblastima, pripremaju i sačinjavaju informacije, mišljenja i preporuke koje dostavljaju vladama entiteta i drugim nadležnim organima i tijelima;
- e) primaju i obrađuju molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povredu nekog prava iz ovog Zakona u skladu sa Jedinstvenim pravilima iz člana 26. stav (1) tačka i);
- f) sarađuju sa institucionalnim mehanizmima iz člana 24. stav (2) ovog Zakona;
- g) predstavljaju i koordiniraju aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou;
- h) sarađuju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- i) pružaju stručnu i savjetodavnu podršku i pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima.

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske, kao stručne službe vlada, obavljaju i druge poslove u vezi sa unaprjeđenjem i promocijom ravnopravnosti spolova u entitetima.

Pored navedenih, sistem institucionalnih mehanizama za ostvarivanje principa ravnopravnosti spolova čine i sljedeća tijela:

- Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine,
- Komisija za ravnopravnost spolova Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine
- Komisija za ravnopravnost spolova Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine,
- Odbor jednakih mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske,
- Komisije/odbori za ravnopravnost spolova kantonalnih skupština i kantonalnih vlada;
- Gradsko vijeće/Skupština grada (gradovi Sarajevo i Mostar)
- Komisije za ravnopravnost spolova općinskih vijeća/skupština općina i ureda načelnika općina,
- Komisija za ravnopravnost spolova Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine,
- Osobe za gender pitanja u organima državne uprave .

PRILOG III - Strategije i akcioni planovi koji se direktno ili indirektno odnose na ravnopravnosti spolova u BiH

- Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013-2017. („Službeni glasnik BiH“, broj 98/13)
- Okvirna strategija za implementaciju Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH za period 2015-2018. („Službeni glasnik BiH“, broj 75/15)
- Akcioni plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2014–2017. godine („Službeni glasnik BiH, broj 89/14)
- Strateški plan za uvođenje gender odgovornog planiranja budžeta u Budžet Federacije BiH za period 2013-2015. („Službene novine FBiH“, broj: 85/13)
- Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji za period 2013-2017. („Službene novine Federacije BiH“, br. 73/11, 22/13 i 34/14)
- Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2021)
- Strategija za suzbijanje nasilja u porodici u RS za period 2014-2019. („Službeni glasnik RS“, broj 63/14)
- Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS do 2015. godine
- Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća RS za period 2016 – 2020. godina,
- Omladinska politika RS za period 2016 – 2020. godine,
- Strategija razvoja obrazovanja RS za period 2016 – 2021. godina,
- Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja za period 2015 – 2020. godina,
- Ekonomska politika RS,
- Strateški plan ruralnog razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja RS za period 2016 – 2020.
- Strategija za suzbijanje nasilja u porodici u RS za period 2014-2019. („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 63/14),
- Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS do 2015. godine
- Akcioni plan za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti u Brčko distriktu BiH za period 2015–2016. godine

PRILOG IV – Programi, projekti, aktivnosti, studije i publikacije

FIGAP program, kao finansijski mehanizam za provedbu GAP BiH, je doprinio implementaciji aktivnosti po većini članova i odgovarajućih preporuka CEDAW Konvencije. FIGAP je implementiran u periodu od 2010. do 2016. godine (sa produžetkom odobrenim od strane donatora). Iz sredstava FIGAP-a podržani projekti institucija i nevladinih organizacija koji doprinose implementaciji GAP BiH u prioritetnim i transferzalnim oblastima. U periodu od 2013. godine finansirano je 37 projekata nevladinih organizacija i 29 projekata institucija, koji su imali za cilj poboljšanje položaja žena, ukidanje rodno zasnovane diskriminacije i promociju ravnopravnosti spolova, kako je predstavljeno u tabelama koje slijede:

R.b	NVO	NAZIV PROJEKTA	PERIOD implementacije	IZNOS (KM)
1.	„Udruga za civilne inicijative Glas“, Prozor-Rama	„Promocija rezolucije UNSCR 1325 u općini Prozor-Rama“	2014.-2015.	13.400,00
2.	„Fondacija „Andante SEE“, Sarajevo	„Ravnopravnost spolova – put ka ostvarivanju ljudske sigurnosti“	2014.-2015.	24.970,00
3.	„Udruženje žena „MAJA Kravica“	„Lokalni Akcioni Planovi preduslovi za ostvarivanje rezultata“	2014.-2015.	16,790,00
4.	„Udruženje za unaprijeđenje i kulturu življenja BONAVENTURA“, Sarajevo	„Regionalno ekonomsko osnaživanje kroz aktivnosti podizanja ekološke svijesti i zaštite okoliša“	2014.-2015.	24.336,00
5.	„Udruženje „Mreža žena MUP RS – RS WPON“, Banja Luka	„Prevencija nasilja putem interneta kao oblik zaštite djevojčica osnovnoškolskog uzrasta od seksualne eksploatacije“	2014.-2015.	9.440,00
6.	„Udruženje žena „Snop“ Gučevo-Rogatica	„Lokalni gender mehanizmi u funkciji ekonomskog osnaživanja žena“	2014.-2015.	17.074,00
7.	Udruženje „Žena BiH“, Mostar	„Mir i sigurnost tiču se svih nas“	2014.-2015.	23.990,00
8.	Asocijacija „XY“, Sarajevo	Muškarci i primarna zdravstvena zaštita u Federaciji Bosne i Hercegovine“	2013.-2014	23.000,00
9.	Udruženja građana „Demokratija“ Brod	„Organizovanje žena u ruralnim sredinama“	2013.-2014.	2.980,00
10.	Humano društvo „Osvit“, Zvornik	„Žena poljoprivredni proizvođač“ - Saradnja i jačanje kapaciteta lokalnih aktera za uvođenje principa rodno odgovornog budžetiranja u oblasti poljoprivrede“	2013.-2014.	7.465,00
11.	Udruženje žena „Most“ Višegrad	„Jačanje kapaciteta seoskih žena u opštinama Višegrad, Sokolac, Rogatica, Rudo, Čajniče i Novo Goražde“	2013.-2014.	8.000,00
12.	Udruženje žena „Priroda“, Bratunac	„Rodno osjetljivi budžeti“	2013.-2014.	6.000,00
13.	Organizacija amputiraca „UDAS“, Banja Luka	„Alternativa žrtve je samostalnost“	2013.-2014.	10.000,00
14.	Lokalna akciona grupa Devetak, Rogatica	„Plantažni uzgoj nevena (<i>Callendula officinalis</i>) i kamilice (<i>Chamomilla officinalis</i>) kao mogućnost samozapošljavanja žena na selu“	2013.	6.107,04
15.	Udruženja građana „Demokratija Organizovanje Napredak“, Prijedor	„Obuči sebe = put do ekonomsko snažne žene“	2013.	12.000,00
16.	Udruženje građana „HOME“, Trebinje	„Ekonomska stabilnost – preduslov za ravnopravan status žena u društvu“	2013.	7.000,00

17.	HUG – Žena Hercegovka, Nevesinje	„Senzibilizacija javnog mnijenja po pitanju nasilja u porodici“	2013.	6.000,00
18.	Društvo za razvoj i promociju ženskog sporta u RS i BiH „Žene u sportu – WinS“, Banja luka	„Sportom protiv nasilja“	2013.	8.981,00
19.	Humanitarno udruženje građana „Žena Trnova“, Trnovo	„Osnaživanje žena na selu u četiri opštine Republike Srpske da ravnopravno učestvuju u privrednom i društvenom razvoju svojih zajednica“	2013.	5.000,00
20.	Organizacija žena „Lara“, Bijeljina	„Ravnopravnost kroz prizmu novca - Rodno budžetiranje kao instrument jednakosti u pristupu ekonomskim resursima“	2013.	20.000,00
21.	Udruženje žena „NADA“, Prijedor	„Ekonomsko osnaživanje žena“	2013.	15.000,00
22.	Udruženje građana „Žene Majevice“, Lopare	„Ekonomsko osnaživanje žena u u tri koraka: Od projekta do biznisa“	2013.	20.000,00
23.	Udruga za promicanje kvalitete življenja „PLUS“, Mostar	„Ženska strana uspjeha“	2013.	39.500,00
24.	Udruženje žena Romkinja „Bolja budućnost“, Tuzla	„Aktivna inkluzija Romkinja BiH u javni život i donošenje odluka“	2013.	20.000,00
25.	Udruženje građana „Budućnost“, Modriča	„Politika na ženski način“	2013.	35.000,00
26.	Fondacija udružene žene Banja Luka,	„Jačanje kapaciteta institucija vlasti Brčko Distrikta za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova“	2013.	24.000,00
27.	Udruženje "Vesta humanitarna organizacija", Tuzla	„Unapređenje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou“	2013.	33.000,00
28.	Demokratska organizacija mladih, Velika Kladuša	„Zajedno- za život bez straha“	2013.	14.000,00
29.	Udruženje za unapređenje i kulturu življenja BONAVENTURA, Sarajevo;	„Razvoj i održivost mehanizma za integraciju principa ravnopravnosti spolova u sektoru sigurnosti BiH i promociju učešća žena u policijskim snagama u BiH“	2013.	30.000,00
30.	Fondacija Andante SEE, Sarajevo;	„1325 razloga za ravnopravnost polova“	2013.	39.500,00
31.	Udruženje „Žena BiH“ Mostar;	„Žene, mir, sigurnost: sigurno okruženje - život bez nasilja“	2013.	39.500,00
32.	Udruženje „Mreža žena policajaca“, Sarajevo	„Ravnopravnost u sigurnosti – Budi policajka“	2013.	10.900,00
33.	Udruženje žena Derвента	„Nauči da se zaštititiš“	2013.	27.000,00
34.	Udruženje „Žena-žrtva-rata“, Sarajevo)	„Edukacija za komunikacijske vještine i psihološko seksualno zlostavljanje u ratu za socijalno funkcionisanje u zajednici“	2013.	20.000,00
35.	Udruga građana „SNAGA“, Mostar	„Majke djece sa posebnim potrebama kao ravnopravni građani društva“	2013.	31.000,00
36.	Crveni križ Tuzlanskog kantona, Tuzla	„Model ekonomskog osnaživanja žena smještenih u kolektivne centre na području općine Tuzla“	2012.-2014.	24.400,00
37.	Udruženje za socijalna istraživanja „proMENTE“, Sarajevo	„Izrada studije stanja rodne jednakopravnosti u FBiH za 2011 - 2012“	2012.2013.	50.000,00

R.b	INSTITUCIJA	NAZIV PROJEKTA	PERIOD implementacije	IZNOS (KM)
1.	Dom zdravlja Široki Brijeg	„Prevencija nasilja u obitelji i rad sa obiteljima s poremećenim odnosima“	2014.-2015.	15.000,00
2.	Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS	„Osnaživanje subjekata zaštite u primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici“	2014.-2015.	17,950.50
3.	Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu	„Škola rodne ravnopravnosti“	2014.-2015.	12.422,28
4.	Opština Laktaši	„Ekonomsko osnaživanje žena u ruralnim područjima“	2013-2015.	21.813,00
5.	Ombudsman za djecu Republike Srpske	„Pripreme za certifikaciju vršnjačkih edukatora o pravima djeteta za mlade savjetnike/savjetnice Ombudsmana za djecu Republike Srpske“	2014.-2015.	12.026,66
6.	KJU „Porodično savjetovalište“,	„Moj izbor“	2014.-2015.	10.530,00
7.	Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru	„Profesionalni položaj žena u znanosti- Sveučilište u Mostaru i Univerzitet Džemal Bijedić Mostar“	2014.	36.000,00
8.	Muzička akademija u Sarajevu	„Žene- nositeljice narodne muzičke prakse u Bosni i Hercegovini i obilježavanje 100-godišnjice rođenja prve bosanskohercegovačke etnokoreologinje Jelene Dopuđe“	2014.	30.000,00
9.	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	„Trening trenera za podizanje svijesti i edukaciju zaposlenih u centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine za postupanje u slučajevima nasilja u porodici “-GCF	2014.	9.995,00
10.	Institut za muzičku umjetnost, teatar i multimediju – Muzičke Akademije Sarajevo	„Footloose mjuziklom za ravnopravnost spolova – ustanimo i plešimo zajedno “	2014.	50.000,00
11.	JP Radio – Televizija Unsko – sanskog kantona Bihać	„Obrazovanjem do društvenih promjena“	2014.	10.000,00
12.	Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih	„Snaga je u nama“	2014.	29,473.97
13.	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS	„Škola zadrugarstva I uloga zadruga u razvoju ženskog preduzetništvo I organizovanje u okviru agrobiznisa“	2014.	74.261,36
14.	Federalno ministarstvo okoliša i turizma	„T E G O koncept“ -GCF	2013. -2014.	50.000,00
15.	JU Centar za socijalni rad Jajce	„Lokalna zajednica u akciji prevencije nasilja u porodici, grupe samopomoći poligon za praktikovanje nenasilnog ponašanja“	2013.-2014.	22.803,00
16.	Ministarstvo trgovine i turizma RS	„Žene kao nosioci razvoja seoskog turizma“	2013.-2014.	5.426,33
17.	Agencija za državnu upravu RS	„Obuka državnih službenika/ca: Rodni koncept u državnoj upravi Republike Srpske“	2012.-2014.	29.366,04
18.	Parlamentarna skupština BiH	„Zaustavljanje diskriminacije i ostvarivanje ravnopravnosti u jeziku u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine“	2013.	11.967,83
19.	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova	„Jačanje osposobljenosti policije u borbi protiv nasilja u porodici“	2013.	4.510,00
20.	JU „Kantonalni centar za socijalni rad“ BPK-a Goražde	„Rad sa porodicama s poremećenim porodičnim odnosima“	2013.	22.524,58

21.	Općina Dobretići	Samozapošljavanje žena u kućnoj radinosti kroz radionice zlatoveza i valjanja vune	2013.	5.000,00
22.	Grad Mostar	„Razumijevanje i prepoznavanje nasilja - korak ka prevenciji“	2013.	18.945,00
23.	Poljoprivredni zavod USK	„Ekonomsko osnaživanje žena-ranjivih skupina u općinama Unsko-sanskog kantona kroz plasteničku proizvodnju“	2013.	25.000,00
24.	Ombudsman za djecu RS	„Pripreme za certifikaciju vršnjačkih edukatora o pravima djeteta za mlade savjetnike Ombudsmana za djecu Republike Srpske“	2013.	7.471,30
25.	Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu	„Škola rodne ravnopravnosti“	2013.	13.904,38
26.	JU MES-Međunarodni teatarski i filmski festival u Sarajevu	„Gender Trouble“	2013.	5.000,00
27.	Općina Goražde	„Sunce zasjalo u vrtiću Sunce“	2012.-2013.	5.000,00
28.	Grad Mostar	„Stop nasilju – bolje spriječiti nego liječiti“	2012. -2013	10.000,00
29.	Agencija za pružanje stručnih usluga u poljoprivredi RS	„Žene, oslonac razvoja ruralnih sredina“	2012.-2013.	28.254,90

Članovi 2 i 3: Mjere za eliminaciju diskriminacije žena

Programi i projekti

- Zajednički Program UN agencija u BiH „**Traženje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u BiH**“ (UNDP, UNFPA, UN WOMEN i IOM u saradnji sa predstavnicima nadležnih institucija Bosne i Hercegovine i entiteta);
- Program „**Snaga je u nama**“ (2014, Gender centar RS i Udruženje žena žrtava rata, Sekcija žena Saveza logoraša, Republička organizacija porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Republike Srpske);
- Projekat implementacije **Akcionog plana UNSCR 1325 na lokalnom nivou** (2014, Agencija za ravnopravnost spolova u saradnji sa NVO „Žena BiH“ i uz podršku UN Women).

Istraživanja/publikacije/izveštaji

- **Upotreba rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini BiH**, (2014, Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PS PD BiH, podrška iz sredstava FIGAP programa);
- Istraživanje „**Socijalna i ekonomska prava preživjelih seksualnog nasilja tokom rata u Bosni i Hercegovini, Prepreke i izazovi**“ (2015, realizirano u okviru prethodno navedenog zajedničkog programa UN agencija u BiH);
- Istraživanje „**Stigmatizacija osoba koje su preživjele seksualno nasilje u konfliktu u Bosni i Hercegovini**“ (2015, UNFPA, u okviru zajedničkog programa UN agencija u BiH).

Aktivnosti

- Pripremne aktivnosti za izradu lokalnih akcionih planova za implementaciju **UNSCR 1325** (2015) u **Maglaju, Prnjavoru i Ljubuškom** (ARS BiH, MLJPI BiH u saradnji sa Misijom OSCE u BiH).
- **Obuke o usklađivanju propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH i o uvođenju rodno-odgovornog programskog budžetiranja** za uposlenike/ce institucija nadležnih za provedbu Akcionog plana za implementaciju UN Rezolucije 1325: „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini, (2015, ARS BiH i UN Women)

Član 4. Promoviranje jednakosti spolova između muškaraca i žena

Programi i projekti

- Projekt **"Integriranje načela jednakopravnosti spolova na lokalnoj razini"** u 7 općina (Doboj Jug, Novi Travnik, Novi Grad Sarajevo, Orašje, Sanski Most, Sapna, Žepče) – GCFBiH u saradnji sa SNV Balkan.

Istraživanja/publikacije/izvještaji

- **„Žene i muškarci u BiH“** – Agencija za statistiku BiH (2014 i 2016);
- **„Žene i muškarci u Republici Srpskoj“** – Republički zavod za statistiku RS (2013 i 2015);
- **„Žene i muškarci u Federaciji BiH“** – Federalni zavod za statistiku (2014 i 2016);
- **Istraživanje o socio-ekonomskim rodnim nejednakostima u Republici Srpskoj** (2016, GCRS uz podršku UN Women).

Aktivnosti – Regionalna i međunarodna saradnja

- Regionalni sastanak i Regionalna konferencija na temu: **„Kojeg je roda sigurnost? UN Rezolucija 1325 Žene, mir i sigurnost: globalno-regionalno-lokalno“** (2013, ARS BiH i KO AP UNSCR 1325);
- Konferencija **„Osnaživanje žena i civilno društvo Mediterana“** na kojoj je potpisana Deklaracija o saradnji institucionalnih mehanizama za rodna pitanja zemalja Zapadnog Balkana i Mediteranske inicijative, (2013, ARS BiH u saradnji sa Američko-bosanskom fondacijom (ABF) i Centrom za transatlantske odnose (SAIS);
- Regionalni sastanak i konferencija na temu **“Regionalna platforma za zajedničko djelovanje u oblastima: rod i sigurnost, nasilje i ekonomsko osnaživanje žena”**, (2014, ARS BiH uz podršku OSCE u BiH). Tokom rada Konferencije potpisana **Zajednička izjava o saradnji institucionalnih mehanizama za gender pitanja zemalja regije**;
- Regionalna radionica **“Regionalno umrežavanje na pitanjima ravnopravnosti spolova u zajednički definisanim prioritetnim oblastima”** u okviru koje je održan i donatorski sastanak sa predstavnicima ambasada i međunarodnih razvojnih agencija, tokom kojeg su predstavljeni dosadašnji rezultati i izazovi u implementaciji FIGAP programa i nacrt FIGAP II programskog dokumenta (2015, ARS BiH u saradnji sa Institutom za inkluzivnu sigurnost i OSCE u BiH).

Promotivne aktivnosti – Obilježavanje značajnih datuma

- Različitim promotivnim aktivnostima u Bosni i Hercegovini se tradicionalno obilježava **Sedmica ravnopravnosti spolova („Gender week“)**. ARS BiH je koordinirala izradu Kalendara za Sedmicu ravnopravnosti spolova u kojem su predstavljene sve aktivnosti institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija sa ciljem unapređenja i promocije ravnopravnosti spolova u BiH;
- **„Stvarno ravnopravno“** opšta godišnja kampanja o rodnoj ravnopravnosti, GCRS.

Član 5. Eliminacija stereotipa i predrasuda

Programi i projekti

- Projekt **Izgradnja kapaciteta institucija za ravnopravnost spolova za rješavanje rodno zasnovanog nasilja** (2017-2020, ARS BiH uz finansijsku podršku USAID-a);
- Projekt **Standardi i angažman za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH** (2016-2019., UN WOMEN uz finansijsku podršku švedske Sida-e);
- Regionalni projekat **Borba protiv nasilja nad ženama u Zapadnom Balkanu i Turskoj: Provedba normi, promjena razmišljanja** (2017-2019. UN Women uz podršku EU);
- Grant za nevladine organizacije iz budžeta MLJPI, ARS BiH namijenjen **za podršku izgradnji partnerstva između nevladinih organizacija i nadležnih institucija za provođenje Istanbulske konvencije za 2016. godinu** (u ukupnoj vrijednosti grantova od 50.000 KM);
- **Program za zapošljavanje žrtava nasilja u obitelji** (2016, Federalni zavod za zapošljavanje)
- **Promoviranje pristupa multisektorskim uslugama za žrtve rodno utemeljenog nasilja na kantonalnoj i općinskoj razini** (2017-2019, GCFBiH realizira ovaj projekat u okviru UN Women programa „Standardi i angažman za sprječavanje nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja u Bosni i Hercegovini“, finansijska podrška švedske Sida-e);

- **Projekat izrade baze podataka o slučajevima nasilja u porodici** – informacijski sistem vođenja podataka (2014, GCFBiH uz podršku OSCE – a).
- **Projekat „Rod i reforma pravosuđa u Bosni i Hercegovini“** (VSTV, Atlantska inicijativa, DCAF, uz podršku Kraljevine Norveške i Kraljevine Švedske)

Istraživanja/publikacije/izvještaji

- **Istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama i u porodici u Bosni i Hercegovini**, u okviru UNDP/UNFPA projekta „Sprečavanje i borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u BiH“ (2013, podrška UN agencija i iz sredstava FIGAP programa);
- **Istraživanje o seksualnom uznemiravanju u privatnom sektoru u BiH** (2012, u okviru Projekta UNDP/UNFPA);
- **Ispitivanje blagostanja i sigurnosti žena u OSCE-regionu** (2017 i 2018, OSCE istraživanje - istraživanje o nasilju nad ženama u 10 zemalja, uključujući i BiH, na osnovu metodologije evropske Fundamental Rights Agency-FRA);
- **Istraživanje o uzrocima nasilja u obitelji u FBiH** (2012, GCFBiH iz sredstava FIGAP-a);
- **Informacija o nalazima i preporukama studije o položaju srpskih žena žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini** (2015, GCRS);
- **Istraživanje o rodnom nejednakostima u RS iz perspektive životnih tokova** (GCRS uz podršku UN Women);
- **Priručnik o rodno osjetljivom izvještavanju o nasilju nad ženama i nasilju u porodici** (GCRS).
- **Priručnik „Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH“** (VSTV, Atlantska inicijativa, DCAF, 2014)
- **Rodne predrasude u primjeni prava: Bosanskohercegovački i međunarodni pravni okvir i praksa** (2017, Atlantska inicijativa i DCAF).

Aktivnosti

- Konferencija na visokom nivou **„Monitoring i implementacija Istanbulske konvencije – nove sinergije“** (2015, u okviru predsjedavanja BiH Komitetom ministara VE);
- **Konferencija povodom stupanja na snagu Istanbulske Konvencije** (2014, ARS BiH u saradnji sa Komisijom za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PD PS BiH);
- **Šest radionica o poboljšanju i harmonizaciji pristupa za žrtve nasilja** u sljedećim sektorskim oblastima: besplatna pravna pomoć, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita, zapošljavanje, finansijska pomoć i analiza stanja i formulisanje zaključaka i
- Konferencija **Potrebe žrtava seksualnog nasilja iz perspektive sudstva, tužilaštva i policije** (GCRS, u okviru prethodno navedenog Zajedničkog programa UN Agencija u BiH)
- **Prva regionalna konferencija posvećena femicidu** (2015, GCRS);
- Promotivne aktivnosti na teritoriji cijele BiH u okviru redovne godišnje kampanje **16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja** (kampanje „Život bez nasilja“, „Bijela vrpca; muško NE nasilju nad ženama“, itd).

Član 6. Trgovina ženama i eksploatacija

Programi i projekti

- **Projekat Pomoć Ministarstvu sigurnosti BiH u provedbi Strategije suprostavljanja trgovini ljudima** (2013-2015, Ministarstvo sigurnosti BiH uz finansijsku podršku USAID);
- **Projekat Održive intervencije za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, SUSTAIN** (2008 – 2011, USAID i Catholic Relief Services u saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH);
- **„Održiva re/integracija marginaliziranih grupa žena, djevojaka, djece i žrtava trgovine ljudima kroz program ekonomskog osnaživanja i sveobuhvatne podrške“** (2013, MEDICA Zenica);
- **Regionalni Projekat Balkans ACT (Against Crime of Trafficking) Now!** (2012 – 2014, Europska unija i NGO Međunarodni fond solidarnosti EMMAUS);

- Projekt „**Žene u BiH - sigurne od prijetnji trgovine ljudima**“ (2013, Udruženje za saradnju roditelja i škola u BiH u saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH, uz finansijsku podršku Catholic Relief Services (CRS));
- Projekat „**Borba protiv trgovine ljudima i organizovanog kriminala**“ (2014, Ministarstvo sigurnosti BiH i ICMPD);
- Projekat „**Međusektorska saradnja u cilju unapređenja procedura za proaktivnu zaštitu žrtava trgovine ljudima**“ (2013- 2015, Ministarstvo sigurnosti u saradnji sa Asocijacijom XY);
- Projekat **Jačanje borbe protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata na Zapadnom Balkanu** (2014, International Organisation for Migration-IOM);
- **Regionalni program za socijalnu zaštitu i spriječavanje trgovine ljudima** (2011 – 2015 Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Njemačke, BMZ);
- Regionalni projekat: **Povećanje ekspertize pravosudnih institucija u Albaniji i Bosni i Hercegovini: Tretman žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima** (2013 - 2016. godine);
- Projekt **Prevenција trgovine ljudima u opskrbnim lancima kroz praksu i mjere organa** (2016, Misija OSCE u BiH);
- **Program obilježavanja značajnih datuma iz oblasti ljudskih prava u BiH** (2013 – 2015, Ministarstvo sigurnosti BiH).

Istraživanja / publikacije / izvještaji

- Izvještaj **Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini** (2016, Ministarstvo sigurnosti BiH, USAID i CPRC).

Član 7. Politički i javni život

Programi i projekti

- Projekat **Povećanje opredjeljenosti političkih stranaka za ravnopravnost spolova** (2014, ARS BiH i Misije OSCE u BiH);
- Projekat **Predizborne pomoći Vijeća Evrope za Lokalne izbore 2016** (2016, Centralna izborna komisija BiH);
- Program **Biraj ravnopravno** (Opći izbori 2014. i Lokalni izbori 2016. GC RS)
- Projekat podrške monitoringu i evaluaciji **MEASURE** (USAID, 2014-2019.)

Istraživanja/publikacije/izvještaji

- **Opšti izbori 2014: (Ne)vidljive žene** (2014, GCRS);
- **Lokalni izbori 2016: (Ne)vidljive žene** (2016, GCRS);
- **Analize medijskih sadržaja o vidljivosti žena kandidatkinja tokom izborne kampanje** (Opći izbori 2014, GCRS);
- **Analize medijskih sadržaja o vidljivosti žena kandidatkinja tokom izborne kampanje** (Lokalni izbori 2016, GCRS).
- **Studiju o rodnim razlikama u razvojnim prioritetima unutar političkih stranaka u Bosni i Hercegovini** (USAID, projekat MEASURE, 2016.)
- **Anketa percepcije građana BiH** (USAID, projekat MEASURE, 2016.)
-

Aktivnosti

- **Obuke za žene - kandidatkinje** (2014, ARS BiH i Misija OSCE-a u BiH);
- **Forum „Žena i moć: koliki je stvarni uticaj žena u javnom i političkom životu“** (2014, Nezavisni univerzitet Banja Luka) .

Član 10. Obrazovanje

Programi i projekti

- Projekat **Nikad nije kasno** (JU Osnovna škola „Vitez“, Vitez);
- Projekat **Nikad nije kasno – prilika ženama da završe osnovnu školu** (JU Osnovna škola „Žepče“, Žepče);

- Projekat **Podrška odraslim osobama za završetak osnovnog obrazovanja – naknadno sticanje osnovnog obrazovanja s fokusom na žensku populaciju** (JU Osnovna škola „Džemaludin Čaušević“ Sarajevo);
- Projekat **Pružimo šansu socijalno ugroženim ženskim osobama za završetak osnovne škole** (JU Osnovna škola „Dr. Safvet – beg Bašagić“ Gradačac);
- Projekat **Uključivanje i obrazovanje Roma u Bosni i Hercegovini** (2016, Srednja škola za saobraćaj i komunikacije, Sarajevo);
- **Inkluzija romske djece u obvezatno osnovno obrazovanje u općini Kakanj** (2013 – 2015, Općina Kakanj);
- **Projekti čiji je cilj poboljšanje pristupa i uslova školovanja učenika romske nacionalnosti** i drugih nacionalnih manjina, povećanje stope pohađanja predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja djece romske nacionalnosti i njihove bolje integracije kroz podršku odgojno – obrazovnim ustanovama, stručnim udruženjima i nevladinim organizacijama (2012 – 2016, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke).

Aktivnosti

- **Radionica o pitanjima rodne ravnopravnosti za pedagoginje/pedagoge svih osnovnih i srednjih škola Unsko – sanskog kantona** (2016/17 Misija OSCE-a u BiH i Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko – sanskog kantona).

Član 11. Rad, penzije i socijalna zaštita

Programi i projekti

- **Program dostojanstvenog rada za Bosnu i Hercegovinu za razdoblje 2012. - 2015. godina** (2012 – 2015, Ministarstvo civilnih poslova BiH);
- **Projekat Triple Win** (2013–2016, Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, entitetski zavodi za zapošljavanje i Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BiH, u partnerstvu sa Saveznom agencijom za rad SR Njemačke i Njemačkim društvom za međunarodnu saradnju, GIZ);
- Projekt **Poticaj poduzetništvu žena** (2016, Federalno ministarstvo razvoja, poduzet. i obrta);
- Projekat **promoviranja rodno odgovornih politika u BiH** kao dio regionalnog projekta (2014–2016, UN Women i gender institucionalni mehanizmi u BiH).

Istraživanja/publikacije/izvještaji

- **Rodno odgovorna budžetska analiza odabranih sektora, odnosno programa MLJPI BiH** (2015, UN Women);
- **Istraživanje o broju žena i muškaraca u upravljačkim strukturama preduzeća u BiH** (2014, ARS BiH);
- **Usklađivanje poslovnog i privatnog života u cilju ekonomskog osnaživanja žena** (2014, ARS BiH);
- **Analiza statističkih podataka zastupljenosti muškaraca i žena u ministarstvima i upravnim organizacijama na nivou BiH** (2015, ARS BiH);
- **Poseban izvještaj o nalazima i preporukama istraživanja o socio-ekonomskim rodnom nejednakostima u Republici Srpskoj** (2016, GCRS).

Član 12. Jednak pristup zdravstvenoj zaštiti

Programi i projekti

- **Program Unaprijeđenje univerzalnog pristupa najugroženijih populacija u BiH** (2015, Program Global Fonda za BiH);
- Program **Zdravo jedi, zdravo rasti!** (2014, Ministarstva obrazovanja i nauke FBiH, Ministarstva zdravstva FBiH i Zavoda za javno zdravstvo FBiH);
- Projekt **Poboljšanje sveobuhvatnih usluga u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem mladih u BiH** (2014, Ministarstvo zdravstva FBiH);
- **Unapređenje strateškog okvira za seksualno i reproduktivno zdravlje i prava u BiH** (2017, UNFPA);

- **Projekt reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini** (2015, UNFPA);
- **Koordinirani državni odgovor na HIV/AIDS i tuberkulozu u ratom razorenom i visoko stigmatiziranom okruženju** (2012-2015, Globalni fond za borbu protiv AIDS-a, TBC i malarije);
- **Srazmjerno povećanje univerzalnog pristupa na najrizičnije populacije u Bosni i Hercegovini** (2012 – 2015, Ministarstvo civilnih poslova BiH i UNDP);
- **HIV Projekat** (2016, Globalni fond za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije).

Istraživanja/publikacije/izvještaji

- **Istraživanje o dostupnosti usluga i zdravstvenog osoblja u domeni prevencije raka grlića maternice, te usluga seksualnog i reproduktivnog zdravlja u BiH** (2013, UNFPA).

Aktivnosti

- **Obilježavanje 1. decembra - Svjetskog dan borbe protiv AIDS-a**
- **Dani otvorenih vrata** (2014, Udruženje „Renesansa“ i Udruženje onkologa Federacije BiH)
- U 2016. godini održano je **10 radionica o temi općeg zdravlja, TBC i drugih zaraznih i nezaraznih bolesti**, dijabetesa, seksualno prenosivih bolesti i bolesti ovisnosti (2016, Sarajevo, Visoko, Vitez, Kakanj, Breza, MZ Mosnik, MZ Crvene Njive, MZ Kiseljak).

Član 14. Žene na selu

Programi i projekti

- **Program ruralnog razvitka Federacije BiH 2016-2020** (2016 – 2020, Ministarstvo vodoprivrede, poljoprivrede i šumarstva FBiH);
- **Projekt razvoja tržišne poljoprivrede FARMA II** (2016 – 2021, USAID/Sweden);

Aktivnosti

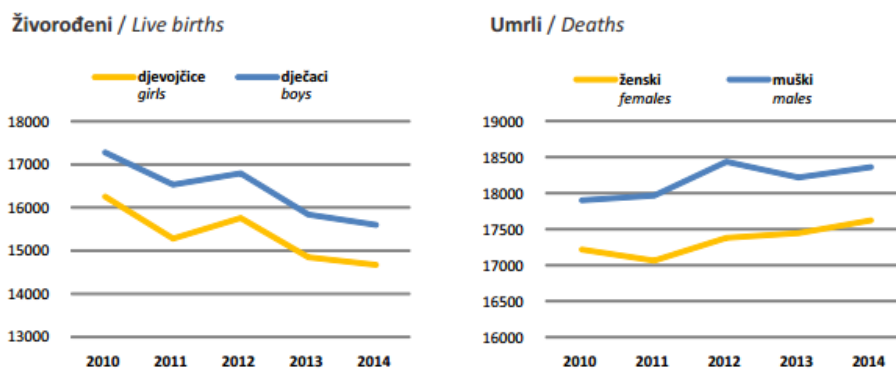
- **Kampanja „RAVNOPRAVNO! za žene na selu** (obilježavanje 15. oktobra, Međunarodnog dana žena na selu u Republici Srpskoj).

PRILOG V –Statistički podaci i istraživanja

Stanovništvo BiH

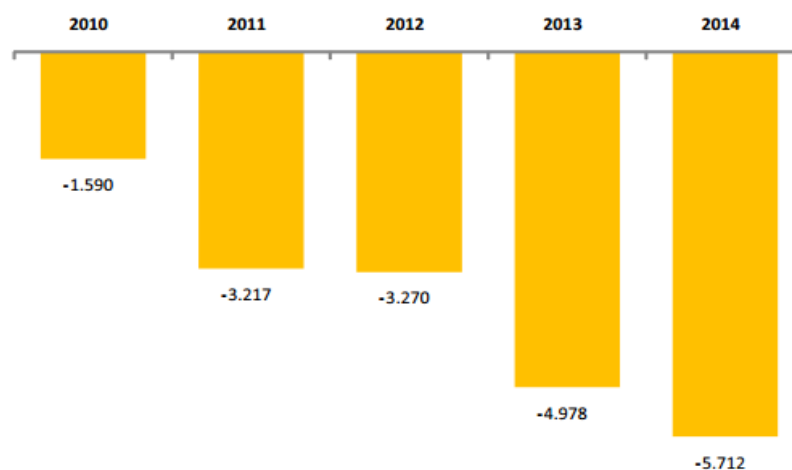
	Živorodeni / Live births			Umrli / Deaths		
	ukupno total	djevojčice girls	dječaci boys	ukupno total	ženski females	muški males
2010.	33.528	16.251	17.277	35.118	17.218	17.900
2011.	31.811	15.280	16.531	35.028	17.063	17.965
2012.	32.547	15.757	16.790	35.817	17.381	18.436
2013.	30.684	14.849	15.835	35.662	17.445	18.217
2014.	30.268	14.671	15.597	35.980	17.620	18.360

Tabela br.1 Živorodeni i umrli razvrstani po spolu, *Žene i muškarci u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

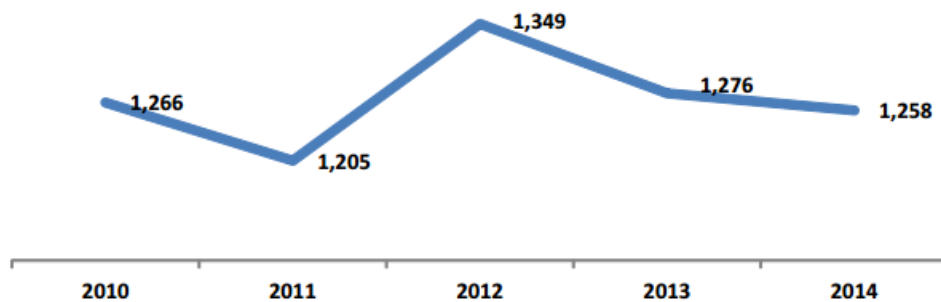
Grafik br.1 Živorodeni i umrli u BiH, *Žene i muškarci u BiH*, Agencija za statistiku BiH

Prirodni priraštaj stanovništva BiH
Natural increase of BiH population

Grafik br.2 Prirodni priraštaj stanovništva BiH, *Žene i muškarci u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Stopa ukupnog fertiliteta u BiH
Total fertility rate in BiH

Grafik br.3 Stopa ukupnog fertiliteta u BiH, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

		(%)					
	Ukupno živorođenih <i>Total live births</i>	prvo <i>first</i>	drugo <i>second</i>	treće <i>third</i>	četvrto <i>fourth</i>	peto i više <i>fifth and more</i>	nepoznato <i>unknown</i>
2010.	33.528	47,5	36,0	11,5	2,9	1,5	0,6
2011.	31.811	47,6	36,9	11,1	2,7	1,4	0,3
2012.	32.547	47,0	37,0	11,7	2,7	1,4	0,2
2013.	30.684	47,6	37,3	11,2	2,8	1,3	0,3
2014.	30.268	47,6	36,9	11,5	2,5	1,1	0,3

Tabela br.2 Ukupan broj živorođenih razvrstan po broju djece,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Prosječna starost majke prema redu rođenja živorođene djece
Average age of mother by childbirth order of live births

	prvo <i>first</i>	drugo <i>second</i>	treće <i>third</i>	četvrto <i>fourth</i>	peto i više <i>fifth and more</i>
2010.	25,9	28,9	31,6	33,1	34,0
2011.	26,3	29,1	31,5	33,1	34,5
2012.	26,5	29,3	31,8	33,2	35,0
2013.	26,7	29,5	31,8	33,2	34,5
2014.	26,9	29,8	32,1	33,4	34,9

Tabela br.3 Prosječna starost majke prema redu rođenja živorođene djece,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Živorodeni prema školskoj spremi roditelja u 2014. godini
Live births by educational attainment of parents in 2014

	Ukupno <i>Total</i>	Bez škole <i>Without education</i>	Nepotpuna osnovna škola <i>Incomplete primary school</i>	Osnovna škola <i>Primary school</i>	Srednja škola <i>Secondary school</i>
Majka <i>Mother</i>	30.268	182	264	3.256	17.662
Otac <i>Father</i>		113	182	2.091	20.389

	Viša škola <i>post-secondary education</i>	Visoka škola <i>University degree</i>	Magisterij <i>Master degree</i>	Doktorat <i>Doctorate</i>	Nepoznato <i>Unknown</i>
Majka <i>Mother</i>	1.566	5.962	550	44	782
Otac <i>Father</i>	1.117	4.330	393	60	1.593

Tabela br.4 Živorodeni prema školskoj spremi roditelja, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Član 2. i 3. Mjere za eliminaciju diskriminacije žena

Godina	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ukupno predmeta	0	1	4	4	5	5	8	4	2	3	4	14
Ukupno procesuiranih lica	0	1	4	4	7	5	13	4	2	4	4	22

Tabela br.5 Predmeti ratnog zločina sa elementima seksualnog nasilja period 2005 – 2016, Sud BiH

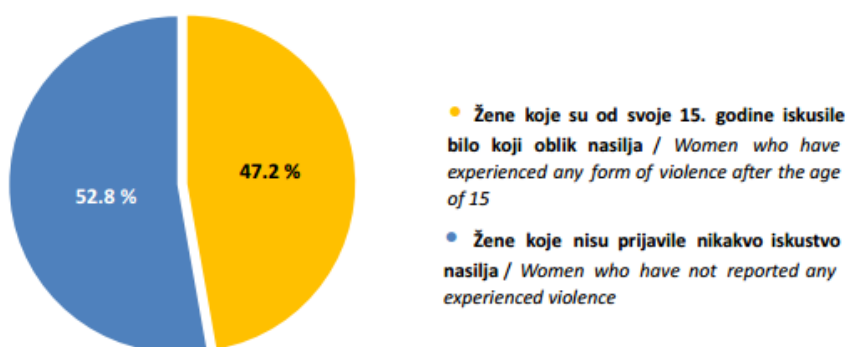
Krivični postupci protiv ukupno lica			Osuđujuće presude			Oslobođeno od optužbi			Kazne dugotrajnog zatvora optuženim licima		
70	67 M	3 Ž	53	51 M	2 Ž	17	16 M	1 Ž	695 godina		

Tabela br.6 Osuđujuće presude za počinioce seksualnog nasilja u oružanom sukobu, Sud BiH

Član 5. Stereotipi i predrasude

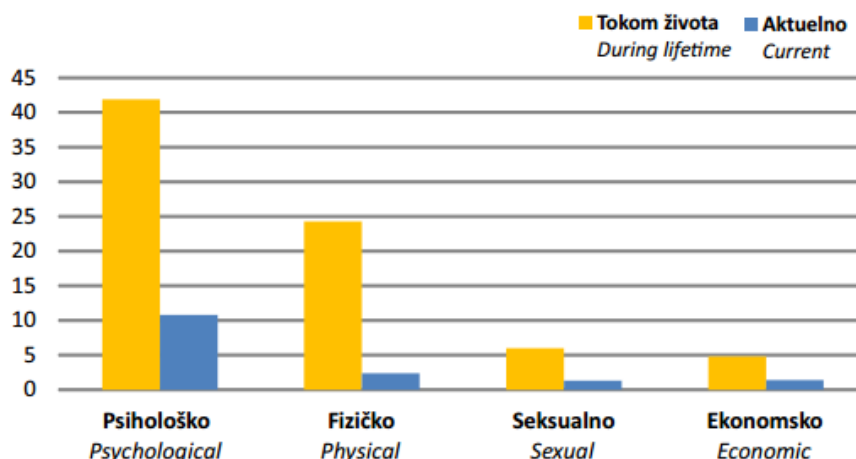
Vrsta podataka	2013		2014		2015		2016	
	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH	RS
Prijavljeno policiji	1669	x	1459	1236	X	1089	x	1096
Podnešeni izvještaji policije	916	x	992	525	x	353	x	460
Prijavljeno tužilaštvima	1078	x	837	x	871	x	881	x
Optuženo u tužilaštvima	540	x	532	x	452	x	391	x
Zahtjevi za izricanje zaštitnih mjera	153	x	168	x	165	x	516	x
Izrečene zaštitne mjere	231	x	293	x	213	x	623	x
Broj predmeta u sudovima	324	x	229	x	420	x	471	x
Broj osuđujućih odluka	319	x	311	x	351	x	414	x
Broj smještenih osoba u sigurne kuće	323	94	373	98	264	X	x	x
Broj upućenih poziva prema SOS telefonima	1004	3969	1103	3647	914	x	x	x

Tabela br.7 Podaci o SOS telefonima, sigurnim kućama i evidentiranim slučajevima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini; tabela predstavlja objedinjene podatke iz izvještaja entitetskih gender centara koji su pripremani na osnovu dostupnih podataka dostavljenjih iz nadležnih institucija na entitetskom, kantonalnom i opštinskom nivou: sudova, tužilaštava, policije i centara za socijalni rad, kao i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima nasilja u porodici. Oznakom 'X' indicirani su podaci koji nedostaju.

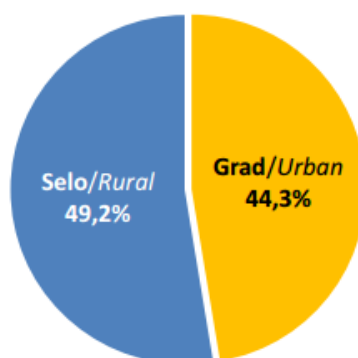
Grafik br.4 Žene koje su od svoje 15. godine iskusile bilo koji oblik nasilja, *Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama*, 2013.

Stope prevalencije različitih oblika nasilja nad ženama
Prevalence rates of various types of violence against women

Grafik br.5 Stope prevalencije različitih oblika nasilja nad ženama,
Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama, 2013.

Stope ukupnog nasilja za žene iz gradskih i seoskih sredina
Overall violence rates for women from urban and rural communities

Grafik br.6 Stope ukupnog nasilja nad ženama iz gradskih i seoskih sredina,
Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama, 2013

Prevalencija različitih tipova nasilja definisanih prema počinitelju i kontekstu
Prevalence of various types of violence identified by the perpetrator and context

Tipovi nasilja	%	Types of violence
Samo iskustvo partnerskog nasilja (od sadašnjeg ili bivšeg partnera)	37,9	Only experience of intimate partner violence (by current or former partner)
Samo iskustvo nasilja u porodici (drugi srodnici i članovi domaćinstva osim partnera)	14,1	Only experience of domestic violence (other relatives or household members, except the partner)
Samo iskustvo nasilja od osoba koje nisu partneri ili srodnici	7,8	Only experience of violence by people who are not partners or relatives
Kombinovano partnersko i nasilje u porodici	15,3	Combined partner and domestic violence
Kombinovano partnersko i nasilje u široj zajednici	4,2	Combined partner and violence in broader community
Kombinovano nasilje u porodici i u široj zajednici	17,4	Combined domestic violence and violence in broader community
Ostalo	3,2	Other

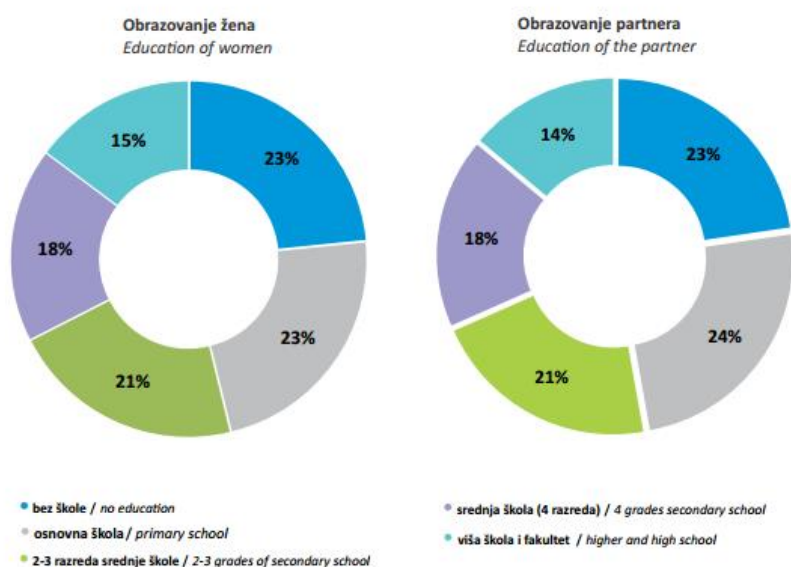
Tabela br.8 Prevalencija različitih tipova nasilja definisanih prema počinitelju i kontekstu,
Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama, 2013.

Stope ukupnog nasilja za različite starosne grupe žena
Overall violence rates for various age groups of women

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
%	56,8	56,4	46,8	47,5	44,2	44,2

Tabela br.9 Stope ukupnog nasilja za različite starosne grupe žena,
Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama, 2013.

Stope prevalencije ukupnog partnerskog nasilja prema obrazovanju žena i obrazovanju partnera*
*Prevalence rate of partner violence by education of women and education of the partner**

Grafik br.7 Stope prevalencije ukupnog partnerskog nasilja prema obrazovanju žena i obrazovanju partnera, *Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama, 2013.*

	2015		2014		2013		2012		2011	
	Broj žena	Broj muškaraca	Broj žena	Broj muškaraca	Broj žena	Broj muškaraca	Broj žena	Broj muškaraca	Broj žena	Broj muškaraca
Počinioci incidenata uz upotrebu vatrenog oružja	18	886	7	774	19	797	66	998	11	905
Žrtve ubistava	11	40	7	28	12	33	14	24	8	29
Žrtve ubistava vatrenim oružjem	8	37	6	33	5	37	12	26	3	13
Vlasnici oružja	278	10019	193	7070	116	4784	102	4142	189	6849
Broj izdatih odobrenja za nabavku oružja	147	6160	146	5997	95	53747	93	5619	114	7922
Broj izdatih odobrenja za nošenje /držanje oružja	114	2568	121	7010	150	555	61	5224	94	7767
Broj osoba ubijenih od strane intimnog partnera ²	9	106	4	106	4	131	7	118	7	89
Broj osoba ubijenih vatrenim oružjem od strane intimnog partnera	2	1	2	0	1	0	3	0	2	0
Broj osoba koje su predale oružje tokom kampanje za prikupljanje oružja	49	347	72	973	49	672	52	310	29	297

Tabela br.10 Podaci Ministarstva sigurnosti BiH prema navedenim djelima.

Član 6 Trgovina ženama i eksploatacija kroz prostituciju

Godina	2012		2013		2014		2015	
Ukupan broj žrtava	39		16		49		35	
	Maloljetni 19	Punoljetni 20	Maloljetni 9	Punoljetni 7	Maloljetni 37	Punoljetni 12	Maloljetni 17	Punoljetni 18
	Ž 36	M 3	Ž 11	M 5	Ž 35	M 14	Ž 27	M 8
Seksualno iskorištavanje	20		3		10		6	
Proizvodnja, posjedovanje i dječija pornografija					1			
Navođenje na prostituciju	3						1	
Prisilni rad - prosijačenje	13		4				24	
Prosjačenje			7		31			
Prisilni rad - eksploatacija					3			
Prodaja radi prisilnog sklapanja braka	3				4			
Prodaja radi prisilnog sklapanja braka/prosjačenje			2				4	
Prodaja radi prisilnog sklapanja braka/bračna zajednica sa maloljetnikom								
Strani državljani	12 ⁸⁰		2 ⁸¹		3 ⁸²		0	
Državljeni BiH	27		14		46		35	

Tabela br.11 Podaci o broju žrtava trgovine ljudima (2012 -2015), *Ministarstvo sigurnosti BiH*

⁸⁰ Srbija, Njemačka i Bugarska

⁸¹ Srbija

⁸² Kosovo, Šri Lanka, Hrvatska

Član 7 Politički i javni život

Poslanici i delegati u Parlamentarnoj skupštini BiH prema spolu u periodu 2014-2018. godine
Representatives and Delegates in the Parliamentary Assembly of BiH by sex in period 2014-2018

	Ukupno <i>Total</i>	Žene <i>Women</i>	Muškarci <i>Men</i>	Spolna struktura,% <i>Sex structure,%</i>		
				žene <i>women</i>	muškarci <i>men</i>	
Parlament BiH	57	12	45	21,1	78,9	Parliament of BiH
Predstavnički dom	42	10	32	23,8	76,2	House of Representatives of BiH
Dom naroda	15	2	13	13,3	86,7	House of People of BiH

Tabela br.12 Poslanici i delegati u Parlamentarnoj skupštini BiH prema spolu u periodu 2014 – 2018,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Opšti podaci o izborima za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
General data on elections for the House of Representatives of the Parliamentary Assembly
of Bosnia and Herzegovina

Kandidatske liste	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH <i>House of Representatives of the Parliamentary Assembly of BiH</i>			List of candidates
	2006.	2010.	2014.	
Ovjereni kandidati	668	881	977	Endorsed candidates
- od toga žene (%)	39,1	36,8	42,3	- share of women (%)
Registrovani birači	2.734.287	3.132.231	3.282.581	Registered in the electoral lists
- od toga žene (%)	50,3	50,2	50,3	- share of women (%)

Tabela br.13 Opšti podaci o izborima za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Opći podaci o izborima za Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH – izbori 2014.
General data on elections for the House of Representatives of the Parliament of the Federation
of BiH – election 2014

Kandidatske liste	Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH	List of candidates
	House of Representatives of the Parliament of Federation BiH	
Ovjereni kandidati	1.714	Endorsed candidates
- od toga žene (%)	40,2	- share of women (%)
Registrovani birači	2.039.316	Registered in the electoral lists
- od toga žene (%)	50,8	- share of women (%)
Izabrani poslanici	98	Elected deputies
- od toga žene (%)	23,5	- share of women (%)

Tabela br.14 Opći podaci o izborima za Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH (2014 – 2018),
Muškarci i žene, Agencija za statistiku BiH.

Opći podaci o izborima za Narodnu skupštinu Republike Srpske - izbori 2014.
General data on elections to the National Assembly of Republika Srpska - election 2014

Kandidatske liste	Narodna skupština Republike Srpske <i>National Assembly of Republika Srpska</i>	List of candidates
Ovjereni kandidati	1.764	<i>Endorsed candidates</i>
- od toga žene (%)	44,6	<i>- share of women (%)</i>
Registrovani birači	1.243.265	<i>Registered in the electoral lists</i>
- od toga žene (%)	50,8	<i>- share of women (%)</i>
Izabrani poslanici	83	<i>Elected deputies</i>
- od toga žene (%)	18,1	<i>- share of women (%)</i>

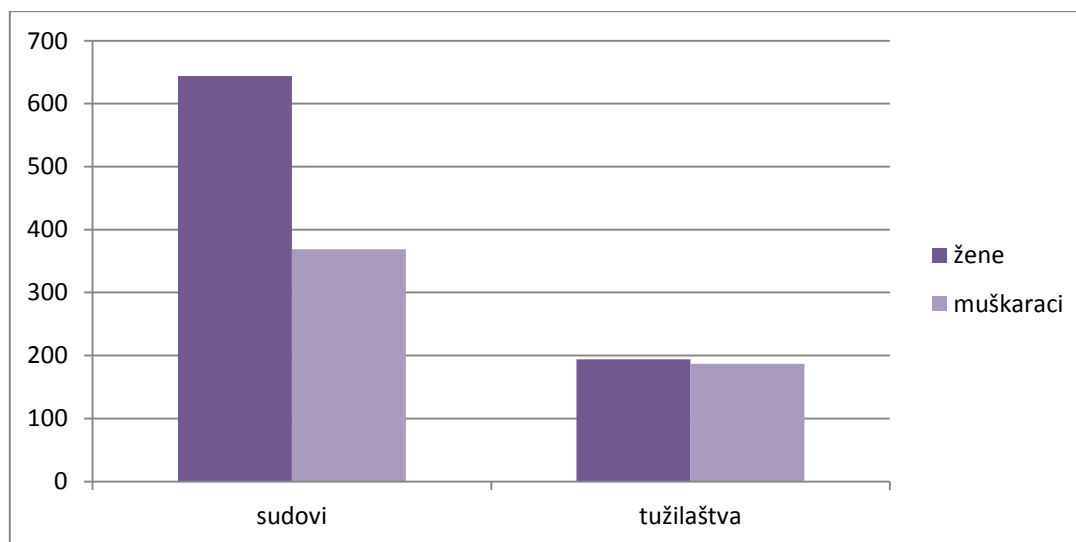
Tabela br.15 Opći podaci o izborima za Narodnu skupštinu Republike Srpske (2014 – 2018),
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Pozicije spol ministarstvo	zaposlenici/e		državni službenici/e		rukovodeći državni službenici/e		% m i ž % žena
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	
Ministarstvo vanjskih poslova BiH	99	40 (28%)	125	143 (53%)	5	0 (0%)	26%
Ministarstvo pravde BiH	101	48 (32%)	31	43 (58%)	7	3 (30%)	40%
Ministarstvo komunikacija i transporta BiH	7	14 (66%)	31	29 (48%)	6	0 (0%)	33%
Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH	13	31 (70%)	41	78 (40%)	9	0 (0%)	37%
Ministarstvo finansija i trezora BiH	6	26 (81%)	34	74 (68%)	4	7 (63%)	66%
Ministarstvo odbrane BiH	36	54 (60%)	84	58 (40%)	10	0 (0%)	33%
Ministarstvo civilnih poslova BiH	13	34 (72%)	24	60 (71%)	9	2 (18%)	40%
Ministarstvo sigurnosti BiH					9	1 (10%)	47%
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH	12	25 (67%)	23	30 (56%)	2	8 (80%)	63%

Tabela br.16 Analiza zastupljenosti muškaraca i žena na svim pozicijama u ministarstvima
 Bosne i Hercegovine

Nivo	Institucija	Muškarci	Žene	Ukupno
BiH	sud	27 (51%)	26 (49%)	53
	tužilaštvo	31 (52,5%)	28 (47,5%)	59
Vrhovni sud FBiH		11 (25%)	33 (75%)	44
Tužilaštvo FBiH		6 (50%)	6 (50%)	12
Viši privredni sud		4 (57,1%)	3 (42,9%)	7
Vrhovni sud RS		8 (36,36%)	14 (63,64%)	22
Tužilaštvo RS		7 (53,84%)	6 (46,16%)	13
Kantonalni	sudovi	37 (27,61)	97 (72,39%)	134
	tužilaštva	98 (48%)	106 (52%)	204
Okružni	sudovi	37 (36,63%)	64 (63,37%)	101
	tužilaštva	41(48,89%)	43 (51,11%)	84
Općinski	sudovi	152 (36%)	270 (64%)	422
Osnovni	sudovi	78 (38,42%)	125 (61,58%)	203
Brčko Distrikt	Osnovni sud	11 (57,89%)	8 (42,11%)	19
	tužilaštvo	4 (44,44%)	5 (55,56%)	9
	Apelacioni sud	4 (50%)	4 (50%)	8
UKUPNO		556 (39,88%)	838 (60,12%)	1394

Tabela br.17 Spolna struktura sudaca i tužitelja prema nivou i vrsti pravosudne institucije, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, 2016.

Grafik br.8 Spolna struktura sudija i tužilaca BiH 2016, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, 2016.

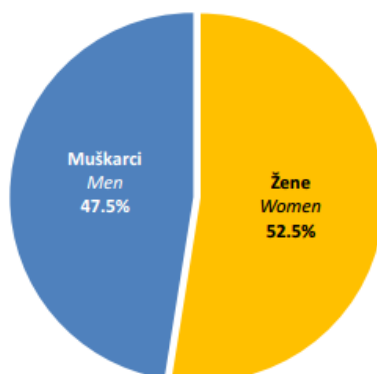
Nivo	Institucija	Muškarci	žene	ukupno
BiH	sud		1	1
	tužilaštvo	1		1
Entitetski FBiH	sud	1		1
	tužilaštvo	1		1
Entitetski RS	Sud i viši privredni sud	1	1	2
	tužilaštvo	1		1
Kantonalni	sud	2	8	10
	tužilaštvo	5	4	9
Okružni	Sudovi i privredni sudovi	6	4	10
	tužilaštvo	3	2	5
Općinski	sudovi	15	16	31
Osnovni	sudovi	14	6	20
Brčko Distrikt	Apelacioni sud	1		1
	Osnovni sud	1		1
	Tužilaštvo	1		1
UKUPNO		55	41	96

Tabela br.18 Spolna struktura rukovodilaca pravosudnih institucija u BiH 2016, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, 2016.

Naziv institucije	Procenat učešća žena	Pozicije koje žene zauzimaju
Direkcija za koordinaciju policijskih tijela	5%	Policijske službenice/ policajke ili starije policajke
Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)	14.52%	Policijske službenice/ policajke i mlađe inspektorice
Granična policija BiH	7.03%	Policajke/mlađe inspektorice
Policija Brčko distrikta	4.8%	
Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske	7.8%	Policajke, inspektorice i više inspektorice
Ministarstva unutrašnjih poslova kantona u Federaciji BiH	7.3%	Policajke i mlađe inspektorice
Federalna uprava policije	7.8%	Starije policajke ili više inspektorice
Federalno Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstva unutrašnjih poslova kantona	46.06%	Administracija
Ministarstvo odbrane BiH	22%	Rukovodeće pozicije
Oružane snage BiH	2.5%	Rukovodeće pozicije
Ministarstvo sigurnosti BiH	47.08%	Ukupan procenat žena u Ministarstvu sigurnosti

Tabela br.19 Zastupljenost žena u policijskim snagama

Spolna struktura državnih službenika u institucijama BiH (stanje na dan 30.06.2015. godine)
Gender structure of civil servants in the institutions of BiH (state on 30th June 2015)

Grafik br.9 Spolna struktura državnih službenika u institucijama BiH, Žene i muškarci u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Član 8 Učešće žena u diplomatiji i međunarodnim organizacijama

Ambasadori i generalni konzuli u diplomatsko-konzularnim predstavništvima BiH
Ambassadors and General Consuls in Diplomatic-Consular Offices of BiH

	Žene <i>Women</i>	Muškarci <i>Men</i>	Spolna struktura, % <i>Sex structure, %</i>	
			ženski <i>females</i>	muški <i>males</i>
2010.	8	48	14,3	85,7
2011.	9	47	16,1	83,9
2012.	12	42	22,2	77,8
2013.	13	37	25,0	74,0
2014.	14	40	25,9	74,1

Tabela br.20 Ambasadori i generalni konzuli u diplomatsko – konzularnim predstavništvima BiH, Ministarstvo vanjskih poslova

Član 10 Obrazovanje

Predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH
Pre-school, primary and secondary education in BiH

	Predškolsko obrazovanje <i>Pre-school education</i>		Osnovno obrazovanje <i>Primary education</i>		Srednje obrazovanje <i>Secondary education</i>	
	djevojčice <i>girls</i>	dječaci <i>boys</i>	učenice <i>female pupils</i>	učenici <i>male pupils</i>	učenice <i>female pupils</i>	učenici <i>male pupils</i>
2010/2011.	8.066	8.962	163.056	172.347	75.076	76.604
2011/2012.	8.211	9.082	154.061	162.596	80.539	82.745
2012/2013.	8.958	9.859	148.585	156.296	82.242	84.420
2013/2014.	9.383	10.497	147.238	154.895	77.468	78.882
2014/2015.	10.290	11.200	144.456	152.363	71.786	72.095

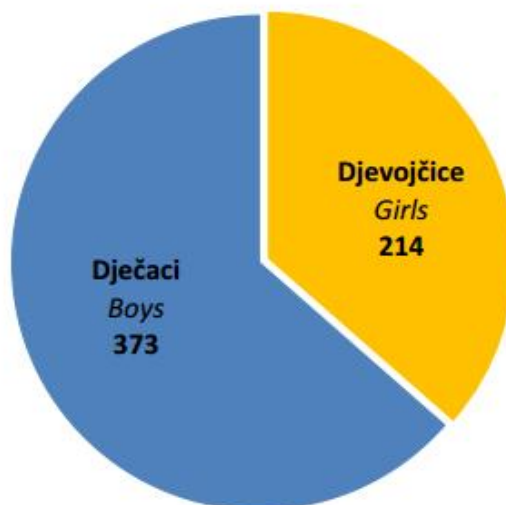
Tabela br.21 Predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH razvrstano po školskim godinama i spolu, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Učenici upisani u prvi razred osnovne i srednje škole u školskoj 2014/2015. godini
Pupils enrolled in first grade of primary and secondary schools in the school year 2014/2015

	Osnovno obrazovanje <i>Primary education</i>		Srednje obrazovanje <i>Secondary education</i>		
	djevojčice <i>girls</i>	dječaci <i>boys</i>	djevojčice <i>girls</i>	dječaci <i>boys</i>	
Redovne škole	16.359	17.139	17.801	18.478	<i>Regular schools</i>
Škole za djecu sa posebnim potrebama	34	91	40	76	<i>Schools for children with special needs</i>

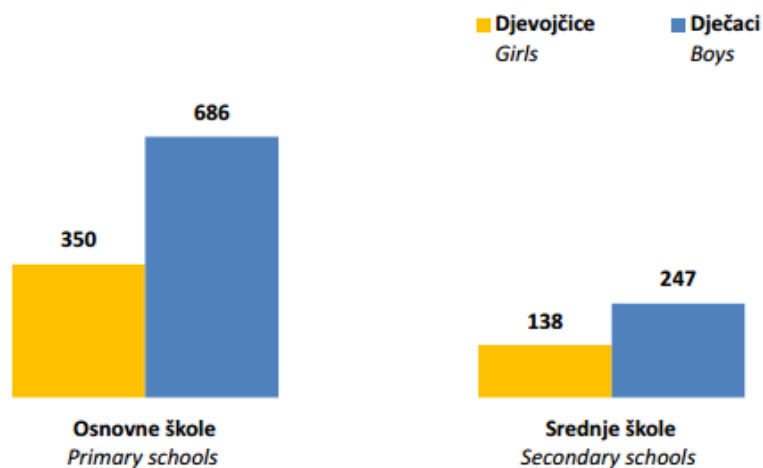
Tabela br.22 Učenici upisani u prvi razred osnovne i srednje škole u školskoj 2014/2015, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Djeca sa posebnim potreba u predškolskim ustanovama u školskoj 2014/2015.godini
Children with special needs in pre-school institutions in the school year 2014/2015

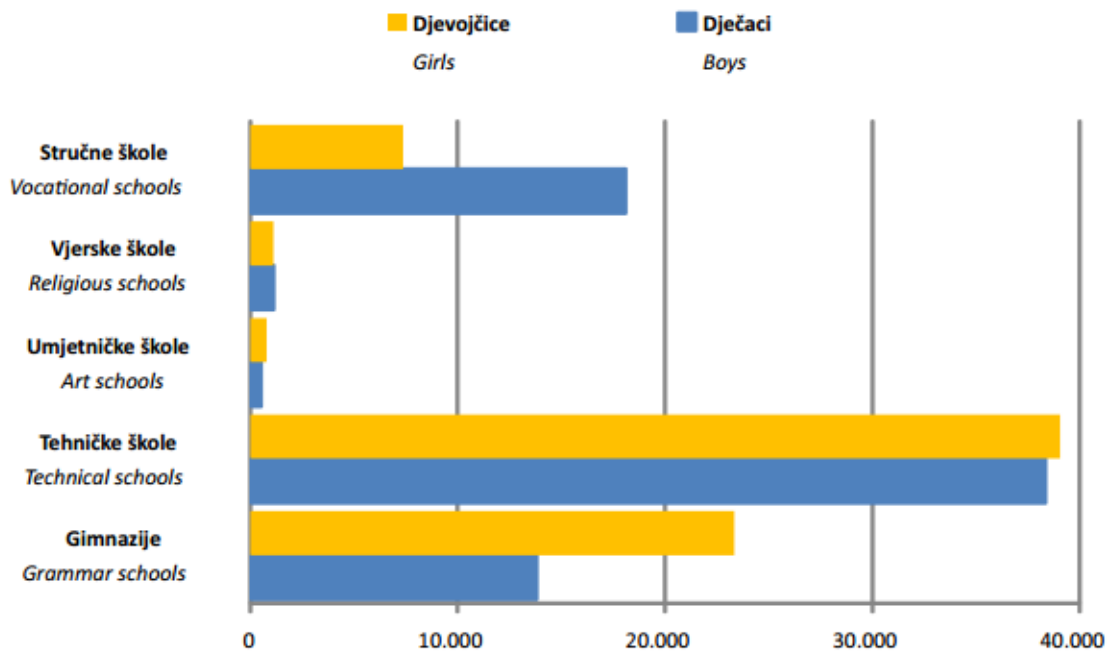
Grafik br.10Djeca sa posebnim potrebama u predškolskim ustanovama u školskoj 2014/2015 , *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Broj djece u osnovnim i srednjim školama za djecu sa posebnim potrebama u školskoj 2014/2015. godini
Number of children in primary and secondary schools for children with special needs in the school year 2014/2015

Grafik br.11 Broj djece u osnovnim i srednjim školama za djecu sa posebnim potrebama u školskoj 2014/2015, Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Srednje obrazovanje u školskoj 2014/2015. godini prema vrsti škole
Secondary education by the type of school in the school year 2014/2015

Grafik br.12 Srednje obrazovanje u školskoj 2014/2015 godini prema vrsti škole, Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Studenti u visokoškolskim ustanovama prema načinu studiranja
Students in institutions of higher education by mode of studying

	Ukupno <i>Total</i>		Redovni studenti <i>Full-time students</i>		Vanredni studenti <i>Part-time students</i>	
	ženski <i>females</i>	muški <i>males</i>	ženski <i>females</i>	muški <i>males</i>	ženski <i>females</i>	muški <i>males</i>
2010/2011.	59.886	47.651	49.737	38.960	10.149	8.691
2011/2012.	59.411	47.672	49.417	38.712	9.994	8.960
2012/2013.	56.325	46.118	46.157	36.638	10.168	9.480
2013/2014.	55.114	44.646	45.712	35.619	9.402	9.027
2014/2015.	53.599	42.826	45.178	34.824	8.421	8.002

Tabela br.23 Studenti u visokoškolskim ustanovama prema načinu studiranja, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Magistri nauka, specijalisti i doktori nauka na visokoškolskim ustanovama
Masters of science, specialists and doctors of science on high school institutions

	Magistri nauka i specijalisti <i>Masters of science and specialists</i>		Doktori nauka <i>Doctors of science</i>	
	ženski <i>females</i>	muški <i>males</i>	ženski <i>females</i>	muški <i>males</i>
2010.	677	621	89	116
2011.	1.243	857	75	114
2012.	1.542	1.088	88	122
2013.	2.011	1.369	112	157
2014.	2.001	1.363	116	185

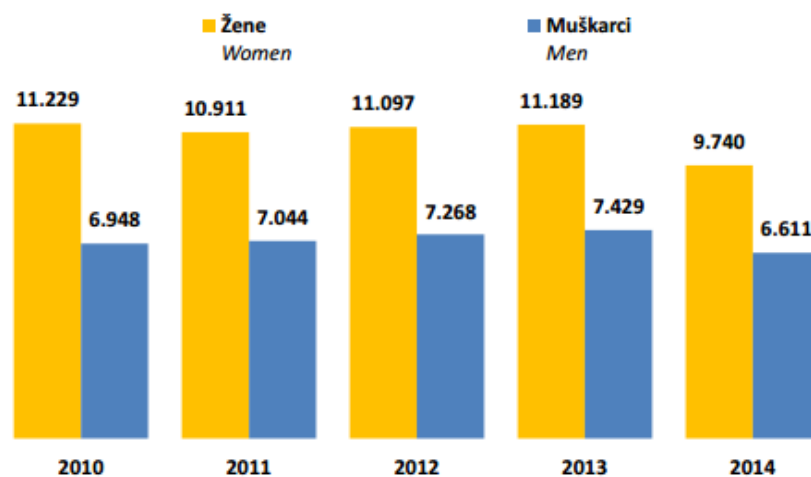
Tabela br.24 Magistri nauka, specijalisti i doktori nauka na visokoškolskim ustanovama, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Diplomirani studenti u školskoj 2013/2014. godini prema oblasti obrazovanja i spolu
Graduated students by education field and sex in school year 2013/2014

Oblast	Žene Women	Muškarci Men	Field
Ukupno	10.930	7.308	Total
Obrazovanje	1.750	704	Education
Humanističke nauke i umjetnost	1.238	548	Humanities and art
Društvene nauke, poslovanje i pravo	4.510	3.081	Social sciences, bussines and law
Prirodne nauke	555	656	Science
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	570	943	Engineering, manufacturing and construction
Poljoprivreda	271	289	Agriculture
Zdravlje i zaštita	1.707	533	Health and welfare
Usluge	309	536	Services
Nepoznato	20	18	Not known or unspecified

Tabela br.25 Diplomirani studenti u školskoj 2013/2014 prema oblasti obrazovanja i spolu,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Diplomirani studenti
Graduated students

Grafik br.13 Diplomirani studenti po školskim godinama i razvrstani po spolu,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Zaposleni u obrazovanju na početku školske godine
Employees in education at the beginning of the school year

	2010/2011.	2011/2012.	2012/2013.	2013/2014.	2014/2015.	
Vaspitači u predškolskim ustanovama / Educators in pre-school institutions						
ukupno	1.208	1.238	1.301	1.388	1.508	total
žene	1.188	1.216	1.284	1.366	1.485	women
muškarci	20	22	17	22	23	men
Nastavno osoblje osnovnih škola / Primary school teachers						
ukupno	24.536	24.605	24.227	24.476	24.062	total
žene	17.131	17.146	17.050	17.315	17.014	women
muškarci	7.405	7.459	7.177	7.161	7.048	men
Nastavnici i stručni saradnici u srednjim školama / Secondary school teachers and associates						
ukupno	12.149	12.773	13.043	13.037	12.774	total
žene	6.938	7.360	7.639	7.687	7.602	women
muškarci	5.211	5.413	5.404	5.350	5.172	men
Nastavnici i saradnici visokoškolskih ustanova / Teachers and assistants in higher education*						
ukupno	8.643	9.224	9.144	9.462	9.581	total
žene	3.440	3.834	3.828	4.080	4.161	women
muškarci	5.203	5.390	5.316	5.382	5.420	men

Tabela br.26 Zaposleni u obrazovanju po akademskim godinama razvrstani po spolu,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

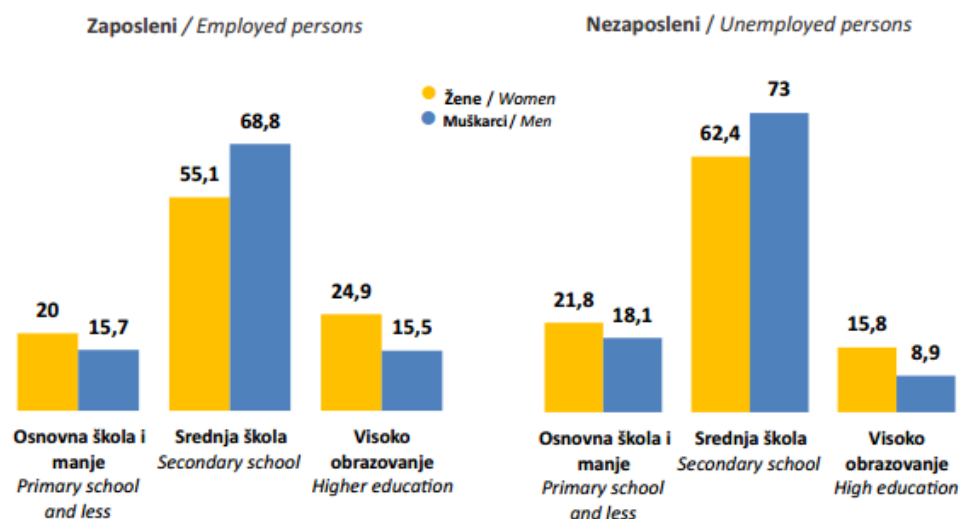
Član 11 Rad, penzije i socijalna zaštita

Osnovne karakteristike stanovništva prema aktivnosti i spolu Basic population characteristics by activity and sex

	Ukupno / Total		Ženski / Females		Muški / Males	
	2013.	2014.	2013.	2014.	2013.	2014.
Stopa aktivnosti <i>Activity rate</i>	43,6	43,7	32,5	33,0	55,3	55,0
Stopa zaposlenosti <i>Employment rate</i>	31,6	31,7	23,0	22,7	40,6	41,2
Stopa nezaposlenosti <i>Unemployment rate</i>	27,5	27,5	29,0	31,2	26,5	25,2
Učešće stanovništva ispod 15 godina <i>Share of population under 15 age</i>	14,8	14,0	14,4	13,4	15,2	14,6
Učešće stanovništva starog 15-64 godine <i>Share of population 15-64 age</i>	68,2	67,8	66,4	65,9	70,0	69,7

Tabela br.27 Osnovne karakteristike stanovništva prema aktivnosti i spolu, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

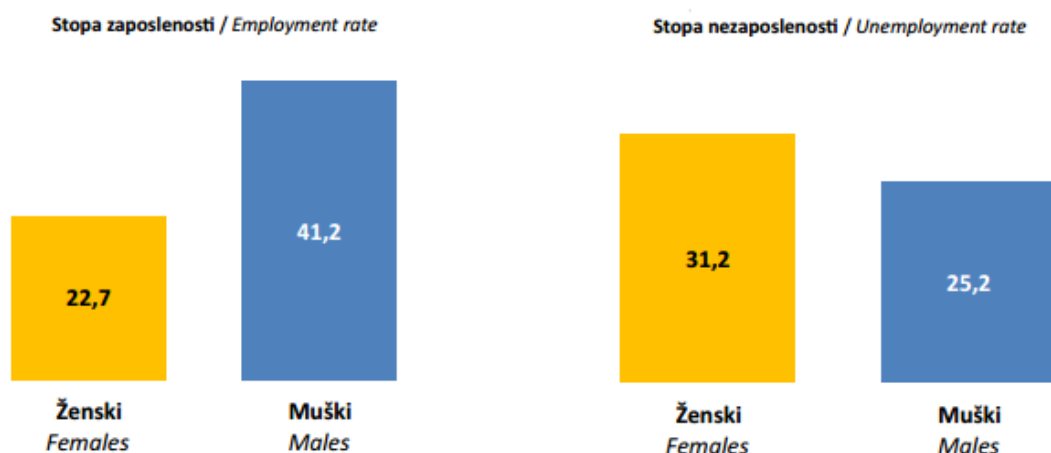
Struktura zaposlenih i nezaposlenih osoba prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu u 2014. godini Structure of employed and unemployed persons by the highest education level attained and sex in 2014

Grafik br.14 Struktura zaposlenih i nezaposlenih osoba prema najvišoj stručnoj spremi i spolu, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Mjere aktivnosti stanovništva prema spolu u 2014. godini

Measures of the activity of the population by sex in 2014

Grafik br.15 Mjere aktivnosti stanovništva prema spolu, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Struktura zaposlenih prema statusu u zaposlenosti

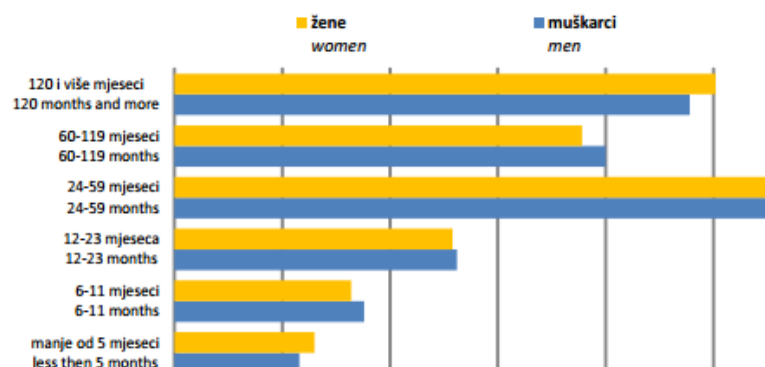
Structure of persons in employment by employment status

	Ukupno / Total		Ženski / Females		Muški / Males	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Zaposlenici <i>Employees</i>	74,6	77,0	75,9	77,7	73,8	76,5
Samozaposlenici <i>Self-employed persons</i>	20,7	19,1	15,2	14,4	24,0	21,8
Neplaćeni pomažući članovi <i>Unpaid family workers</i>	4,7	(4.0)	(8.9)	(7.9)	(2.2)	(1.7)

Tabela br.28 Struktura zaposlenih prema statusu u zaposlenosti, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

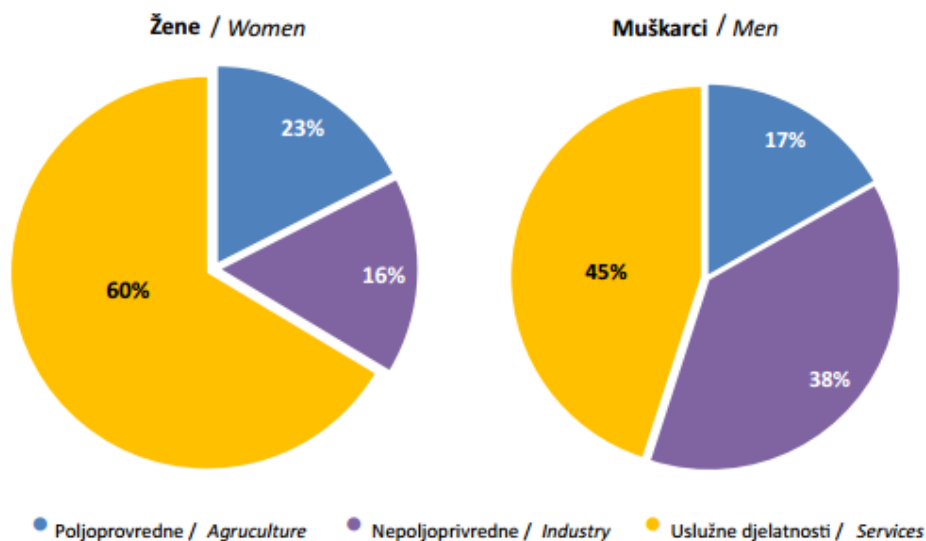
Struktura nezaposlenih prema trajanju nezaposlenosti u 2014. godini

Structure of unemployed persons by duration of unemployment in 2014

Grafik br.16 Struktura nezaposlenih prema trajanju nezaposlenosti u 2014. godini, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku BiH, 2014

Struktura zaposlenih prema grupama područja djelatnosti ¹ u 2014. godini
Structure of persons in employed person by groups of sections of economic activities¹ in 2014

Grafik br.17 Struktura zaposlenih prema grupama područja djelatnosti,
Anketa o radnoj snazi, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Zaposleni sa punim i kraćim od punog radnog vremena
Employed persons working full-time or part-time

	Žene Women		Muškarci Men		%
	2013.	2014.	2013.	2014.	
Puno radno vrijeme	89,3	90,8	91,0	93,0	Full time
Kraće od punog radnog vremena	10,7	9,2	9,0	7,0	Part time

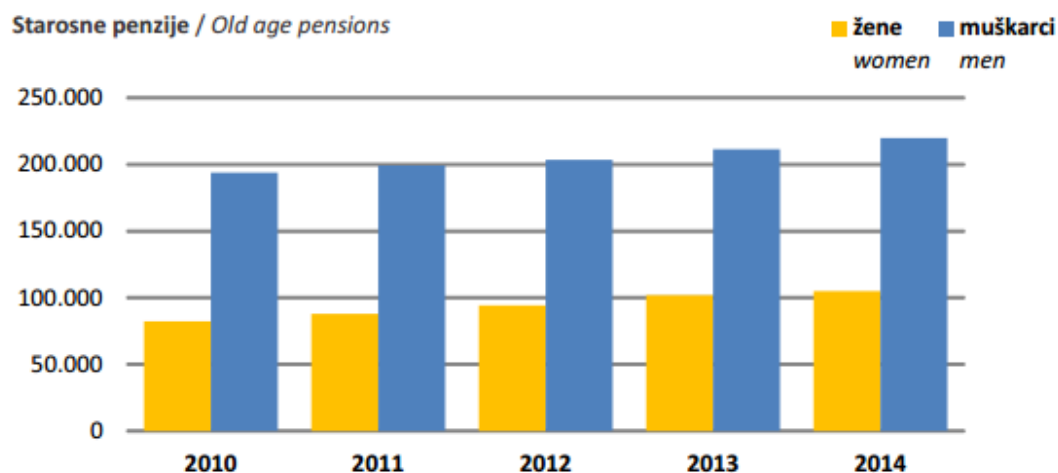
Tabela br.29 Zaposleni sa punim i kraćim od punog radnog vremena,
Anketa o radnoj snazi, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Prosjeak uobičajenih sedmičnih sati rada na glavnom poslu prema grupama područja djelatnosti
Average hours usually worked per week on main job by groups of sections of economic activities

	Žene Women		Muškarci Men		
	2013.	2014.	2013.	2014.	
Ukupno	40,9	41,3	43,0	43,0	Total
Poljoprivredne djelatnosti	37,3	39,1	43,5	43,7	Agriculture
Nepoljoprivredne djelatnosti	42,9	43,1	43,4	43,2	Industry
Uslužne djelatnosti	41,5	41,4	42,5	42,6	Services

Tabela br.30 Prosjeak uobičajenih sedmičnih sati rada na glavnom poslu prema grupama područja
 djelatnosti, *Anketa o radnoj snazi, Agencija za statistiku BiH, 2014.*

Korisnici prava na penziju prema spolu
Pension beneficiaries by sex

Grafik br.18 Korisnici prava na penziju prema spolu, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku, 2014.

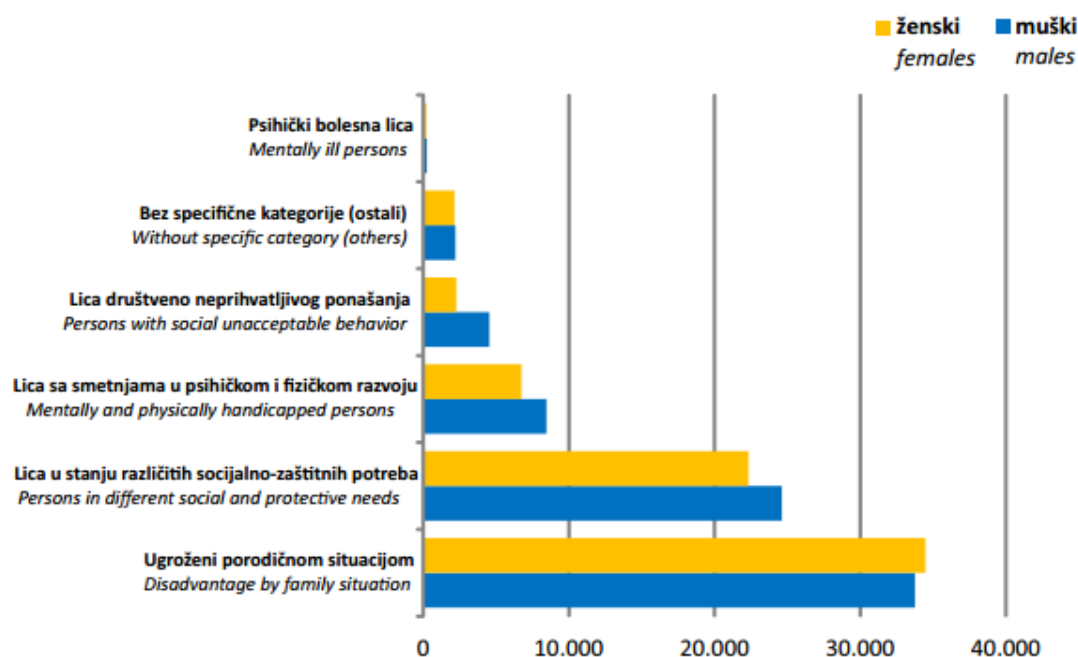
Grafik br.19 Korisnici invalidskih penzija, *Anketa o radnoj snazi*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Korisnici socijalne zaštite
Social welfare beneficiaries

	Maloljetni korisnici <i>Minor beneficiaries</i>			Punoljetni korisnici <i>Adult beneficiaries</i>		
	Ukupno <i>Total</i>	Ženski <i>Females</i>	Muški <i>Males</i>	Ukupno <i>Total</i>	Ženski <i>Females</i>	Muški <i>Males</i>
2010.	170.594	80.502	90.092	498.828	264.167	234.661
2011.	173.791	81.156	92.635	482.228	251.902	230.326
2012.	184.720	87.304	97.416	522.701	270.342	252.359
2013.	150.756	72.415	78.341	406.705	204.786	201.919
2014.	142.012	68.168	73.844	409.195	210.118	199.077

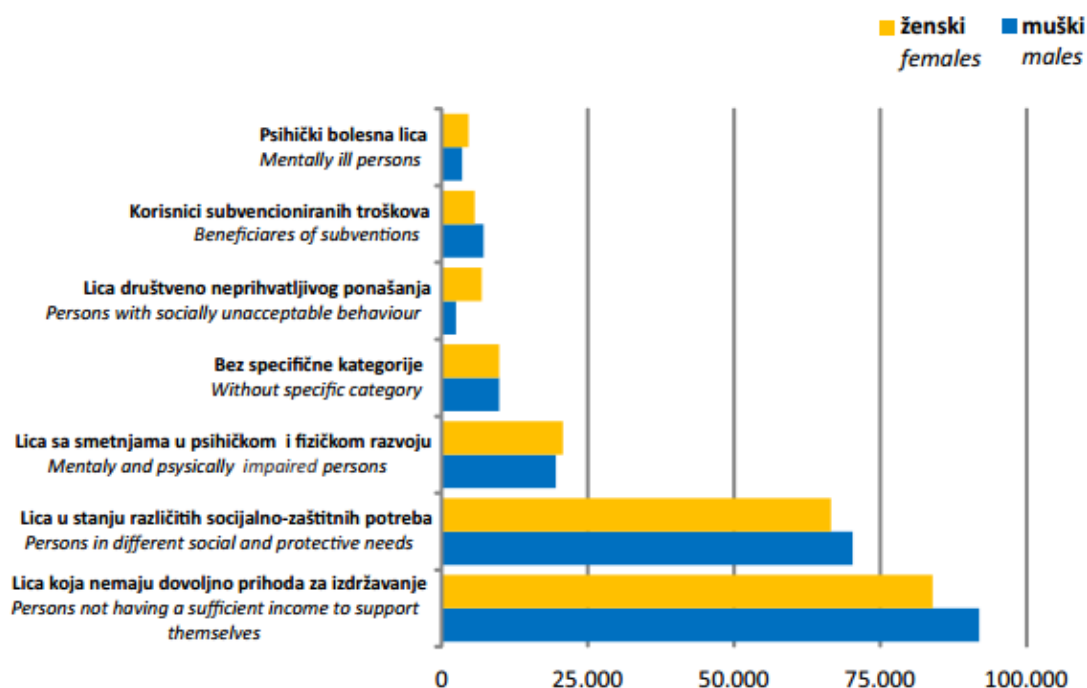
Tabela br.31 Korisnici socijalne zaštite, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Maloljetni korisnici socijalne zaštite prema grupama kategorija i spolu u 2014. godini
Minor beneficiaries of social welfare by type of category and sex in 2014

Grafik br.20 Maloljetni korisnici socijalne zaštite prema grupama kategorija i spolu, Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Punoljetni korisnici socijalne zaštite prema grupama kategorija i polu u 2014. godini
Adult beneficiaries of social welfare by type of category and sex in 2014

Grafik br.21 Punoljetni korisnici socijalne zaštite prema grupama kategorija i spolu, Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Maloljetni korisnici socijalne zaštite prema osnovnim kategorijama i starosnim grupama u 2014. godini
Minor beneficiaries of social welfare by basic categories and age groups in 2014

Kategorija korisnika	Ukupno Total	ispod 7 godina under 7 years	7 - 14	15 - 16	17 - 18	Category of beneficiary
UKUPNO / TOTAL						
svega	142.012	31.107	41.555	36.350	33.000	<i>all</i>
ženski	73.844	16.040	21.143	18.860	17.801	<i>males</i>
muški	68.168	15.067	20.412	17.490	15.199	<i>females</i>
Ugroženi porodičnom situacijom / Disadvantaged by family situation						
svega	68.228	18.172	22.172	15.570	12.314	<i>all</i>
ženski	33.752	8.772	11.177	7.671	6.132	<i>females</i>
muški	34.476	9.400	10.995	7.899	6.182	<i>males</i>
Lica sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju / Mentally and physically impaired persons						
svega	15.186	2.873	5.878	3.745	2.690	<i>all</i>
ženski	8.448	1.527	3.175	2.154	1.592	<i>females</i>
muški	6.738	1.346	2.703	1.591	1.098	<i>males</i>
Lica društveno neprihvatljivog ponašanja / Persons with social unacceptable behavior						
svega	6.807	355	1.361	2.337	2.754	<i>all</i>
ženski	4.541	188	797	1.511	2.045	<i>females</i>
muški	2.266	167	564	826	709	<i>males</i>
Psihički bolesna lica / Mentally ill persons						
svega	467	25	79	119	244	<i>all</i>
ženski	255	12	42	55	146	<i>females</i>
muški	212	13	37	64	98	<i>males</i>
U stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba / Persons in different social and protective needs						
svega	46.957	8.602	10.784	13.632	13.939	<i>all</i>
ženski	24.630	4.999	5.293	7.004	7.334	<i>females</i>
muški	22.327	3.603	5.491	6.628	6.605	<i>males</i>
Bez specifične kategorije (ostali) / Without specific category (others)						
svega	4.367	1.080	1.281	947	1.059	<i>all</i>
ženski	2.218	542	659	465	552	<i>females</i>
muški	2.149	538	622	482	507	<i>males</i>

Tabela br.32 Maloljetni korisnici socijalne zaštite prema osnovnim kategorijama i starosnim skupinama,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Punoljetni korisnici socijalne zaštite prema osnovnim kategorijama i starosnim grupama u 2014. godini
Adult beneficiaries of social welfare by basic categories and age groups in 2014

Kategorija korisnika	Ukupno Total	18 - 21	22 - 26	27 - 45	46 - 59	60 - 65	65 +	Category of beneficiary
UKUPNO / TOTAL								
svega	409.195	31.991	45.210	77.695	89.875	77.135	87.289	<i>all</i>
ženski	199.077	15.866	22.531	38.341	44.146	37.298	40.895	<i>females</i>
muški	210.118	16.125	22.679	39.354	45.729	39.837	46.394	<i>males</i>
Korisnici subvencioniranih troškova / Beneficiaries of subventions								
svega	10.728	509	489	1.803	2.512	2.349	3.066	<i>all</i>
ženski	5.665	312	265	1.015	1.334	1.251	1.488	<i>females</i>
muški	5.063	197		788	1.178	1.098	1.578	<i>males</i>
Lica sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju / Mentally and psysically impaired persons								
svega	41.212	3.362	4.559	9.173	8.677	6.574	8.867	<i>all</i>
ženski	21.484	1.842	2.380	4.919	4.456	3.519	4.368	<i>females</i>
muški	19.728	1.520	2.179	4.254	4.221	3.055	4.499	<i>males</i>
Lica društveno neprihvatljivog ponašanja / Persons with socially unacceptable behaviour								
svega	9.268	1.603	1.779	2.535	1.933	881	537	<i>all</i>
ženski	6.879	1.048	1.253	1.953	1.536	678	411	<i>females</i>
muški	2.389	555	526	582	397	203	126	<i>males</i>
Psihički bolesna lica / Mentally ill persons								
svega	8.563	400	855	2.456	2.664	1.042	1.146	<i>all</i>
ženski	4.639	222	514	1.377	1.407	573	546	<i>females</i>
muški	3.924	178	341	1.079	1.257	469	600	<i>males</i>
Lica koja nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje / Persons not having a sufficient income to support themselves								
svega	181.152	12.181	17.242	30.877	37.450	39.373	44.029	<i>all</i>
ženski	83.966	5.685	7.967	14.090	17.544	18.303	20.377	<i>females</i>
muški	97.186	6.496	9.275	16.787	19.906	21.070	23.652	<i>males</i>
Lica u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba / Persons in different social and protective needs								
svega	137.260	12.922	18.505	26.255	31.931	23.636	24.011	<i>all</i>
ženski	66.586	6.183	9.307	12.813	15.538	11.368	11.377	<i>females</i>
muški	70.674	6.739	9.198	13.442	16.393	12.268	12.634	<i>males</i>
Bez specifične kategorije (ostali) / Without specific category (others)								
svega	21.012	1.014	1.781	4.596	4.708	3.280	5.633	<i>all</i>
ženski	9.858	574	845	2.174	2.331	1.606	2.328	<i>females</i>
muški	11.154	440	936	2.422	2.377	1.674	3.305	<i>males</i>

Tabela br.33 Punoljetni korisnici socijalne zaštite prema osnovnim kategorijama i starosnim skupinama,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Korisnici domova za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja
Residents of institutions for children and adolescents without parental care

	Ukupno <i>Total</i>	Djevojčice <i>Girls</i>	Dječaci <i>Boys</i>	Spolna struktura, % <i>Sex structure, %</i>	
				djevojčice <i>girls</i>	dječaci <i>boys</i>
2010.	763	400	363	52,4	47,6
2011.	746	433	313	58,0	42,0
2012.	765	447	318	58,4	41,6
2013.	678	315	363	46,5	53,5
2014.	760	361	399	47,5	52,5

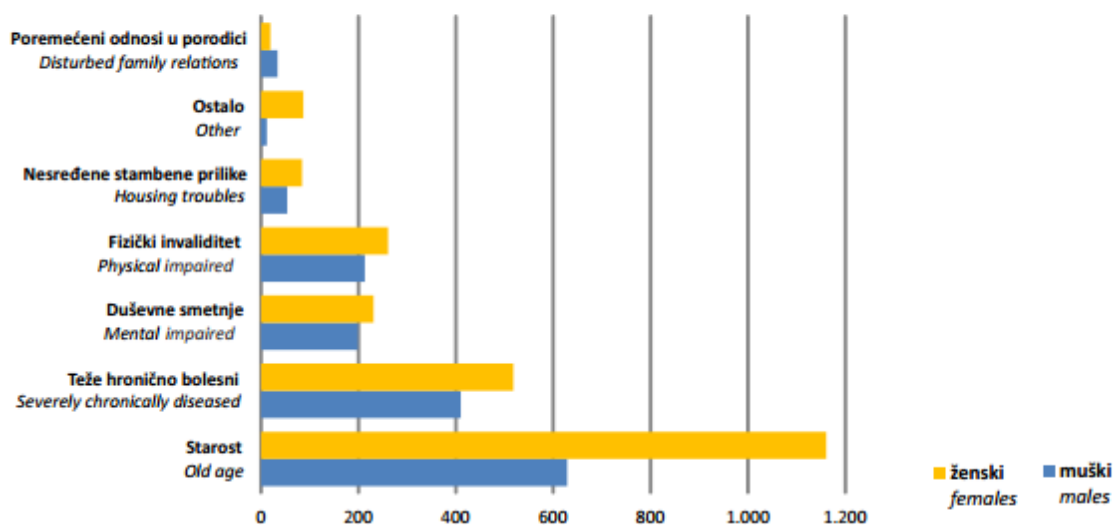
Tabela br.34 Korisnici domova za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Korisnici ustanova socijalne zaštite za invalidnu djecu, omladinu i odrasle ometene u psihičkom i fizičkom razvoju prema starosnim grupama
Residents of social welfare institutions for physically and mentally impaired children, adolescents and adults by age groups

		Ukupno <i>Total</i>	Godine starosti korisnika <i>Age of residents</i>			
			10 godina i mlađi <i>10 years and younger</i>	11 - 21	iznad 21 godine <i>over 21 years</i>	
2010.	svega	1.571	126	387	1.058	all
	muški	1.008	84	208	716	<i>males</i>
	ženski	563	42	179	342	<i>females</i>
2011.	svega	1.570	151	367	1.052	all
	muški	1.013	111	197	705	<i>males</i>
	ženski	557	40	170	347	<i>females</i>
2012.	svega	1.628	157	411	1.060	all
	muški	1.049	117	230	702	<i>males</i>
	ženski	579	40	181	358	<i>females</i>
2013.	svega	1.927	182	451	1.294	all
	muški	1.134	130	256	748	<i>males</i>
	ženski	793	52	195	546	<i>females</i>
2014.	svega	1.276	191	337	748	all
	muški	751	134	204	413	<i>males</i>
	ženski	525	57	133	335	<i>females</i>

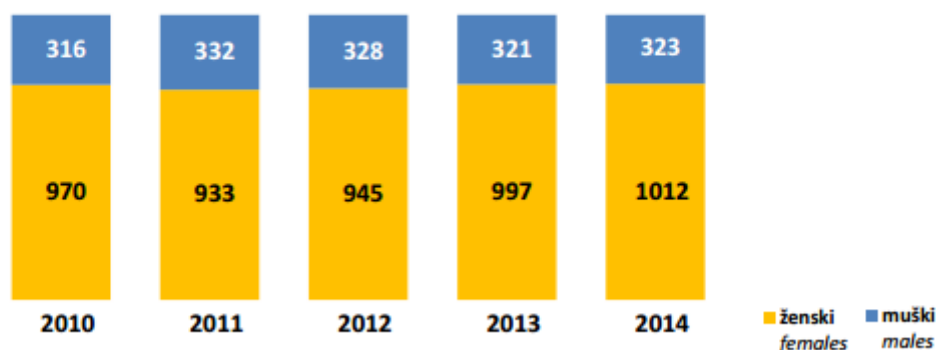
Tabela br.35 Korisnici ustanova socijalne zaštite za invalidnu djecu, omladinu i odrasle ometene u psihičkom i fizičkom razvoju prema starosnim grupama, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku

Korisnici ustanova socijalne zaštite za odrasla lica prema razlogu smještaja u 2014. godini
Residents of social welfare institutions for adults by reason of institutionalisation in 2014

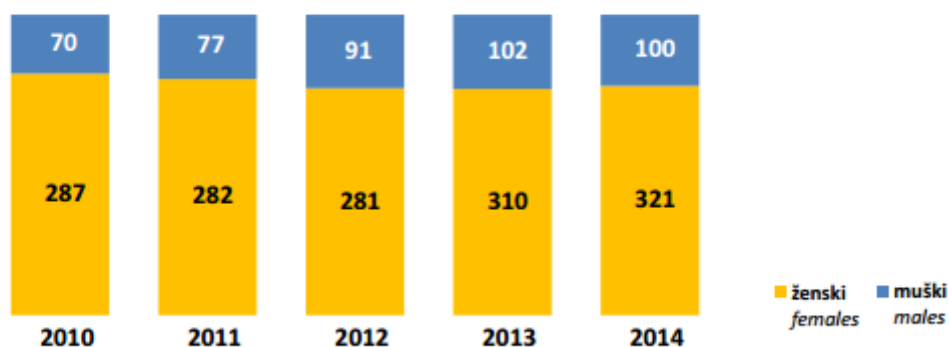
Grafik br.22 Korisnici ustanova socijalne zaštite za odrasla lica prema razlogu smještaja u 2014., Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Zaposleni u centrima za socijalni rad
Employees in the social welfare institutions

Grafik br.23 Zaposleni u centrima za socijalni rad, Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Zaposleni u domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja
Employees in the institutions for children and adolescents without parental care

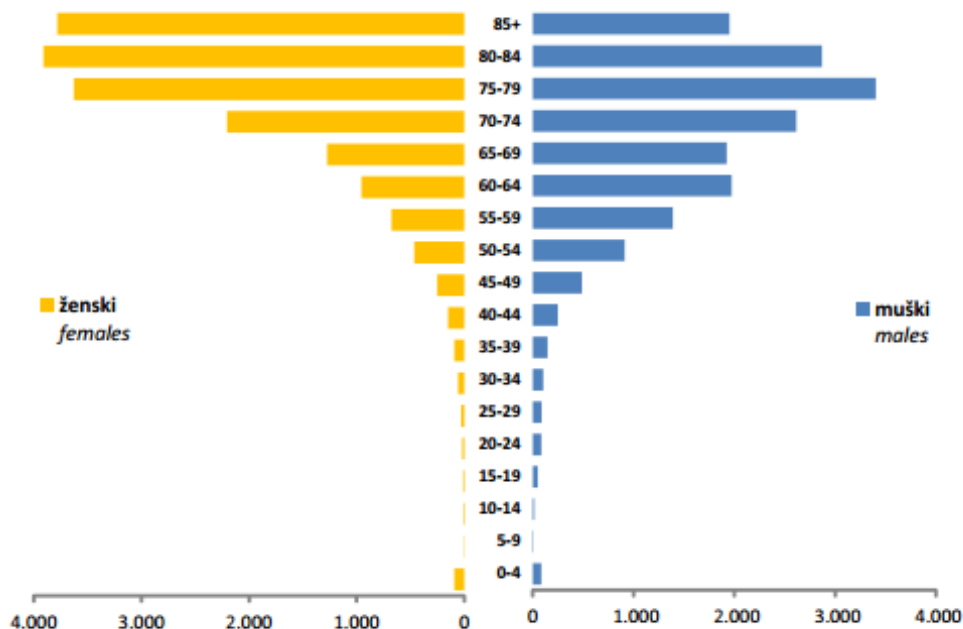

Grafik br.24 Zaposleni u domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja, Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Član 12 Jednakost u pristupu zdravstvenoj zaštiti

Umrli prema spolu i starosnim grupama u 2014. godini

Deaths by age groups and sex in 2014

Grafik br.25 Umrli prema spolu i starosnim grupama, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Prosječna starost umrlih osoba

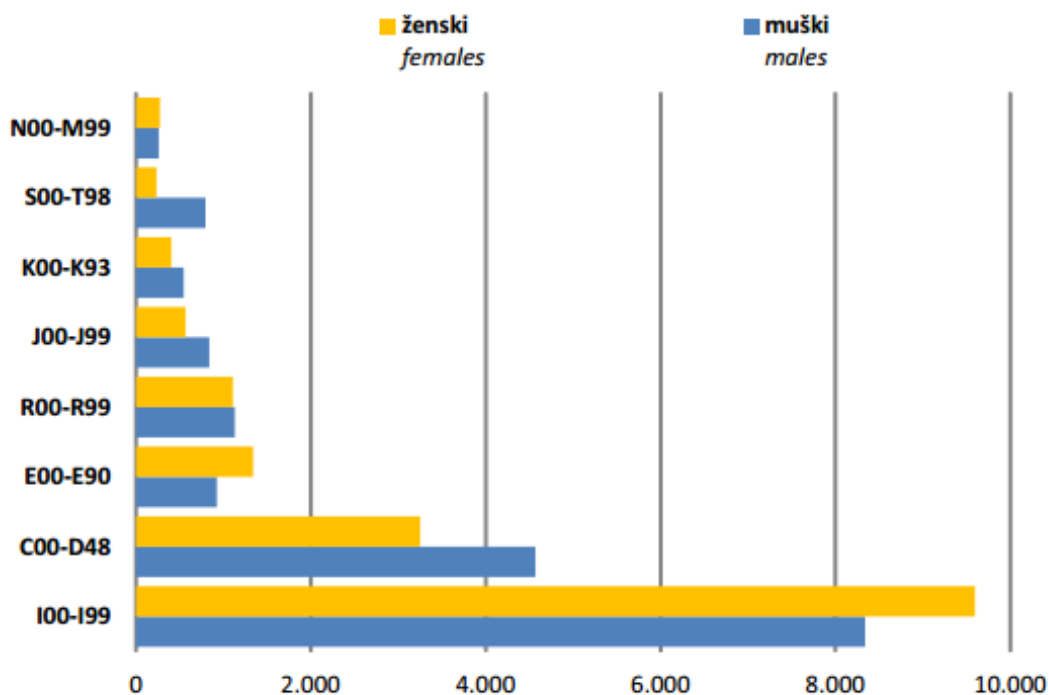
Average age of deaths

	Ukupno <i>Total</i>	Žene <i>Women</i>	Muškarci <i>Men</i>
2010.	71,6	74,5	68,9
2011.	72,1	75,0	69,4
2012.	72,5	75,3	69,8
2013.	72,7	75,5	70,0
2014.	73,0	75,8	70,4

Tabela br.36 Prosječna starost umrlih osoba, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Umrli prema vodećim uzrocima smrti i spolu u 2014. godini

Deaths by cause of death and sex in 2014

I00-I99

Oboljenja cirkulatornog sistema / *Diseases of the circulatory system*

C00-D48

Tumori / *Neoplasm*

E00-E90

Endokrina i metabolička oboljenja sa poremećajima u ishrani / *Endocrine, metabolic and nutritional diseases*

R00-R99

Simptomi, znakovi i nedovoljno definisana stanja / *Symptoms, signs and ill-defined conditions*

J00-J99

Oboljenja respiratornog sistema / *Diseases of the respiratory system*

K00-K93

Bolesti probavnog sistema / *Diseases of digestive system*

S00-T98

Povrede i trovanja / *Injuries and intoxications*

N00 - M99

Oboljenja genitourinarnog sistema / *Diseases of the genitourinary system*

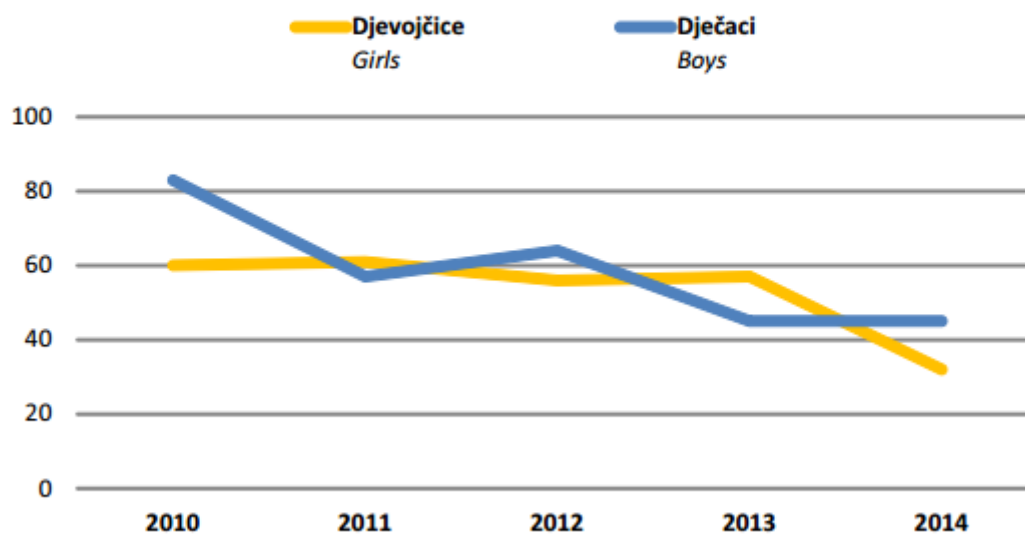
Grafik br.26 Umrli prema vodećim uzrocima smrti i spolu, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Nasilne smrti prema vrsti i spolu
Violent deaths by type and sex

		ukupno <i>total</i>	nesretan slučaj <i>accident</i>	samoubistvo <i>suicide</i>	ubistvo <i>murder</i>	nepoznato <i>unknown</i>	
	svega	1.111	593	443	50	25	all
2010.	ženski	238	125	96	14	3	<i>females</i>
	muški	873	468	347	36	22	<i>males</i>
	svega	1.154	616	459	48	31	all
2011.	ženski	229	92	113	17	7	<i>females</i>
	muški	925	524	346	31	24	<i>males</i>
	svega	1.053	581	397	52	23	all
2012.	ženski	231	111	99	16	5	<i>females</i>
	muški	822	470	298	36	18	<i>males</i>
	svega	1.019	569	369	41	40	all
2013.	ženski	229	113	96	14	6	<i>females</i>
	muški	790	456	273	27	34	<i>males</i>
	svega	1.020	553	383	48	36	all
2014.	ženski	234	121	96	12	5	<i>females</i>
	muški	786	432	287	36	31	<i>males</i>

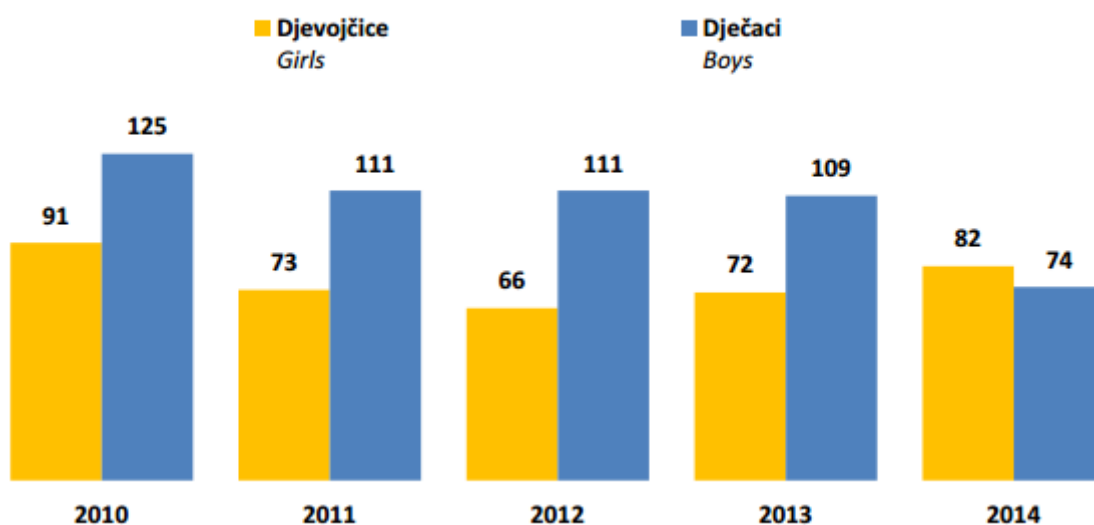
Tabela br.37 Nasilne smrti prema vrsti i spolu, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Mrtvorođeni prema spolu
Stillbirths by sex

Grafik br.27 Mrtvorođeni prema spolu, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Umrli dojenčad prema spolu
Infant deaths by sex

Grafik br.28 Umrli dojenčad prema spolu, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Član 16 Brak i porodični odnosi

Sklopljeni brakovi prema spolu i starosnim grupama
Marriages by sex and age groups

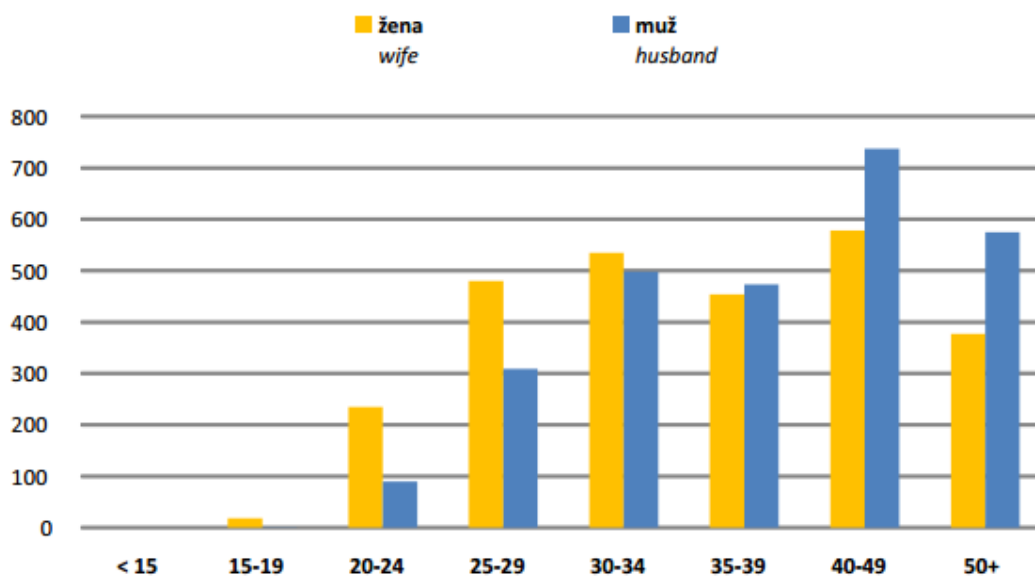
		Ukupno Total	< 15	15 - 19	20 - 24	25 - 29	30 - 34	35 - 39	40 - 49	50 +	nepoznato unknown
2010.	nevjesta/bride	19.541	1	2.408	6.887	5.848	2.158	910	797	518	14
	mladoženja/groom		0	248	4.381	7.262	3.932	1.613	1.240	863	2
2011.	nevjesta/bride	19.156	1	2.122	6.559	6.098	2.214	872	806	471	13
	mladoženja/groom		1	207	4.029	7.234	4.110	1.570	1.149	856	0
2012.	nevjesta/bride	18.235	0	1.885	6.191	5.764	2.228	871	786	505	5
	mladoženja/groom		0	147	3.617	6.959	3.922	1.571	1.177	842	0
2013.	nevjesta/bride	17.623	0	1.793	5.559	5.667	2.309	905	854	530	6
	mladoženja/groom		0	164	3.230	6.616	3.884	1.615	1.195	916	3
2014.	nevjesta/bride	18.643	0	2.039	5.763	5.898	2.497	989	915	531	11
	mladoženja/groom		0	203	3.364	6.915	4.242	1.650	1.315	938	16

Tabela br.38 Sklopljeni brakovi prema spolu i starosnim grupama,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.

Prethodno bračno stanje mladoženje <i>Previous marital status of groom</i>	Prethodno bračno stanje nevjeste <i>Previous marital status of bride</i>				
	Ukupno <i>Total</i>	neudata <i>never married</i>	razvedena <i>divorced</i>	udovica <i>widowed</i>	nepoznato <i>unknown</i>
Ukupno <i>Total</i>	18.643	16.966	186	1.484	7
neoženjen <i>never married</i>	16.706	16.095	41	566	4
razveden <i>divorced</i>	268	78	65	125	0
udovac <i>widowed</i>	1.665	791	80	793	1
nepoznato <i>unknown</i>	4	2	0	0	2

Tabela br.39 Prethodno bračno stanje mladenaca, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH.

Razvedeni brakovi prema spolu i starosnim grupama u 2014. godini
Divorces by sex and age groups in 2014

Grafik br.29 Razvedeni brakovi prema spolu i starosnim grupama, *Muškarci i žene u BiH*, Agencija za statistiku BiH, 2014.

Razvedeni brakovi prema trajanju braka i broju izdržavane djece
Divorces by duration of marriage and number of supported children

	Trajanje braka <i>Duration of marriage</i>				Broj izdržavane djece <i>Number of supported children</i>			
	< 1 god < 1 year	1-2	3-4	5+	bez djece without children	1	2+	nepoznato unknown
2010.	92	261	263	1.060	671	385	466	154
2011.	95	379	339	1.496	1.107	653	448	101
2012.	78	301	325	1.590	1.080	739	475	0
2013.	107	334	307	1.861	1.150	736	560	163
2014.	111	319	323	1.933	1.188	742	536	220

Tabela br.40 Razvedeni brakovi prema trajanju braka i broju izdržavane djece,
Muškarci i žene u BiH, Agencija za statistiku BiH.